

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek



Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:

<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:

www.slægtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

Hardsyssels Årbog

2008



Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Hardsyssels Årbog

2008

ANDEN RÆKKE – BIND 42

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Grafisk produktion:

VINDERUP BOGTRYKKERI

OMSLAGSBILLEDE:

*Akvarel af Herningsholm fra 1907, malet af bygningsmaler Otto Clemmensen, Birk.
Under 1. verdenskrig blev hovedgårdens længer nedrevet og brugt som bygningsmaterialer.
I hovedbygningen er der nu museum, hvor der udstilles Herning Museums store Blichersamling.*

INDHOLD

<i>Preben I. Troelsen: Fra lyng og hede til skov og fly</i>	5
<i>Søren Andersen: En familie i Møborg sogn i 1800-tallet</i>	21
<i>Christian Ringskou: Man skal smede, mens jernet er varmt</i>	31
<i>Grethe Clausen: Mænd og virke bag Skovridergården Birkebæk</i> 1866-1993	43
<i>Ole Edvard Mogensen: Stationerne i Vemb</i>	51
<i>Evald Sønderby: Seværdige gravstene i Hardsyssel</i>	61
<i>Hakon og Karl Emil Rabbek: Dagligdag og dagligliv på</i> herregården Rysenstein	69
<i>Ove Lund Knudsgaard: Glimt fra 30'erne</i>	87
<i>Gert Alsted: Naturfredning i Vestjylland</i>	95
<i>Magna Lund Christensen: Krigens tid i Fjand – set fra barnehøjde</i> . .	107
Foreningsmeddelelser	113
Regnskab	118
Arkivoversigt	121
Udvalg af litteratur om Ringkøbing Amt 2006-2007	129
Register	137

ISBN 87-87358-29-8

ISSN 0046 6840

Hardsyssels Årbog 2008

Redaktør: Jens Grandjean Johannesen

Redaktionskomité: Freddy Boysen og Kurt Guldbæk

Gengivelse af årbogens artikler må kun ske med forfatterens tilladelse og med angivelse af, at artiklen tidligere har været offentliggjort i Hardsyssels Årbog

Fra lyng og hede til skov og fly

En farverig beretning om Gedhus ved Kølvrå,
der i dag hedder Gedhusvagten

Af Preben I. Troelsen

Gedhus var navnet på en gård, som lå lige syd for, hvor Gedhusvagten i dag ligger ved Karup Flyveplads' sydøstre hjørne. Gården havde adressen Herningvej nr. 52. Der har i årenes løb hersket nogen uenighed om, hvorledes navnet »Gedhus« er opstået. Den oprindelige antagelse var, at navnet var udsprunget af ordet »ged« som en naturlig følge af, at store gedeflokke i mange år udgjorde den overvejende del af gårdens husdyrhold. Denne antagelse var i enhver henseende logisk begrundet og utvivlsomt også rigtig. Men ikke desto mindre opstod der i begyndelsen af forrige århundrede en ny teori, der gik ud på, at navnet i formen »Giedhus« var beslægtet med det tyske »Giesshus«, der betyder smelteovn eller smeltehytte, afledt af »Giessen« (udgyde). På dette grundlag havde nogle så draget den slutning, at der nok havde stået en smelteovn på stedet, opført til brug for udsmelting af myremalm.

En sådan hypotese må uvilkårligt give anledning til skepsis hos alle, der kender lidt til de lokale forhold. Tidligere tiders myremalmsudvinding i Midtjylland var forlængst ophørt, da »Gedhus« blev grundlagt ca. 1754, og før den tid var der ikke nogen som helst form for anlæg, bebyggelse eller beboelse i den del af heden. Det kan fastslås ud fra den kends-

gerning, at der intet nævnes hverken i præsteindberetninger eller i de altomfattende »Markbøger«, der blev udfærdiget for området her i 1683.

Gedhus-navnet synes i øvrigt først at være opstået omkring 1800. Det figurerer på Videnskabernes Kort fra 1803. Før den tid hed ejendommen »Korshuus«. Benævnelsen »Korshuus« træffer man første gang i folketællingslisterne i 1787. Navnet rummer ikke megen mystik, idet ejendommen, som ved den lejlighed betegnedes som et »Boelssted«, lå ved en korsvej. Senere, dvs. i 1846, figurerer de to betegnelser sideordnet i realregistret, men herefter forsvinder navnet »Korshuus« i løbet af få år helt fra såvel dagligt sprogbrug som officielle registre og protokoller.

Slår man op i Trap Danmark, 2. udgave fra 1879, finder man i beskrivelsen af Ringkøbing Amt under Haderup Sogn følgende beskrivelse af lokaliteten: »Gedhuset har, ligesom Skaaphuset i Sunds Sogn, navn af den bestemmelse, det først har tjent.« Herom hedder det i amtsbeskrivelsen: »Ved Gedhuset holdtes i Aarene 1809-10 ingen anden Besætning end Geder, Arbeidsstude og to Køer, men da Gederne i ingen henseende kunne bringe den nytte som Faar, og deres underhold kostede mere og var forbundet med større

ulejlighed, saa ansees det i enhver henseende til gavn for disse Egne, at man har ombyttet Gederne med Faar.«

Stedets beboere:

I folketællingen i 1787 blev stedet beboet af Oluf Nielsen, kaldet Ole Kølvræ, og hans kone Kirsten Andersdatter, forældre til Anders Olesen. Ham finder vi døbt i kirkebogen for Haderup Sogn den 24. juli 1763. Ole Kølvræas efternavn er sandsynligvis givet ham af præsten efter stedet, hvor Ole boede. Ole var gift med Kirsten Andersdatter, i kirkebogen med tilnavnet Kølvræe, nok også tilføjet, for at præsten selv kunne huske, hvem hun var.

Nu figurerer navnene: Ole, Anders og Kirsten jo i det første hold kendte forældre, og disse tre navne ser vi så gå igen i de næste generationer. Familierne har ikke fraveget de sædvanlige traditioner, der var med hensyn til, hvilket navn et barn burde bære.

Anders Olesen var den 17. januar 1797 blevet gift med Anne Jensdatter i Karup Kirke. Hun var datter af Jens Jørgensen og Mette Pedersdatter i Egelund. Giftermålet kom sikkert i stand, fordi sønnen og den senere ejer, Ole Andersen, var på vej. Han blev født i marts måned 1797 og døbt den 13. april 1797. Han overtog Gedhuset efter faderen i november 1829, og med tilnavnet Ole Gedhus blev han stamfar til den slægt, der sad på gården frem til salget i 1898 til Hedeselskabet. Mere om denne hændelse senere, for vi skal lige have Oles far, Anders Olesen, gjort færdig.

Anders Olesen fik sammen med Anne Jensdatter seks børn. På dette tidspunkt var det ikke unormalt, at et nyfødt barn døde kort efter fødslen, men denne lille

familie havde den sorg at miste fire af børnene inden for 4 år. Anne Jensdatter døde den 23. april 1821, kun 51 år gammel. Anders giftede sig igen den 26. oktober 1821 med Anne Kirstine Jensdatter fra Egelund, og dette ægteskab holdt til Anne Kirstines død den 16. april i 1834. Anders selv døde den 10. november 1839 og blev begravet på Haderup kirkegård den 17. november.

Og så tilbage til Ole Andersen: Ole var gift tre gange og blev far til 13 børn. Hans første kone hed Kirsten Andersdatter. De blev gift omkring 1830 og fik tre børn sammen. Kirsten døde efter den sidste fødsel, og det nyfødte barn blev døbt ved moderens kiste på hendes begravelsesdag den 10. maj i 1835. Ole blev gift igen den 29. november 1835 med Ane Madsdatter og fik sammen med hende seks børn, hvoraf de tre døde som spæde. Ane Madsdatter døde den 22. februar 1848, og Ole blev så gift med Anes søster Kirsten, og hende fik han fire børn med.

Gedhuset – et tilholdssted for landevejens rejsende

Under Ole Andersen blev gården mere kendt, og han tjente gode penge ved at beværte landevejens mange rejsende. De mange kalktransporter, som kom fra Mønsted og Daugbjerg, rastede ved Gedhuset, som, selv om stedet aldrig har haft en officiel krobevilling, også blev meget benyttet som bedested for rejsende sydfra. Det være sig kvægdrivere, fragtmænd, bissekræmmere og smuglere med varer, der var smuglet over toldgrænsen ved Kongeåen.

»Et skjændigt Overfald«

Natmandsfolkene, som dengang fartede

rundt på den store jyske hede, har nok ikke været så velkomne gæster. Om et sådan besøg med voldelig overfald til følge kan man læse i Viborgavisen: »Den Viborg Samler« den 20. september i 1835, hvor der berettes om et par landevejsrøvere eller omvandrende kræmmere, der havde fået et horn i siden på ejeren af Gedhuset, Ole Andersen, og derfor arrangerede et overfald på ham og stjal flere af gårdens værdigenstande.

Her så beretningen: »Et skjændigt Overfald er for nogen Tid siden forøvet paa Ole Andersen, Eier af Gjeddehuset, et eensomt liggende sted, vesten for Karup Aa, ved den til Ringkøbing førende Landevej. Efter hans Opgivende til sin Øvrighed blev han Natten mellem den 21de og 22de f. M. vækket af en Person, der Bankede paa og bad ham følge sig hen til en

noget derfra væltet Vogn og hjælpe ham at rejse denne. Efter at have fulgt den Fremmede et stykke vei, erholdt han denne et Slag med en Knippel over den venstre Arm, en anden Person kom pludselig til, og begge disse Røvere overmandede og bandt ham efter nogen Modstand. De aftvang ham ved Trudsler og Mishandlinger den urigtige Tilstaaelse, at han på et opgivet sted i Huset havde 50 Rigsdaler liggende, berøvede ham hans nøgler og begave sig til Huset, som de truede med at ville antænde. Den bundne saa nu, hvorledes der i huset tændtes Lys. Dette bragtes frem og tilbage for at randsage overalt.

Først efter en rum tids Forløb, og efter at Lyset temmelig længe havde staaet stille paa samme sted, vovede Manden, der nu sluttede, at Røverne havde begivet sig



Gedhuset ca. 1890. Bemærk jernstængerne, der er sat for vinduerne i gavlen.

bort, at raabe om Hjælp, hvorpaa hans Tjenestedreng kom til og løste ham fra hans Baand.

Ved hjemkomsten fandt Ole Andersen, at et Uhr, en stor Mængde Klæder og Andet mere var bortstjaalet. Bysynderligt nok, at hverken den over de stjaalne Sager til Øvrigheden indgivne Fortegnelse, eller Forbrydernes indgivne saavidt den Overfaldne i Mørket har kunnet mærke sig og igen betegne dette, er bleven offentliggjort.«

Efter røveriet blev Ole Andersen aldrig helt sig selv igen. Han var bange for atter at blive overfaldet, og han købte en sabel, som han altid havde liggende skarpsleben ved siden af sin seng. Desuden anskaffede han sig en stor, bidsk hund, og han lod sætte jernstænger for alle vinduer i stuehuset. På billedet på forrige side kan man se jernstængerne sidde på vinduerne i gavlen af stuehuset.

Mere om overfaldet på Ole Andersen

I bogen: »Fra Heden til Havet« skriver forfatteren Alfred Jeppesen i afsnittet: »Gedhuset – et tilholdssted for hedens folk« følgende om det lumske overfald på Gedhusmanden Ole Andersen: »En smed, Anders Hansen Nørager, der boede i Himmerland, havde tidligere været omvandrende kræmmer og flere gange overnattet i Gedhuset. Af en eller anden grund havde han fået et horn i siden på Ole Andersen, der nu skulle afstraffes på den mest nederdrægtige måde.

Anders Nørager var med i en vidtforgrenet tyve- og røverbande, der huserede på det forfærdeligste i egnene mellem Aalborg og Hobro. Bandens anfører var en mand af såre liden vækst, den berygtede Bettefanden, hvis kristennavn var Johan-

nes Jensen. Han var ud af omstrejfende rakerslægt, men havde slået sig ned i Stenild ved Hobro. Smeden vidste, at Ole Andersen var en ret velhavende mand, og foreslog derfor Bettefanden, at de i fællesskab skulle aflægge ham et lille besøg. »Føreren« var straks med på planen, og en tidlig augustmorgen begav de to venner sig på vandring de otte mil (ca. 60 km) fra Stenild til Gedhuset. Da de ankom dertil, var det mørkt, og de skjulte sig på høloftet i et af udhusene. De håbede, at alle husfolkene i løbet af næste dag skulle forlade stedet samtidigt, men da det ikke skete, blev de utålmodige.

Den følgende nat kravlede de så ned fra loftet og listede sig udenfor, hvor de fik fat i et stykke stærkt reb til senere brug. Himmerland-smeden, der var bevæbnet med en egeknippel, som han holdt skjul under sin trøje, gik hen til sovekammervinduet og fik Gedhusmanden vækket. Med fordrejet stemme fortalte han, at han var en holstensk pranger, og at han havde været uheldig at vælte med sin vogn et stykke fra huset, og nu bad han ham hjælpe sig med at få den rejst.

Den lidet anende bonde fulgte med ham ind over heden, men pludselig kastede den fremmede masken, trak sin knippel frem, og slog ham ned. I det samme trådte Bettefanden frem, og efter flere forgæves forsøg fik de to volds mænd Ole Andersen bundet på arme og ben. Efter den bedrift skyndte de sig til Gedhuset, hvor de truede husholdersken – Ole Andersen var enkemand – med kniplen, så fremt hun ikke forholdt sig rolig.

I en times tid ransagede de hele lejliheden og opbrød gemmerne i et par cha-toller for at finde penge. Det var med et temmelig ringe udbytte, de forlod huset:

27 rigsdaler, nogle klædningsstykker og en flaske brændevin – det var alt.

Den forskræmte husholderske fik en hyrdepige sendt afsted til de nærmeste naboer – de boede langt af led – og efterhånden kom der folk til. De lod hurtigst gå bud om røveriet til sognefogeden. Først efter flere timers forløb blev Ole Andersen fundet ude på heden ved en lille høj og befriet for sine bånd.

Det var umuligt at spore de to »skintinger«, de undslap, og først adskillige år senere, da den store himmerlandske forbryderbande afsløredes – der var både husmænd og gårdfolk imellem – blev det opklaret, hvem de var. Sammen med andre medlemmer af den frygtede bande blev de idømt lange og hårde tugtshusstraffe.«

Bettefanden og de øvrige røveres skæbne

I en artikel fra avisen »Folkets Nordjylland« blev der skrevet følgende om rettergangen: »Efter et særdeles groft overfald med dødelig udgang i udkanten af Rold skov i 1836 blev hovedmændene endelig fængslet 1837. I 1844 var det omsider slut, idet der faldt dom over de mange gerningsmænd og -kvinder. En kommissionsdomstol kunne efter syv lange års efterforskning sætte det sidste punktum med »Den store Comissionssag.« Sagen skulle være den største kriminalsag til dato. Ikke mindre end ca. 250 personer blev dømt, 27 for røveri, 50 for hæleri og cirka 150 for andre forbrydelser. Af de dømte fik de syv værste en tillægsstraf med kagstrygning (offentlig piskning op ad en pæl) samt livsvarigt tugthus med slaveri på Christianshavns Rasphus, hvor kun de groveste lovovertrædere blev indsat for at arbejde med findeling af farvetræ

til farverierne – et hårdt og meget sundhedsskadeligt arbejde.

Hovedmanden ved overfaldet i Gedhus: Bettefanden var iblandt de syv. Han blev før sin afrejse til Holmen kagstrøget i fuld offentlighed på torvet i Aalborg, dvs. at en bøddel slog hans rygstykker med hasselkæppe, der havde stået i saltlage natten over.

Bettefanden blev benådet i 1864 og vendte tilbage til Stenild. Hans kone, Mette, var i mellemtiden død under et besøg hos sin datter. De sidste år af sit liv ernærede Bettefanden sig dels ved fattighjælp og dels ved fremstilling af husflidsgenstande og bliktøj, som han vandrede omkring i omegnen og solgte. Han var også at finde på bænken uden for kirkediget, hvor han gerne fortalte om sine »bedrifter« som røver til dem, der gysende ville lægge øre til. Til nåde blev han dog ikke taget, idet han ved sin død i 1870 ikke blev begravet i indviet jord, men måtte tage til takke med pladsen uden for kirkediget.«

Ole Andersen døde 13. januar i 1861, og fra kirkebogen kan vi se, at vejret ikke har været godt. Ole blev først begravet den 27. januar i 1861, så det har været en speciel oplevelse for familien i de 14 dage. Det dårlige vejr har man måttet leve med, men så også at have en afdød liggende har sikkert ikke været nogen god oplevelse

Allerede den 26. november samme år giftede Oles enke, Kirsten Madsdatter, sig med ungkarl Jens Peter Petersen fra Mejrup. Hun døde den 14. december 1864, hvorefter Jens Peter Petersen i 1870 giftede sig med Ane Marie Balle fra Karup, med hvem han fik tre døtre.

Da den ældste datter, Kirsten, var kommet til skelsår og alder, blev det alminde-



Gedhuset ca. 1898.

lig kendt, at Ane Marie Balle søgte en bestyrer til at drive gården. En ung mand fra Overuhre, Martin Larsen, der netop var kommet hjem fra aftjent værnepligt, besluttede sig til at søge pladsen. Efter at have beset gården og spurgt sin far til råds begav Martin Larsen sig for anden gang til Gedhuset for at meddele, at han godt ville have pladsen. Kirsten kom ham imidlertid i møde. På den flade hede har man fra Gedhuset kunnet se kærnen længe, inden han nåede dertil, og hun inviterede ham med på en spadseretur ud i bakkerne omkring »Røverstuen«, der ligger ca. 1,5 km sydøst for Gedhusvagten. Iflg. præsten Steen Steensen Blichers novelle: »Røverstuen« har området tidligere været skueplads for en romantisk episode med bl.a. datteren fra Aunsbjerg. Under vandringen her forklarede Kirsten så, at hvis han tog pladsen, regnede hun med, at det blev sammen med hende for livstid.

Her i Blichers sagnomspundne »Røverstue« blev Martin Larsens kontrakt med Gedhus-pigen og gården beseglet, og han

flyttede ind på Gedhuset, som han købte af Ane Balle.

Gedhuset var på dette tidspunkt en rimelig stor gård. Arealet var på 1386 tdr. land med vandingsret ved Kragssø samt noget eng, der lå ved Skinnerholm. Besætningen bestod af en 30-40 geder, nogle får, enkelte køer samt et par trækstude.

Prisen for Gedhuset var 1300 kr. til hver af de øvrige døtre samt en forpligtelse til at yde Ane Marie Balle livsvarig aftægt efter de almindelige gældende regler, der bl.a. sikrede hende ret til to liter mælk om dagen, føden til fire får samt kørsel til kirke på alle helligdage.

I 1898 solgte Martin Larsen så Gedhuset til Plantningsselskabet Steen Blicher, som påbegyndte et plantningsprojekt på Gedhusets arealer. Prisen for Gedhuset var 8900 kr.

Martin Larsen og hans familie overtog herefter hans fødehjem Overuhregård. Kirsten Marie Pedersen døde af tuberkulose i 1901, kun 29 år gammel. Martin Larsen stod så tilbage med en stor gård

samt tre små børn, den ældste var 5 år gammel. Så Martin ansatte en husbestyrerinde, Emma Henriette Hansen, og blev gift med hende den 11. november 1904. Han fik med Emma otte børn og døde på Overuhregaard i 1958, 88 år gammel.

Jeg kan huske ham fra et besøg, han aflagde hos mine forældre. Det har været ca. 1955, og jeg erindrer ham som en meget gammel mand. Han var dengang ca. 85 år, men var stadig meget åndsfrisk.

Gedhusets videre skæbne

I efteråret 1897 fik Gedhuset imidlertid prominent besøg. Skovridder Chr. Dalgas fra Hedeselskabet, søn af selskabets stifter Enrico Dalgas, grosserer Holger Pedersen samt godsejer Lichtenberg havde været i Herning til generalforsamling i det nyoprettede Jydske Myremalms- og Plantningsselskab. På vejen hjem til Viborg, som foregik pr. hestevogn, standsede man op ved Gedhuset. Under dette ophold opstod den tanke at købe den godt 1.000 tdr. land store gård, der bestod af hede, og tilplante den. Tanken vandt tilslutning, og efter opfordring i landets dagblade om at tegne aktier blev der den 9. februar 1898 på Hotel Phønix i København dannet et selskab under navnet »Plantningsselskabet Steen Blicher« med en tegnet aktiekapital på 50.000 kr. Gedhuset blev nu købt for 9.800 kr., og man var nu klar til at påbegynde tilplantningen.

Til at forestå projektet engagerede grosserer Holger Petersen, der var selskabets formand, Ferdinand Holt, der var søn af skovridder Mads Holt i Påbøl.

Den 1. april 1898 startede så en lille karavane fra Påbøl ved Tarm med Gedhuset som mål. Karavanen, der var under anførelse af Ferdinand Holt, som nu skul-

le tiltræde pladsen i Gedhuset, var på tre vogne, der var belæssede med alt, hvad der hørte til den tids flytninger. Der var bohave til såvel soveværelse som stue samt et saltkar med både lammelår, svineskinker og pølser. Efter at have holdt hvil i Herning, hvor der blev indkøbt husdyr, to køer og et par russerheste, fortsatte man til Gedhuset, hvortil man kom sent på natten. Historien vil vide, at da Holt, der senere blev skovridder, næste morgen stod uden for den faldefærdige gård og så ud over den uendelige øde lyngflade med kun nogle visne agre nærmest gården, der skulle være hans fremtidige hjem, var humøret på nulpunktet.

Da det kneb med at skaffe arbejdskraft i den tyndt befolkede egn, lykkedes det efter overenskomst med fængselsvæsenet at få 15 fanger fra Horsens Straffeanstalt under herhjemme ukendte, frie forhold til at udføre plantningsarbejdet. Mulighederne for fangeflugt var her meget lille, da man ikke kunne skjule sig i det flade terræn uden et træ i miles omkreds.

Fangerne blev udvalgt på grundlag af erklæringer fra fængselsinspektør, præst, læge samt overinspektionen for fængselsvæsenet, og alle skulle have udstået mindst 7/12 af deres straf og i øvrigt have udvist flid og god opførsel i fængslet. Nogle af de indsatte var på forhånd udelukkede. Det var f.eks. skørhoveder, vagabonder og voldsomme personer. Når en fange blev udtaget til at komme til Gedhus, skulle han først arbejde i en grusgrav ved straffeanstalten i ca. otte dage for at vise, at han kunne klare det hårde arbejde på heden. Herude var den daglige arbejdstid fra kl. 6 om morgenen til kl. 7 om aftenen, kun afbrudt af en times spisepause samt et kort formiddags- og efter-



Fangerne er i gang med at bryde den hårde al på Karupfladen.

middagshvil. Hver fange skulle pr. dag iflg. planen grave ca. 100 store plantehuller eller 200 af en mindre størrelse.

Det viste sig imidlertid at være umuligt at grave så mange huller på en dag i den hårde al. Sommeren 1899 havde været ualmindelig varm med en lang og vedvarende tørke. Den havde gjort alen usædvanlig hård, så selv om fangerne arbejdede så meget, de kunne, og dårligt undte sig et pusterum, kunne de kun klare ca. halvdelen af det forventede antal huller. Det gik langt bedre, da man gik over til at pløje render i jorden, hvorefter fangerne skulle gennemgrave bunden af renderne. I eftersommeren blev vejret koldere og mere fugtigt, og nu kunne hver fange i gennemsnit grave 235 huller dagligt af den mindste størrelse – et meget flot resultat.

Fangerne og egnens beboere

Blandt de første fanger var der bl.a. flere mordere, voldtægtsforbrydere og en pyroman. Intet under, at de få beboere på heden var opskræmte ved tanken om at få den slags mennesker til egnen. Ikke mindst gamle Stine, der boede et par kilometer fra Gedhus og således var nærmeste nabo, var skrækslagen ved udsigten til at få sådanne forbrydere så tæt ind på livet. Som hun sagde til plantør Holt, da han fortalte hende om fangerne: »Det er løwn! Det ska` der stø`r kål te en dej å beste`m, for så kù èn lissågodt sen`d klære fanden herud. Og ham kù èn da kors fra sig, ætter det èn er en troen`d mennes`k!«

Men heldigvis gik det over al forventning, da først fangerne kom ud på heden. Gamle Stine var oven i købet en af de første, der blev gode venner med dem, endda

så meget, at hun efter eget udsagn savnede dem, når de atter rejste hjem til fængslet. »De æ ål sæ'r, nær de er ræjst«, sagde hun, »og tom«!

At i hvert fald en del af fangerne var gode venner med den omkringboende befolkning, kan vi se af flere endnu bevarede stykker legetøj, som Gedhus-fanger har udskåret til børn på egnen. Bl.a. en meget fin ekvipage – en flot vogn, forspændt to heste, i alt ca. 40-50 cm lang, kunstfærdigt udskåret med en lommekniv. Hestene var udstyret med hale, manke og seletøj, og vognen var fint malet. Det var en gave til en lille dreng på hans 6-års fødselsdag, og der er ingen tvivl om, at den flotte gave har vakt glæde hos fødselsdagsbarnet. Et andet minde fra fangerens ophold på heden er et smukt syskrin i træ med udskårne ornamenten, ligeledes skåret med en lommekniv og foræret til en 16-års pige fra en gård på egnen.

Da de første tugthusfanger i 1899 rykkede ind i det gamle Gedhus, sad jernstængerne, som Ole Andersen eller Wolle Gedhus, havde ladet opsætte, endnu for vinduerne, så det må have været et gedigent arbejde. Engang havde Wolle Gedhus sat dem op for at holde forbryderne ude. Nu skulle de tjene det modsatte formål, nemlig at holde forbryderne inde, og den eneste yderligere sikring af huset var isætning af nye dørlåse. I fængselsdagbogen kan man læse, at det første hold fanger var indkvarteret kl. 5 om eftermiddagen den 11. august, og efter at have »erholdt en ration af beskeut samt kaffe« blev de sat i gang med at grave en lav vold omkring huset. Denne vold skulle for uvedkommende markere ydergrænsen for den ensomt beliggende fangekoloni.

Mylius Eriksens dagbog

I dagbogsblade i »Den jydsk hede før og nu« har L. Mylius Eriksen følelsesfuldt beskrevet fangerens første dage på den øde hede. Han var selv indkvarteret i den nybyggede plantørbolig, Kragssøhus. Her sad han den første aften og skrev om fangerne i Gedhuset:

»I Gedhuset sover denne nat for første gang en ny slags bededyrkere, et samfund for sig, en lille sluttet koloni. Der er folk fra landets forskellige egne, yngre og ældre mænd, blege, alvorlige ansigter med tunge øjne, navnløse i flæng med navne af kendt og sært skurrende klang. Ud på den øde albude er de komne for at arbejde sig ikke alene brødet til, men også for den borgerlige ære og frihed, livets dyreste øje, som de engang for få eller mange år siden forbrød. For et par måneder skal de ombytte Horsens Straffeanstalt, det murtykke, skarpt bevogtede fængsel, med et frit liggende nybyggerhjem på heden.

»Og i aften har da for første gang femten arbejdsføre ufri mænd stillet hedespaden til side og søgt vel fortjent hvile på halmmadrasserne i Gedhusets lave stuer... Dagen har været varm og blæsende, men aftenen er kommen kølig og stille – en lydløs stilhed milevidt, en nat for den dybe, sunde søvn.

Alligevel – jeg ved, at der er i denne nat er mangen alhedebonde, som lader lyset brænde til dagningen og ikke tør give sig sønnen i vold. Han er angst for fangerne i Gedhuset. Ganske vist tror han bestemt, at de bærer lænke om både håndled og vrist; endda kan jo ingen være byttet for, at de ikke en skønne nat overrumpler deres tre vogtere og stikker ad heden...«

Heldigvis blev hedebondens negative forventninger gjort til skamme. Ingen af fangerne forsøgte at flygte. Tværtimod forsøgte de at opføre sig så eksemplarisk som



Fritiden er inde. Fangerne spiller kegler på en primitiv keglebane.



Det er dårligt vejr. Fangerne fletter kurve under en læskærm.



Der holdes hvil på beden.

muligt for ikke at svigte den tillid, der var blevet vist dem. Mylius Eriksen beskriver i sin dagbog deres rørende glæde over igen at få kaffe – og en pipe med røgtobak, som ingen af dem havde smagt i lang tid! Ingen af delene fik de hjemme i anstalten. Her i Gedhuset måtte de ryge en time hver aften samt søndag eftermiddag. Glæden var også tydelig for de nye sortlakerede træsko og for, at de grå fængselskatter var blevet forsynede med en sort skygge og på den måde blev til kasketter – og så havde alle fået jakke og benklæder i normal længde! Det var de ikke vant til fra straffeanstalten, hvor de hverken kendte til kasketskygge eller til andet end korte jakker og bukser i længde. I sovesalen, der var indrettet i det største af rummene i Gedhuset, var anbragt en række halmmadrasser på gulvet, og ved hver

soveplads var der en salmebog, så der også var sørget for fangerenes åndelige føde.

Hver aften, når klokken var ni, var det sengetid, og så måtte fangerne lægge deres gråhvide tøj uden for døren til sovesalen. Herefter blev det låst ned i forstuen, hvor den store lænkehund, Tapper, lå og holdt vagt om natten. Først næste morgen blev tøjet atter udleveret.

Indendørs arbejde, fritid og forplejning

I deres sparsomme fritid spillede fangerne det gamle »kovspil«, hvor det gælder om med en kampesten at ramme en stabel mursten og få den til at vælte, eller ved at lægge et par brædder i forlængelse af hinanden lavede man også et primitivt keglespil, spillet med en hjemmelavet kugle.

Når fangerne ikke kunne arbejde uden-

dørs på grund af særlig dårligt vejr, blev de sat til halmfletning eller til at flette kurve af pilevidjer – enten indendørs eller også udendørs i ly af læskærme. Pilevidjerne til de første fanger var indkøbt til formålet, men senere plantede fangerne selv pil og skar vidjer i et stort antal.

Den første søndag på heden blev brugt til at fremstille et primitivt styrtebad ved hjælp af gamle lægter, brædder og en vippeanordning med en spand øverst oppe. Ellers gik tiden med at skrive breve til dem derhjemme, ryge en pipe tobak og ellers bare nyde den uvante frihed.

Maden var god og nærende, men det var også nødvendigt, for både det hårde, fysiske arbejde og den friske luft gav en god appetit. Kokken var bagersvend og den eneste, der ikke blev sendt ud og grave plantehuller. Maden blev leveret fra straffeanstalten hver 5. dag, så det har sandsynligvis ikke været nødvendigt med noget særligt kendskab til madlavning for at kunne tilberede maden. Kosten var den samme for betjente og fanger, og retterne var flg.: Oksekødsuppe og peberrodskød, ærter og flæsk, grynsuppe og klipfisk, ærter og oksekød, vandgrød og stegt flæsk, hvorefter man startede forfra. På grund af det anstrengende arbejde, fik fangerne en ekstra ration rugbrød ud over den portion, som fangerne fik i straffeanstalten. I stedet for mælk, som meget let blev sur i varmen, fik fangerne en pot øl

dagligt og te om morgenen. Drikkevandet havde en vis lighed med tyndt tapetklistre. Det blev nemlig tilsat havremel for at gøre det mere nærende.

Det nye Gedhus

De første fangers ophold i Gedhus havde været så vellykket, at succesen blev gentaget i de efterfølgende mange år, hvor et hold fanger fra Horsens to gange årligt ankom til stedet. Om foråret for at plante træer i to måneder og om efteråret for – i et tilsvarende tidsrum – at grave huller til plantningen i det efterfølgende forår. Den gamle hedegård, der allerede ved overtagelsen i 1899 havde været meget forfal-



Fangerne har fri, og de udleverede bibler studeres flittigt.

den, var i 1906 i en så dårlig stand, at fangerne ikke længere kunne bo i huset. Taget, en blanding af lyng og strå, kunne slet ikke holde vandet ude, så det regnede ned i stuerne, og når fangerne ankom sidst i april, kunne der være et helt islag på væggene i soverummene. Desuden havde fangerne efterhånden tilplantet et så stort areal omkring Gedhuset, at deres arbejdsplads nu lå 3-4 km fra huset, så turen frem og tilbage tog alt for lang tid. I 1907 blev der derfor bygget et nyt Gedhus længere inde på heden og tættere på de arealer, der skulle tilplantes.

I tidens løb blev fangerne i Gedhus en fast og naturlig del af egnens liv. De plantede ikke alene træer, men plukkede eller slog også lyng, der blev presset i baller og afsat som brændsel til bagerier eller brugt som isoleringsmateriale til mejeriernes ishuse. I 1913 blev der f.eks. eksporteret lyng fra Gedhus til både Norge, Sverige og England. Fangerne samlede også rensdyrlav, som blev solgt som dyrefoder til Zoologisk Have i København. Alene i 1910 blev der sendt 5000 pund af sted.

En mislykket fangeflugt

Med henblik på en eventuel flugt blev fotografier af alle Gedhusfanger opbevaret i Herning på herredskontoret. Desuden var der en direkte telefonledning til Herning med forbindelse til Horsens, så i tilfælde af flugt kunne myndighederne hurtigt alarmeres.

Den første fange flygtede i 1910, og selv om det også senere skete, at nogle af fangerne ikke kunne modstå fristelsen til at stikke af, så var det alligevel sjældent, og der var aldrig nogen, som begik alvorligere forbrydelser end lige at tigge og stjæle mad eller tøj, mens de var på fri fod.

Derfor blev beboerne på egnen ikke opskræmte på grund af en fangeflugt, men tog oplevelsen fra den humoriske side. Ved fangekoloniens 25-års jubilæum blev det i øvrigt opgjort, at antallet af undvegne i de forløbne år i alt kun udgjorde 1%.

En enkelt fangeflugt blev anledning til, at »Ærbødigst« i Berlingske Tidende skrev på vers om »Cirkus Gedhus« i 1936.

Årsagen var, at tre undvegne fanger – tre ærkekøbenhavnere – under en natlig flugt ikke kunne finde vej ud af Feldborg Søndre Plantage. Efter i tre nætter forgæves at have forsøgt at komme ud af plantagen, stoppede de den fjerde nat en enlig, halvsovende bondemand på et hestekøretøj og spurgte ham høfligt om vej til Århus eller Esbjerg. Manden fik sig noget af en forskrækkelse, da de tre mænd dér midt om natten – klædt i ens dragter – pludselig sprang frem foran hesten og standsede den. Som forklaring på deres særprægede påklædning sagde de, at de var cirkusartister, der var kommet bort fra deres rejsefæller, og manden anede ikke uråd.

Da han havde sundet sig lidt oven på forskrækkelsen og det noget mærkelige spørgsmål, måtte han fortælle dem, at han desværre ikke kunne sige dem vejen til hverken Århus eller Esbjerg. Derimod kunne han fortælle dem vejen til Holstebro, og det gjorde han så, hvorefter han fortsatte hjemturen. Trods hans anvisninger måtte de alligevel efter endnu en nat i plantagen opgive at finde vej ud af den. De blev fundet siddende i en grøftkant – ventende på, at en af Gedhusbetjentenes vagtpatruljer skulle dukke op.

Cirkus Gedhus

Tre undvegne Tugthufanger fra Gedhus-Kolonien har udgivet sig for Medlemmer af en Cirkustrup.

De kikke på vore Klæter, det kan vi saa gut ferstaa, men vi er fra Cirkus Gedhus, den er go, kan De stule paa. Vi være fine artister, den Lefevej den er so tung. Om Aftnen i den Manege vi lafe en Spring-Sprang-Sprung.

Den Cirkus ligger paa Heren, vi er mange Artister dør. Med os har vist Direktøren forførdelig stur Besvær. Hver Aften blir af Direktøren Personalet raabt op og talt, undertiden er vi der alle, undertiden er det kun halvt.



For Lyst til en lille Rejse jo undertiden vi faar. En Spring-Sprang-Sprung ud ad Døren laved vi tre i Gaar. Freelancing kan ofte blive en uimodstaalig Trang, selv om vi har henholdsvis otte og fire Aars Engagement.

Sit bortløbne Personale faar Cirkus Gedhus igen. De tre blev ført i Salatfad til Sprechstalmesteren hen. I Jylland der altid er Glæde, naar der er Cirkus i By. Der blir nok snart Benefice for Udbryderkongen paany.

Ærbødigt

Desværre har tegneren Jensenius i Berlingske Tidende tegnet bondemanden med en ko i stedet for en hest – en fejl, som han blev meget fortørnet over, idet besten oven i købet var en præmiebingst!

Den sidste del af heden tilplantes Under besættelsen lagde tyskerne beslag på en del af Gedhusområdet, og tilplantningen kunne derfor ikke foregå i sædvanligt omfang. Efter krigen fortsatte fangere imidlertid atter deres opdykningsarbejde, indtil den allersidste del af heden var plantet til i 1951. Et helt specielt kapitel i både egnens og fængselsvæsenets historie var dermed forbi – et kapitel, der har sat sine tydelige spor i området. Takket være inspektør Backe, Dalgas, skovrider Holt og ikke mindst tugthufangerne er det engang næsten endeløse lynghav på Karupfladen afløst af store

plantager, og også på andre måder satte fangernes ophold i Gedhus sig spor, idet projektet blev en forløber for de åbne fængsler, vi kender i dag.

»Hvad udad tabes, skal indad vindes« Gedhusplantagen var ved stormene i både 1981 og 1999 udsat for et massivt træfald, som ved begge storme i en kort periode faktisk lukkede vejen fra Ilskov til Gedhus. Det danske Hedeselskab, som i dag har vedligeholdelsen af Gedhus Plantage, har med en stor indsats igen fået tilplantet de områder af skoven, som blev »nedlagt« af stormene.

Flyvestation Karup er i dag (2008) den tidligere Karup Kommunes største arbejdsplads med flere militære styringsenheder indkvarterede. Bl.a. har redningshelikopterne fået hovedkvarter på flyvepladsen.

Jernbanen har også spillet en rolle i Gedhusets videre skæbne. Jernbanen Herning-Viborg blev anlagt i 1906 med indvielse den 25. juni og med deltagelse af selveste statsminister I. C. Christensen. Herning-Viborg banen var sandsynligvis også årsag til, at Fliegerhorst Grove, den senere Flyvestation Karup, blev anlagt netop her af den tyske besættelsesmagt under 2. verdenskrig i 1940. Banen gjorde det muligt for tyskerne at anlægge det ca. 10 km lange Grove sidespor, der har været nævnt som det største, private sidesporsanlæg i Danmark. Det blev både brugt til at transportere ammunition og

flybrændstof og til at transportere enorme mængder cement, sten og grus til anlæggelsen af flyvepladsen. Efter krigen blev flyveplads og sidesporsanlæg overtaget af det danske flyvevåben, som også fik god gavn af jernbanen. I lange perioder kørte der bl.a. bloktog med flybrændstof til og fra flyvestationen. Banen blev officielt nedlagt i 1971, men godstransporten fortsatte dog indtil 1977, hvor også denne transport sluttede. Skinnerne blev taget op året efter, og der blev senere anlagt en cykelsti på banens fulde længde fra Herning til Viborg.

Som Flyvestation Karups våbenskjold med devisen siger: »Jutus Fortis Tenax Est« i oversættelse: »Jyden han er stærk og sej«, kommer ordene fra oberstløjtnant Enrico Mylius Dalgas igen til sin ret: »For hvert et tab erstatning findes, hvad udad tabes, skal indad vindes.«



Hvor den gamle bedegård, Gedhuset, lå, ligger der i dag den sydlige indkørsel til Flyvestation Karup. Den har stadig betegnelsen: Gedhusvægten.

Kilderne til denne artikel er:

Traps 2. udgave 1879.

Tagge Lier Hansens bog: »Karup-fladen«.

Avisen: »Viborg-bladet«, årgang 1980.

Viborg-avisen: »Den Viborg Samler« i 1835.

Aalborg-avisen: »Folkets Nordjylland«, 1844.

Uddrag fra dommen i »Den store Commissionssag«, 1836-1844.

Folketællingerne fra »Dansk Demografisk Database«.

Statens Arkivalier i Viborg.

Årbogen: »Folk og kultur«, 1982.

Bogen: »Syn for sagen om røverne fra Rold«.

L. Mylius Eriksen: »Den jydskede hede før og nu«.

Inger Merstrand: »Fangerne i Gedhus«.

Inger Merstrand: »Konebanen«.

Berlingske Tidende, 1936.

Og så lige min egen hukommelse.



Preben I. Troelsen.
Slægtsforsker og forfatter.
Niels Bohrsvej 32 A,
7400 Herning.

En familie i Møborg sogn i 1800-tallet

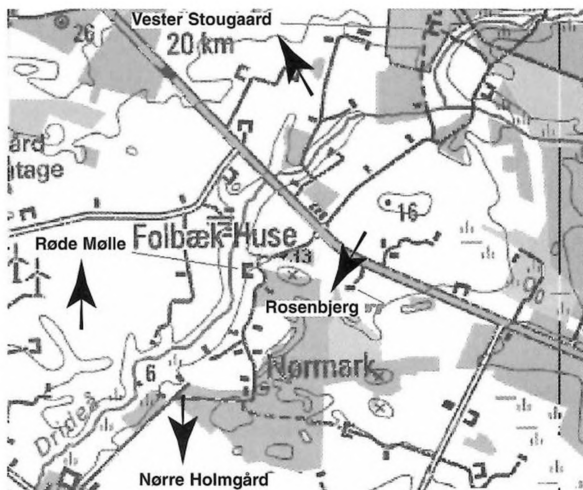
Af Søren Andersen

Slægtens færden er som kattepoter på en sø

Det er vigtigt at have en fornemmelse af, hvad der er gået forud, og som danner baggrund for vort liv i dag. Hvis man afdækker de 200-300 år tilbage, som langt de fleste mennesker vil kunne med de hjælpemidler, som vi råder over, må man erkende, at ikke blot det enkelte menneske er en dråbe i en uendelig flod, men også slægten er almindeligvis kun en krusning på overfladen i et stort hav. En detalje på godt 70 år af en slægts rejse gennem tiderne bliver så blot til kattepoter på overfladen af en stille sø.

Jeg har undersøgt min slægt disse 200-300 år tilbage med mine døtre som probander, og det har ført mig til Ålborg, Himmerland, Han Herred, Skodborg- og Vandfuld Herreder, Hammel-kanten, Præstø, Midtsjælland, København og Skåne.

Men de her beskrevne generationer i Møborg sogn har af en lidt uklar grund altid virket fascinerende i særlig grad. Nøjsomhedens vilkår og den deroute, der synes at have været tale om, samt menneskenes skavanker og vilkår er gribende.



Nørre Holmgaard, Vester Stougaard, Røde Mølle og Rosenbjerg.

Hvordan de religiøse strømninger på egnen i løbet af de 72 år har indvirket på mine forfædre, ved jeg ikke, men det ville være sært, hvis de ikke har været en del også af denne side af sognets liv.

Ved Vester Stougaard stod i begyndelsen af 1970'erne på en lille høj i en tæt granbevoksning en ret stor sten, som i dag er flyttet ind i et hjørne af stuehusets have. Ifølge ejeren for ca. 30 år siden havde den stået der fra sidst i 1800-tallet eller begyndelsen af 1900-tallet. Stenens indskrift forekommer mig at være en passende sætning for de her beskrevne mennesker:

»Tak fordi jeg gennem livet altid arbejde nok blev givet.«



Vester Stougaard februar 2006.

Vester Stougaard

Der var bryllup i Møborg kirke den tredje søndag efter trinitatis, den 22. juni 1817. Poul Christensen og Kirsten Lauritsdatter gav hinanden deres ja med præsten, familien og menigheden som vidner.

Det kunne synes at være et par, hvor den i nutiden så eftertragtede kærlighed måske ikke havde første prioritet.

Hun var enkefrue på Vester Stougaard, 28 år gammel og med en treårig søn, Jens Jensen. Hun havde kun været enke i ganske få måneder. Hendes mand, Jens Christian Jensen, var død tidligt i 1817.

Kirsten Lauritsdatter var født på Agergaard i Nissum sogn i 1789. I maj 1817 var skiftesagen efter hendes første mand faldet på plads. Så hun var parat til at blive gift igen i juni.

Brudgommen havde en god familiemæssig baggrund, men var nok fysisk lidt sølle. Blind på det venstre øje og med

stærkt nedsat syn på højre og var derfor ved session i 1812 kasseret til militærtjeneste.

Han blev født i 1792 i Ramme sogn på gården Volder, hvor faderen var gårdejer, sognefoged og lægdsrullebestyrer Christian Poulsen Wolder.

Poul Christensen Wolder, der senere kom til at kalde sig Poul Stougaard, voksede op på den lille herregård Nørre Holmgaard i Møborg sogn, som faderen havde købt i 1808, og hvor familien havde boet siden 1804.

Vester Stougaard lå og ligger den dag i dag allernordligst i Møborg sogn, 6-7 km nord for Møborg Kirke i luftlinie. Faktisk var der en smule kortere til Fabjerg kirke i sognet nord for, og den nærmeste kirke var Flynder kirke ca. 5 km ret mod vest. Mon man kom i kirke hver søndag? Det var jo en rejse, hvad enten man gik eller brugte vogn. Gården var oprindelig en

fæstegård under Nørre Holmgaard, og den først kendte fæster er Olle Laursen (1688).

Vester Stougaard er i matriklen fra 1664 ansat til 3 tdr., 6 skæpper, 2 fjerdingkar og 2 album (i det flg. angivet som 3-6-2-2), og matriklen fra 1844 siger 2-5-3-2. Ifølge sogneprotokollen fra 1831 er gårdens areal 4.166.710 kvadratalen, hvilket svarer til tæt ved 300 tdr. land eller 1,64 kvadratkilometer.

Vejen fra Nr. Holmgaard og Røde Mølle til Flynder, Gudum og Rom/Lemvig gik tæt forbi vestsiden af Vester Stougaard, så adgangsvejen har været fra syd og ikke som i dag fra øst.

I 1808 købte Jens Ebbesen gården af Nørre Holmgaards ejer og solgte den allerede i 1811 videre til sønnen Jens Jensen, Kirsten Lauritsdatters første mand, for 1900 rdl. Ved skiftet den 3. maj 1817 overdrages Vester Stougaard til enken til fri rådighed og disposition, og samme år går den ved giftermålet videre til Poul Christensen Volder. De går i 1843 på aftægt, og gården afhændes til hendes søn af første ægteskab, Jens Jensen, som dog sælger den i 1847, hvormed gården er ude af slægtens eje.

Gennem 1830'erne og 1840'erne belånes gården mere og mere, helt op til 4. prioritet og til gårdens besætning inklusivt. Da Jens Jensen i 1847 sælger, er gården tilsyneladende stærkt belånt.

Gården har næppe haft megen afgrøde, da en stor del af tilliggendet var hede. En hede, der strakte sig næsten i det uendelige mod nord til Gudum og Fabjerg. Umiddelbart nord for gården lå i første halvdel af 1800-tallet et stort areal med åbent flyvesand. Selv om Øster Stougaard, der er ligeså gammel som Vester Stou-

gaard, er nærmeste nabo, har det i denne periode været vanskeligt at komme fra den ene til den anden af de to gårde, idet Dride Å går nord-syd imellem dem i et bredt og dengang meget vanskeligt passabelt moseområde.

Det er jo flere tiår, før Poul Stougaards brorsøn, folketingsmand Christen Pedersen Aaberg, sammen med kaptajn Dalgas og andre i 1860'erne og 1870'erne fik tilplantet Klosterheden med plantage. Christen Aaberg var søn af Poul Stougaards bror, Peder Christensen Aaberg, der ved sit giftermål med Maren Christensdatter blev ejer af Aaberggaard. Denne bror til Poul Stougaard var også handicappet, idet han ifølge lægdsrullen var stum og tung-hør.

På et tidspunkt efter 1850 flytter Poul Stougaard med familie til en ukendt bopæl, hvorefter deres spor desværre har fortabt sig. Familien består i 1850 af Poul Christensen selv, der nu er 59 år, hans kone, Kirsten Lauritsdatter, 61 år, samt den ugifte datter Maren Poulsdatter på 26 år og hendes ugifte broder Peder Poulsen på 24, der blev indkaldt til krigstjeneste i 1849 og derfor ikke er hjemme i 1850. Ham vil denne fortælling gå tættere på nedenfor.

Nørre Holmgaard

Nørre Holmgaards historie var allerede på dette tidspunkt i familiens historie adskillige århundreder gammel og med gamle adelsslægter som ejere og spændende begivenheder i mindebogen. Herregårdens historie er velbeskrevet mange steder, så her er udgangspunktet året 1804, hvor Poul Stougaards far, Christen Poulsen Wolder, flytter ind med sin familie.



Nørre Holmgaard juni 2007.

Christen Poulsen Wolder synes at have været en stout og ambitiøs mand. Han var født i 1754, som søn af Poul Wolder, f. 1715 i Resen sogn i Skodborg Herred, og som døde i Ramme sogn i 1797. Han var gårdmand på Wolder. Gården Wolder hørte

under baroniet Rysenstein og var oprindeligt fri for kongetiende og kirketiende. Poul Wolders far var Anders Bertelsen Wolder (1691-1755), der var sognepræst i Resen sogn i årene 1719 til 1754.

Tilbage til Christen Poulsen Wolder, der

i 1785 giftede sig med Maren Pedersdatter Sudermark i Ramme kirke. Hun var født i 1753 i Bøvling sogn og døde 1803 i Volder gård. Hun fødte ham fem børn (mindst), hvoraf to døde som små. De overlevende var Mette Christensdatter, f. 1786, samt de to tidligere omtalte drenge Poul Stougaard, f. 1792, og Peder Christensen Aaberg, f. 1796, d. 1871.

I 1787 var Christen Wolder gårdmand i Overmølle i Ramme sogn. Omkring 1792 overtager han og Maren Sudermark gården Volder – formentligt fra hans far – og Christen Poulsen bliver sognerådsformand og lægdsmand for lægd 25, Ramme sogn i det gamle Bøvling amt.

1804 flytter han med sine børn til Nørre Holmgaard, der tilskødes ham den 27. juni 1808 af de notoriske godsslagtere, kammerråd Tetens i Viborg, kaptajn Skønau i Lemvig og proprietær, exam. juris Nicolaj Skønau til Kølbygaard. De havde købt Nørre Holmgaard blot to dage før, hvor de straks havde frasolgt noget bøndergods, bl. a. Vester Stougaard. Christen Poulsen Wolder kom til at betale dem 13.100 rdl. for selve Nørre Holmgaard.

Det var studedrift og salg af studene på markerne i Slesvig-Holsten, der var hovedsagen i disse år. Christen Wolder var kendt som en dygtig handelsmand og studeopdrætter og opnåede gode priser, men de dårlige tider i denne periode og den galopperende inflation knækkede økonomien, og både i 1815 og i 1820

udparcellerede han dele af jorden, hvorved Nørre Holmgaard fra 1808 til 1820 skrumpede fra 34 tdr. hartkorn til 29 tdr. i 1820, hvor han solgte resterne af herregården for 7.000 rdl. sølv.

Nørre Holmgaard var den dominerende gård i Møborg sogn, men i løbet af årene fra sidst i 1700-tallet til midten af 1800-tallet solgtes konstant fra, hvad enten det var gårde eller græsningsområder og enge. Set med dagens øjne kunne man godt have undt Christen Poulsen Wolder mere held, men han gik dog ikke helt afblanket ud af tiden som herremand, og han fik ved kloge giftermål sat sine to handicappede drenge godt i vej med to gårde. Her har hans på det tidspunkt gode økonomi og hans anseelse nok også spillet en vigtig rolle.

Christen Poulsen Wolder døde den 18. februar 1822 og blev begravet fra Møborg kirke.



Røde Mølle august 2005. Drengen, Simon Stougaard, er 7. generation efter heromtalt Jens Christensen Møller.

Røde Mølle

Omtrent midtvejs mellem Vester Stougaard og Nørre Holmgaard ligger sognets største mølle, Røde Mølle, som var en vandmølle og gård. Møllen havde faldvand, som kunne bruges af ejeren hele året. Til møllen hørte midt i 1800-tallet den nedlagte Dridiegård. Den havde et ret stort folkehold og må have haft en betydelig omsætning. Denne mølle køber Jens Christensen Møller i 1843 af Thomas Jensen for 3.600 rdlr.

Han havde indtil da været møller på Fabjerg Mølle, senere benævnt Vester Mølle i Fabjerg sogn, som er den mølle, der tidligere lå ved den nuværende sø midt i Klosterhedens Plantage ved Sønderby Skovriddergård.

Hans far var Christen Jensen Smed fra Vester Yderstræde i Ramme sogn (1756-1827), og han blev i 1795 gift i Ramme Kirke med Ellen Margrethe Jensdatter (1768-1806?). De fik (mindst) tre børn: Bodil Christensdatter, f. 1798, og Jens Christensen Møller, f. 1799, samt en dødfødt datter i 1806, og noget tyder på, at moderen døde i forbindelse med denne fødsel. Moderen kaldes også Ellen Margrethe Dalgaard.

Jens Christensen Møller hjemmedøbtes den 15. august 1799 i Vester Yderstræde i Ramme. I lægdsrullen noteres i 1817, at han har en »gammel ulægelig Been-skade«, der medfører, at han kasseres til tjeneste i felthæren, og i stedet udskrives han i 1820 til Kystmilitisen.

Efter at have været tjenestekarl på Ballegaard i Heldum sogn bliver han gårdmand i Meld Børring, Fabjerg sogn, og erhverver ovennævnte Fabjerg Vester Mølle i 1832. Han bliver ca. 1828 gift med Ane Rasmusdatter, f. 1810 i Rom sogn.

I 1845, hvor de er flyttet til Røde Mølle, er de blevet en stor familie med 10 børn i alderen 2 til 16 år, hvoraf Ellen Margrethe Jensdatter er den tredieældste.

I 1856 sælger Jens Christensen og Anne Bjerregaard Rasmusdatter Røde Mølle til ejeren af Store Pugholm i Dybe Sogn, Henrik Møller, for 8.000 rdlr. plus 300 rdlr. for løssøret. Summen betales med 4.000 rdlr. i en rate i 1855 og en i 1856, de resterende 3.200 rdlr. bliver stående som 1. prioritet i ejendommen. Som sælger forbeholder Jens Christensen sig ret til at bruge og afbenytte møllen og møllehuset til 1. maj 1856 mod at vedligeholde dette. Salgskontrakten undtager et stykke jord, som værende køberen uvedkomme, idet dette er solgt til svigersønnen Peder Poulsen.

Den nye ejer indrykker allerede året efter en salgsannonce i Holstebro Avis med denne tekst:

Røde Mølle

Beliggende 2 mile fra Lemvig er underhaanden at erholde til købs. Møllen er med Overfaldsvand, og til Ejendommen hører et Areal af 380 tdr. Land.

Høavlen har hidtil været årlig 80 Læs, der holdes 30 stk. Kreaturer, foruden Heste og Faar, og Engene eger sig godt til Overrisling.

Liebhavere bedes tage Ejendommen i øjensyn, og nærmere Underretning kan erholdes hos undertegnede.

Den 11. april 1856 flytter Jens Christensen og Ane Rasmusdatter til Knoldhøj i Nørlem sogn, hvor deres spor desværre



Rosenbjerg august 2005.

forsvinder, men Jens Christensen lever i hvert tilfælde til 1862, hvor han er fadder ved en barnedåb, og de figurerer begge med tre af deres børn i folketællingen for 1860 for Knoldhøj, en ejendom i Nørlem sogn. En ejendom, der vist nok i dag er forsvundet.

Det stykke jord, der var undtaget i salget af Røde Mølle, var matr. nr. 1b, der i 1854 udstykkedes til svigersønnen Peder Poulsen Stougaard, som den 7. marts 1854 blev gift med møllerens datter, Ellen Margrethe Jensdatter. Her bygger de husmandsstedet Rosenbjerg.

Rosenbjerg

Peder Poulsen Stougaard, født på Vester Stougaard den 7. april 1826, boede hjemme indtil 1847, hvor han trods det, at han trak frinummer ved sessionen, selv ønskede at blive våbenøvet og med et godt skudsmål fra sognepræsten sendtes til Holsten.

I perioden 25. maj 1848 til 7. februar 1851 gjorde han tjeneste ved hæren, og efter uddannelse ved eksercerskolen i

København tilkommanderes han 12. bataljon. Han tilgik bataljonen den 20. juli 1848 i dennes kantonnement i Øster Snede og Kragelund, hvor der denne dag i alt tilgik 12. bataljon 3 officerer, 3 underofficerer og 203 menige.

Han deltog 18. september 1848 i en kongerevy for Frederik VIII og Prins Christian (IX) og arbejdede vinteren 1848/49 med sin bataljon på at sætte Fredericia i forsvarsstand. Ved krigens begyndelse i 1848 udgjorde bataljonen sammen med 3. jægerkorps, husarerne og et halvbatteeri hærens avantgarde. Under våbenstilstanden stod den i Fredericia.

Da krigen begyndte igen, indsattes bataljonen som den første i hertugdømmerne, og med 4. kompagni/12. lette bataljon deltog han bl.a. i erobringen af Haderslev den 3. april 1849, og den 23. april vadede kompagniet under slaget ved Kolding gennem Kolding Å, en halv mil vest for byen, og det fordrev fjenden fra højderne øst for landsbyen Seest og dækkede derfra Ryes korps, da dette atter gik tilbage fra den vundne stilling syd for åen.



Peder Poulsen Stougaard, foto før 1876.

Den 7. og 8. maj kæmpede kompagniet i træfningerne ved Viuf og Vejle og hindrede fjendens omgående bevægelse og sikrede dermed Ryes tilbageslag til Djursland i april-maj (12. bataljon indgik i Ryes brigade). Bataljonen blev stående nord for Aarhus til september, da den sendtes til Als, hvor den blev til 16. juli 1850.

I 1850 deltog han med 4. kompagni af 12. bataljon i det særdeles blodige slag ved Isted den 25. juli 1850, hvor oberst Læssøe faldt som chef for netop denne bataljon. I felttoget 1850 stod bataljonen i 2. brigade og udgjorde under Istedslaget fortroppen for Schleppegrells hovedkolonne. Sammen med to andre bataljoner kastede den fjenden ud af stillinger mellem Langsø og Isted sø og erobrede en kanon. Efter slaget ved Isted genvandt man Dannevirke-stillingen, hvor bataljo-

nen blev stående til krigens slutning. 1851 vendte den hjem til Fredericia.

12. bataljon var en af treårskrigen mest kamperfarne enheder og blev som let infanteri indsat i krigens brændpunkter, kulminerende med slaget ved Isted 25. juli 1850. Bataljonen led mange tab, ikke mindst ved Isted.

Peder Poulsen fik således en bevæget krigstid og deltog i en række væsentlige begivenheder.

Peder Poulsen hjemsendtes 7. februar 1851, og det var en meget erfaren kampsoldat, der vendte hjem til forældrene i Vester Stougaard. Tilsyneladende er han sluppet gennem den blodige krig uden fysiske mén, og kilderne røber intet om psykiske konsekvenser af de voldsomme begivenheder, men en meget usikker familieoverlevering siger, at han på sine ældre dage var meget religiøs, men dette er muligvis mest udsprunget af et bevaret fotografi af ham.

Som nævnt ovenfor så viede præsten tirsdag den 7. marts 1854 Peder Poulsen Stougaard og Ellen Margrethe Jensdatter i Møborg Kirke. Det nygifte par flyttede som nævnt ind i det nybyggede husmandssted Rosenbjerg, der ligger 800 m øst for Røde Mølle, og det unge par betalte svigerfaderen 200 rdlr. for den nyudstykkede parcel. Det endelige skøde underskrives først i Lemvig den 11. april 1856, og den 30. juni 1858 lyses en pantobligation på 200 rdlr., som Peder Poulsen Stougaard er en Niels Rasmussen fra Fruerbolhus i Fabjerg sogn skyldig. I de følgende år levede den børnerige familie et meget nøjsomt hedebondeliv på Rosenbjerg.

Den førstefødte søn, Peder Stougaard Pedersen, meldte sin ankomst den 2. janu-

ar 1855, og frem til 1873 kom der i alt 11 børn i familien, hvoraf den sidste, Ane Kirstine Stougaard Pedersen (4. oktober 1873-17. april 1937) er min mormor.

Familien beboede Rosenbjerg indtil Peder Poulsens død den 8. august 1876, kun 50 år gammel. Han begravedes fra Møborg Kirke den 14. august 1876. Konen fik lov til at hendside i uskiftet bo, og hun flyttede i 1878 eller 1879 til Lensberghus i Fousing, hvor hun i 1880 bor med sin næstældste søn, Jens Møller Pedersen og fire yngre børn.

På sine senere år gik hun på omgang hos nogle af sine børn, idet hun boede et par år hos hver af dem og bl.a. i 1911-1914 i Adelgade i København hos datteren Ane Kirstine Stougaard Pedersen, der var blevet gift med Emil Andersen i Struer kirke den 3. oktober 1894, og som senere fik en bagerforretning i Adelgade. Hendes eftermæle i familien er, at hun som gammel var vanskelig at omgås, og at børnebørnene, som var meget bange for hende, dagligt skulle hente hende en pægl brændevin!

Sine sidste år boede hun hos en datter i

Vrangstrup i Granslev sogn, Houlbjerg herred, hvor hun døde den 8. april 1917, og hun blev begravet på Granslev kirkegård.

Oversigt over slægtens rejse gennem Møborg sogn i årene 1804-1876

**Den første generation i Møborg sogn:
Nørre Holmgaard:**

Christen Poulsen Volder.

f. 1754 i Ramme sogn, flyttet til Nørre Holmgaard 1804, d. 1822 i Møborg sogn. Børn: Mette Christensdatter, f. 1787, Peder Christensen Volder, f. 1789, Poul Christensen Stougaard, f. 1792, Ane Kierstine Christensdatter, f. 1793, Peder Christensen Aaberg, f. 1796.

**Den anden generation i Møborg sogn:
Vester Stougaard og Røde Mølle:**

Poul Christensen Stougaard.

f. 1792 i Volder, Ramme sogn, flyttet til Nørre Holmgaard 1804 og giftede sig til Vester Stougaard 1817, omkring 1850 fraflyttet Vester Stougaard og sognet. Dødsår og -sted ukendt.

1817 g. m. Kirsten Lauritsdatter (g. anden gang), f. 1789 på Agergaard, Nissum sogn, flyttet til Vester Stougaard, Møborg sogn, omkring 1810 ved indgåelse af sit første ægteskab, dødsår og -sted ukendt.

Børn: Jens Christian Poulsen, f. 1819, Kristen Poulsen, f. 1820, Laurids Poulsen, f. 1822, Maren Poulsen, f. 1824, Peder Poulsen Stougaard, f. 1826, Maria Poulsdatter, f. 1828, Poul Volder Poulsen, f. 1831.

Jens Christensen Møller.

f. 1799 i Vester Yderstræde, Ramme sogn, flyttet til Røde Mølle 1843 fra Vester Mølle, Fabjerg sogn. Fraflyttet sognet 1847 til Knoldhøj, Nørlem sogn. Dødsår og -sted ukendt.

1828 g. m. Anne Bjerregaard Rasmusdatter, f. 1810 i Bjerregaard, Rom sogn. Svigerforældre til Peder Poulsen Stougaard på Rosenbjerg. 12 børn, heriblandt Ellen Margrethe Jensdatter, f. 1822.



*Ellen
Margrethe
Jensdatter.
Foto ca.
år 1900.*

**Den tredje generation i Møborg sogn:
Rosenbjerg:**

Peder Poulsen Stougaard,

f. 1826 i Vester Stougaard, Møborg sogn, flyttet til
Rosenbjerg 1854, d. 1876 på Rosenbjerg.

1854 g. m. Ellen Margrethe Jensdatter, f. 1822 i

Vester Mølle, Fabjerg sogn, flyttet til Røde Mølle,
Møborg sogn, 1843. Møborg sogn fraflyttet 1877,
d. 1917. 11 børn, heriblandt min mormor Ane
Kirstine Stougaard Pedersen, f. 1873 i Rosenbjerg
Møborg sogn, d. 1937 i København.



Søren Andersen, f. i København i 1937.
Major. Pensioneret fra hæren
som sektionschef ved Nørrejyske
Artilleriregiments stab i Skive i 1989.
Borgmester i Skive i perioden 1998-2001.
Bosiddende i Skive.
E-Mail: Sorena@andersen.tdcadsl.dk

Man skal smede, mens jernet er varmt

– Om en moderne og gammeldags mand fra Vestjylland

Af Christian Ringskou

Smeden, ejendomshandleren og gårdudstykkeren Thygge Pedersen (1848-1929) har vundet et navn i Hernings lokalhistorie som en af skurkene i byens hæsblæsende udvikling fra hedesogn over stationsby til købstad.¹ I årene 1912-1918 var han i fællesskab med sagføreren Niels Frederik Schmit ejer af områdets eneste bevarede renæssancebygning, herregården Herningsholm. I de år blev gårdens avls-længer og lader revet ned og solgt, den sidste landbrugsjord blev udstykket, og selv træerne i haven blev gjort til penge. Den mest markante formulering af Herningsholms nedtur og af Pedersens rolle som godsslægter findes i en artikel af Flemming Jerk i Hardsyssels Årbog fra 1958: Jerk skrev, at Pedersen og Schmit »fuldbyrdede ødelæggelsen ved at nedbryde den næppe 20 år gamle og velindrettede ladegård efter at have udstykket resten af tilliggendet. (...) Herningsholms skæbne er ført helt op til vore dage for at vise, hvor skæbnsvanger godsslagtnings følger ofte blev og for at vise, hvor skandaløst ilde vor tid (...) har handlet med de den overladte kulturværdier«.

Men Thygge Pedersen (han insisterede selv på fornavnets usædvanlige stavemåde) var andet og mere end kynisk spekulant.

Han var også et fascinerende menneske, og Hernings lokalhistoriker P. Stavnstrup havde ret, da han i 1917 skrev, at hvor de fleste af Herningsholms ejere kom fra samfundets top og mistede penge på den gamle herregård, var det omvendt med Thygge Pedersen. »Han begyndte som nygift sin løbebane i 1872 ude i Sneftrup Hede, hvor han gravede sig ind i en Høj. »Lejligheden« var saa beskednen, at der foruden Sengen netop kun var Plads til de to Mennesker. Thygge Pedersen var foruden Landmand ogsaa Smed, og han har unægtelig forstaaet at smede, mens Jernet var varmt.« Pedersen levede et langt og omskifteligt liv i et Vestjylland i hastig udvikling, og han forstod at gribe de chancer, der fulgte med jernbane, hedeudstyknings og byudvikling.

Thygge Pedersen gjorde indtryk, hvor han kom frem. Derfor er der usædvanligt mange kilder til hans omskiftelige liv. Ved siden af vigtige oplysninger i kirkebøger, folketællinger, skatteligninger, skødeprotokoller og andre gulnede papirer drejer det sig især om en stor samling eventyr, som folkemindesamleren Evald Tang Kristensen skrev ned, da han besøgte Pedersen i 1874. Eventyrene findes i dag som sirlige renskrifter på Dansk

¹I denne artikel præsenterer jeg dele af materialet fra mit speciale: »Man skal smede, mens jernet er varmt - En undersøgelse af mikrohistoriens potentiale som forlæg for det folkløriske repertoirestudie eksemplificeret ved en analyse af smeden Thygge Pedersens fortællinger«. Specialet er skrevet på Dansk Folkemindesamling i 2006-07. Jeg skylder både institution og kolleger stor tak.

Folkemindesamling i København. Når man dykker ned i de forskellige kilder, tegner der sig et billede af en mand, der, selvom han var med, hvor alt det nye skete, også på mange måder var rodfæstet i dén gamle hedekultur, han selv var med til at udrydde.

Fra smed på heden til spekulant i stationsbyen

Stubkær, Bording sogn 1848-63

Thygge Pedersen blev født på den jyske hede i Stubkær, Bording sogn, i 1848. Faderen var skrædder og husmand, og drengen var den første i en børneflokk, der voksede sig stor i de følgende år. Thygge blev hos familien, til han var 15 år gammel.

Viborg, Århus og Ikast 1863-1872

Efter barndommen i Stubkær fulgte næsten ti år, hvor Thygge Pedersen flyttede meget rundt, og hvor det er vanskeligt at finde ham i kilderne. Meget tyder på, at han lærte smedefaget i eller omkring Viborg, og at han blandt andet var i Århus. Derefter giftede han sig og flyttede tilbage til Vestjylland, hvor han lejede en hedeparcel i Ikast sogn. Men konen ville gerne have en ko, og det var der ikke plads til. Derfor købte Pedersen jord i Sneftrup Hede ved Simmelkær.

Sneftrup Hede, Ørre sogn 1872-76

I Sneftrup Hede boede Pedersen og hans familie med smedje og beboelsesrum gravet ind i en høj, og livet på den nyopdyrkede hede var yderst beskedent. Da Evald Tang Kristensen kom på besøg i januar

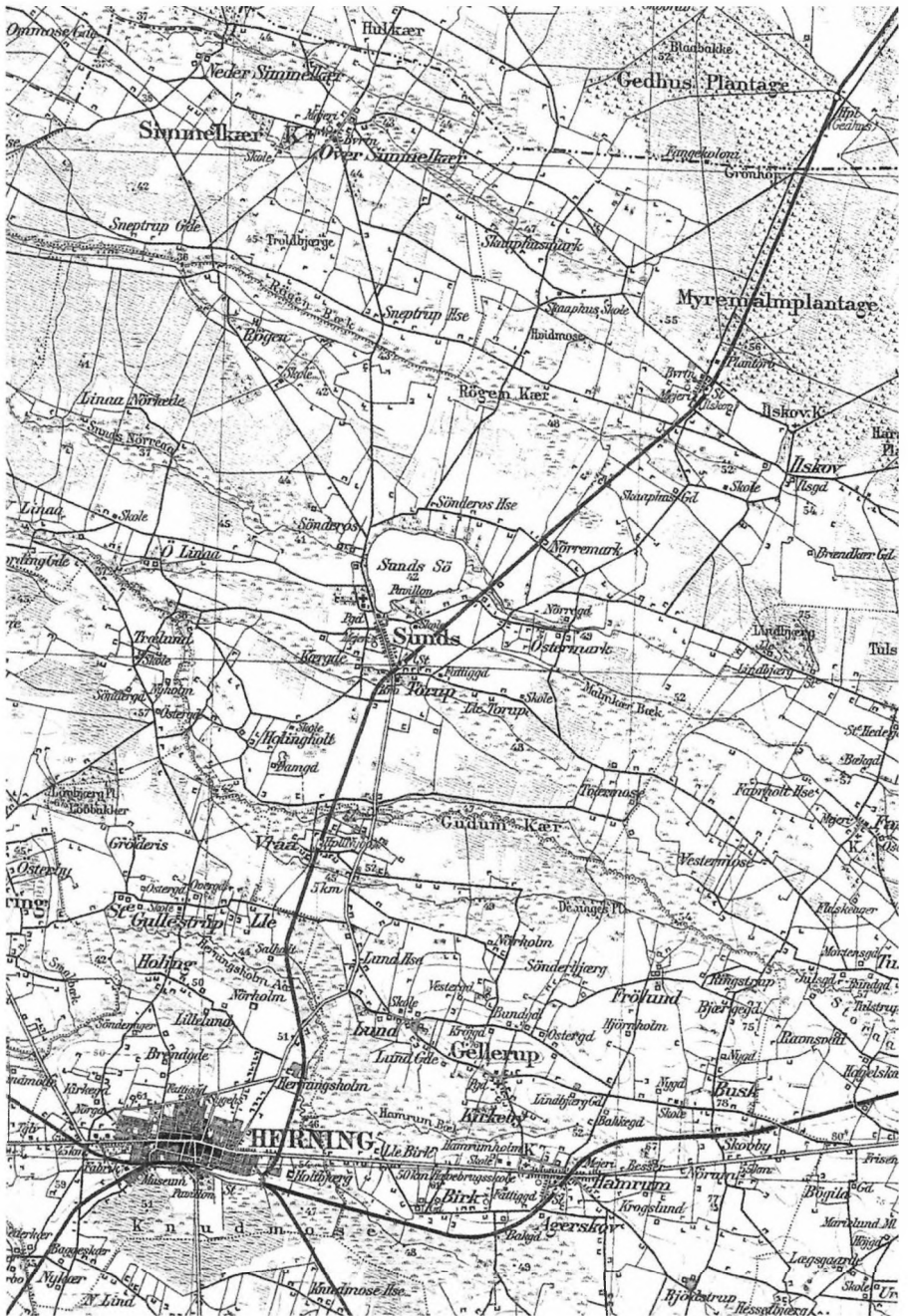
1874, fandt han de folkeminder, han ledte efter, hos en fattig smed på en fattig og tilbagestående egn. Tang Kristensen nedskrev 18 eventyr, to viser og en lille håndfuld sagn og små historier – mere om det senere.

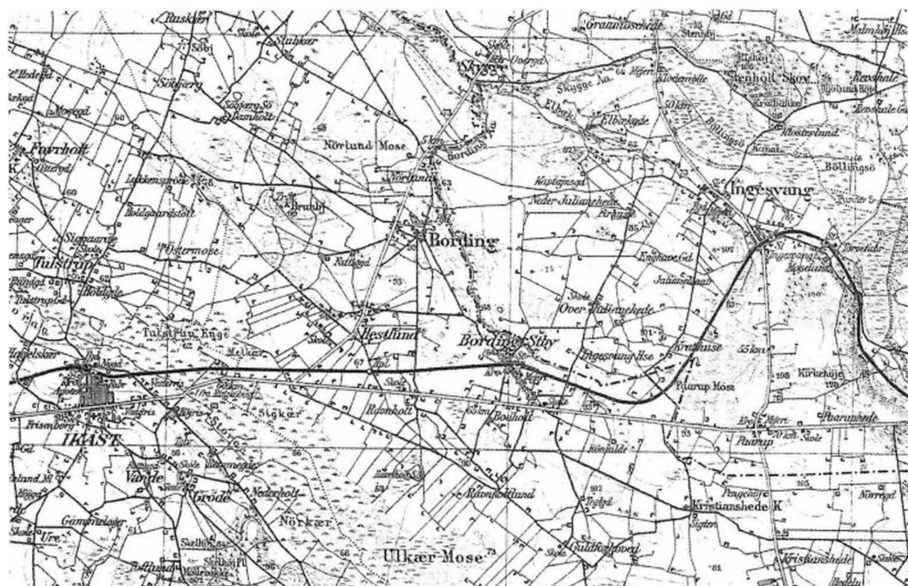
Men selv om Sneftrup Hede var et fattigt sted, var den nyopdyrkede hede også en mulighedernes verden. Når Pedersen kiggede sig omkring, kunne han konstatere, at hedelandet var i hektisk udvikling. Sneftrups to gamle isolerede gårde blev udstykket netop i disse år, og det gamle fårehold blev afløst af kvæg og af en langt mere intensiv dyrkning af jorden. Pedersen tog del i udviklingen. Ved siden af arbejdet i smedjen brækkede han hede op og handlede med kvæg. På de nærmeste markeder blev han allerede i disse år kendt som en dygtig handelsmand.

Skåphus Mark, Sunds sogn 1876-88

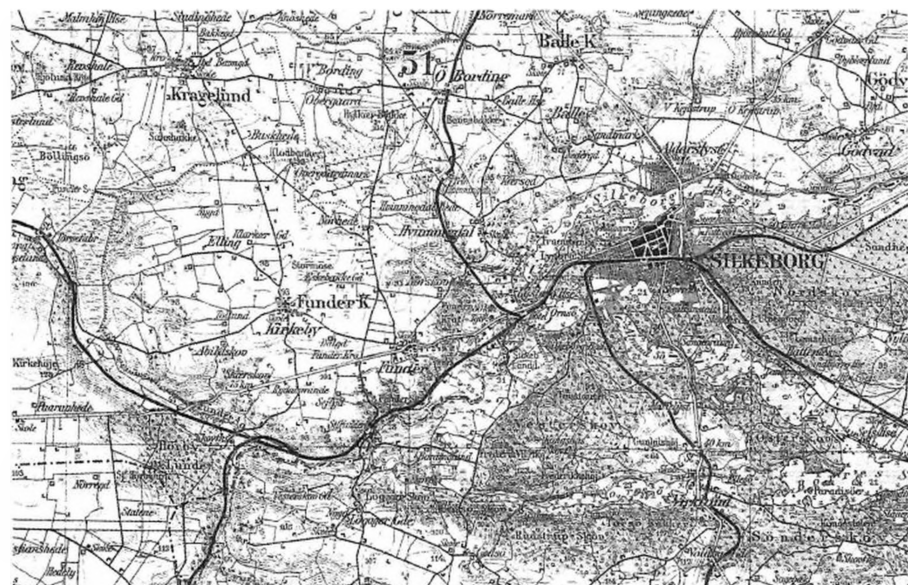
I 1870'ernes Vestjylland tilhørte fremtiden de modige, og det vidste Thygge Pedersen. I 1876 flyttede den unge familie til Skåphus Mark i Sunds sogn, hvor Pedersen købte en vidtstrakt hedeparcel for de penge, han havde tjent på sine første udstykninger og på hårdt arbejde i Sneftrup. Det fattige liv med bolig og smedje i en bakkeseide var forbi.

Netop udviklingen i Skåphus Mark er typisk for den forandring, Vestjylland gennemlevede, og som Thygge Pedersen tjente penge på. I århundreder var Skåphus skiftevis et selvstændigt gods og en hovedgård under Herningsholm, men gården var kendt som Danmarks største og dårligste gård, hvor jorden var så ringe, at bønderne kun dyrkede den nødtørftigt og satsede på hosebinderi i stedet. Efter 1870 ændrede området sig imidlertid. På ho-





På disse kortudsnit fra 1927 fornemmer man, hvordan jernbanen knyttede de midtjyske egne til de nye købstæder Silkeborg og Herning. I det halve århundrede, der gik forud for udarbejdelsen af disse kort, var der penge at tjene, hvor jernbaner blev anlagt og heder opdyrket. Det havde smeden og ejendomshandleren Thygge Pedersen blik for.



vedgårdens jord opstod husmandsområdet Skåphus Mark, hvor 33 ejendomme var i drift i 1909. Udviklingen tog fart i forventningen om jernbanen fra Viborg til Herning med stationssted mellem Skåphus Mark og de to-tre gårde, der udgjorde det gamle Ilskov. Banen blev ganske vist først vedtaget ved lov i 1895 og færdigbygget i 1906, men længe før var den afstukket i terrænet. Da banen kom, opstod stationsbyen Ilskov bl.a. på det areal, Thygge Pedersen havde købt billigt og udstykket til opdyrkning.

Simmelkær 1888-92

I de følgende år vendte Thygge Pedersen sin økonomiske interesse få kilometer mod vest. Her var det førhen så øde Simmelkær lige nord for Sneftrup Hede ved at udvikle sig til en lille by med brugsforening, mølle og mergelbane. Her ejede Pedersen i årene mellem 1887 og 1890 mindst tre parceller med en samlet værdi på omkring 10.000 kr. Det betyder, at hans økonomiske situation var på linje med de lokale gårdmænds.

I 1889 skulle Thygge Pedersen betale 34,86 kr. i ejendomsskat. Det var et højere beløb, end sognets husmænd betalte, og Pedersen for i blækhuset. I et klagebrev gav han en række grunde til, hvorfor hans ligning var sat for højt: Han havde kun fire kreaturer. Hans hustru var ofte sengeliggende. Han havde fire små børn. Hans bygninger var i dårlig stand. Hans bedste ko var død. Den største og den bedste af hans ejendomme var bortlejet på livstid til en afgift, der ikke kunne finansiere ejendommen, og han havde en stor gæld på 40.500 kr. Pedersen gik linen ud: »Min avl er saa daarlig i Sommer, saa jeg ikke har avlet en Kjerne hverken til sæd



Billedet er taget af Evald Tang Kristensen i 1902. Med en selvbevidst attitude og i et sæt tøj af god kvalitet ligner Thygge Pedersen en mand, der kender sit værd. Tang Kristensen skrev i et brev: »Han har haft en ret mærkelig Livsførelse, ejede kun en Ged, da han havde giftet sig og var yderlig fattig, da jeg var hos ham på Sneftrup Hede. Siden har han slaaet sig saadan op, at han nu ejer et Hus i Silkeborg og for tiden bygger en bel Del i Herning. Skal i det hele nok være Ejer af en 80.000 Kroner.

eller Foder ikke engang til mine Kreaturer«.

Men sognerådet tog ikke klagen til efterretning. I et skarpt svar skrev det:

»Ligeledes er det en bekjendt Sag, at Klageren er en virksom Mand, som næsten ingen Mand kan maale sig med i at faa udbytte af sine Ejendele«. Med til billedet af sognerådets afvisning hører, at Pedersen i tiden mellem klagen og svaret havde solgt en ejendom for 8.300 kr.

Sognerådets svar viser, at Thygge Pedersen var knyttet til det opbrud, den gamle hedekultur gennemgik i årtierne omkring 1900. At Pedersen som få andre var i stand til at få udbytte af sine ejendele, hang sammen med hans køb og salg af jord. Alene i Skåphus Mark udstykkede han 239 tønder land hede i mere end ti parceller, og de gamle protokoller viser, at hans handel med jord og ejendom var lige så omfattende i årene i Simmelkær.

Silkeborg 1892-1912

Da Thygge Pedersen boede i Simmelkær, modnedes en beslutning om at søge helt nye græsgange. Han var født ind i et landbosamfund, hvor alle mandlige medlemmer arbejdede med jorden, og hvor vejen til bedre vilkår for de små i samfundet gik gennem håndværk. I de første tyve år af hans voksenliv havde omdrejningspunkterne været smedjen, husdyrene og jorden. Men Pedersen havde blik for noget, som mange andre husmænd midt i deres liv ikke så. Han havde allerede tjent gode penge på at opkøbe jord og bygninger og sælge hedelodder til opdyrkning, men i Silkeborg, hvor jernbanen mødte Gudenåen, og hvor papirfabrikken drev en hastig byudvikling frem, var der endnu flere penge at tjene på ejendomshandel, end der var på heden. Efter 1890 flyttede Pedersen både sine økonomiske aktiviteter og sin familie til Silkeborg, hvor han indledte med at købe det nedlagte Drewsens

Teglværk bag papirfabrikken. Realiseringen af værkets tømmer og byggematerialer blev en god forretning.

Årene i Silkeborg var Pedersens glansperiode. Hans startkapital var god, og hans næse for forretninger havde sendt ham det rigtige sted hen. Årene fra 1890 til 1910 var den periode, hvor Silkeborg blev en rigtig by, og når nye huse skød op i nye gader, var det ofte Thygge Pedersen, der udstykkede grunden. Desuden var han altid parat til at købe billigt, når andre havde forkøbt eller forbygget sig. I en Klondyke-verden som 1890'ernes Silkeborg skulle man ofte bare have råd til at eje et hus eller en grund i to-tre år, før en investering kunne forvandle sig fra underskudsforretning til guldgrube.

Herningsholm 1912-18

Senest i 1902 begyndte Pedersen ved siden af sin ejendomshandel i Silkeborg at handle med huse og grunde i den endnu mere driftige stationsby Herning, der var midt i sin hurtigste vækst. Byen midt på heden havde haft jernbane siden 1877, og i årene 1904-14 nåede den op på at forbinde hele fem linier – noget der tiltrak handel og erhverv.

Året 1912 markerer et højdepunkt i Thygge Pedersens karriere som ejendomspekulant og i hans forvandling fra fattig smed på heden til rigmand i stationsbyen. Det år købte han sammen med Niels Frederik Schmit den gamle hovedgård Herningsholm for den anelige pris af 83.000 kr., og i en alder af 64 år flyttede han med sin tredje hustru tilbage til Herningegnen. Selvom Herningsholm var en skygge af fordums storhed, var herregården endnu i drift som landbrug, og trods omfattende udstykninger under tidligere ejere var der



Herningsholms gamle hovedbygning overlevede Thygge Pedersens ejerskab, og efter en periode, hvor renæssancebygningen blandt andet busede en destruktionsanstalt for selvdøde dyr, blev den restaureret og indrettet som Blichermuseum.

stadig 58 tønder land til gården, så til Pedersens formue, som beløb sig til 55.000 kr. i 1915, skulle lægges et stort udstykningspotentiale umiddelbart øst for Herning.

Allerede i en notits i Herning Folkeblad i 1912 lod Pedersen og Schmit fremgå, at Herningsholms nye ejere ville udstykke, og endnu en gang var Thygge Pedersen på rette tid og sted. Snart brød første verdenskrig ud, og i de kommende år blev der mangel på materialer. Det betød, at de, der havde noget at sælge, tjente penge, og det havde Pedersen og Schmit. De brød længer ned, udstykkede parceller og solgte løvsøre.

Silkeborg igen 1918-27

Da Herningsholms værdier var gjort i penge, flyttede Thygge Pedersen tilbage til Silkeborg, hvor han først boede i byen og siden købte en villa i Alderslyst nord for Silkeborg Langsø. Her blev den gamle mand imidlertid ikke boende, for som man få år senere kunne læse i en nekrolog, drev »det plagende Skatteuhyre den gamle [velhavende] Mand« østpå til en villa i Brabrand.

Brabrand 1927-29

Thygge Pedersen endte sine dage som rentier i en villa på hovedgaden Brabrand udenfor Århus. I en alder af 81 år døde

længe husmanden har siddet der, og husmanden svarer, at det har han, »siden Faar har ladet Pilatus ride ind i Jeriko.« Dermed er præstens hor afsløret, og han svarer: »Hvis, Hvis! Ti stille, gaa hjem og behold Studene!«

I et af Pedersens skæmtesagn er satiren i første omgang rettet mod en herremand, der er død. Ved jordpåkastelsen narrer en bonde præsten til ved alle tre skovfulde at påkalde helvede. Bonden, der har lovet præsten en stud til gengæld for at få lov til at vanære herremanden ved at bære sit ringeste tøj, hvisker, at studen er død, og ved den tredje skovfuld udbryder præsten: »Til Helvede både med Skind og Kjød«. Her er præstens ærgerrighed et vigtigt tema ved siden af forbandelsen af herremanden, og pointen underbygges af, at det er under selve præstens hovedopgave, den religiøse ceremoni, han tænker mere på størrelsen af sin besætning end på kristendom.

Når det netop er præsterne og ikke f.eks. møllere, gårdmænd, standspersoner eller konger, der står for skud i Pedersens historier, fortæller det om en holdning hos Pedersen. Han anerkendte ikke en høj status, der hvilede på uddannelse, religiøs autoritet og administrative opgaver. At præsterne levede inden for landbosamfundets rammer på de rige præstegårde med store besætninger og meget jord, var ham en torn i øjet, og han hånedede den magt, der hvilede på et fundament, der modsat hans egen senere succes blev grundlagt uden for landbosamfundets rammer i et uddannelsessystem, han ikke havde respekt for. Måske var det derfor, han yndede at udstille netop præster som dobbeltmoraliske, liderlige og pengebe-gærlige.

Det vulgære

Thygge Pedersen delte ikke den berøringsangst overfor det vulgære og det ulækre, der var blevet moderne i byerne. Tværtimod var hans fortællestil præget af en vis fryd ved platte eller ulækre motiver. Selv om det ikke er langt fra en historie, hvor der vokser et nøddetræ bagud af en hest, er der imidlertid ikke tale om plathed for plathedernes skyld. Det vulgære tjener det formål at understrege skæmtten mod de store, som regel præster.

I en af historierne har den fattige helt »faaet sig en gammel Krikke, og den havde han stoppet en Dukat ind i Røven af. (...) Ja, det var en Hest, der kunde skide Dukater«. Heltens modstandere, genstandene for eventyrets skæmt, køber hesten for en høj pris, men den foræder sig i det fineste havre og dør midt i den fine stue. »Skidt havde den også, og de gav dem til at vade omkring i det og var da også heldige at finde en Dukat, som Drengen havde listet sig til at stikke ind i Røven paa den.«

Thygge Pedersen byder på endnu en historie med brug af et ligefrem ulækkert tema. Som omtalt er helten den eneste, der kender til prinsessens guldhår over navlen, men en præst skynder sig at sige det i munden på helten, så det ikke er til at afgøre, hvem af de to, der taler først. For at afgøre, hvem der skal have prinsessen, tilbringer de tre natten i samme seng, og den, som prinsessen vender imod om morgenen, må få hende. Hun vil helst have præsten, men så lader drengen som om, han skal op »at løse Bugser«, som det hedder i Tang Kristensens renskrifter. Han lægger en lille bunke rosiner på gulvet, men så får præsten også brug for at komme op, og denne gang er det den ægte

mærk netop en smed), der har solgt sin sjæl til fanden, hænger et skilt over sin dør, hvor der står, at han er »Mester over alle Mestere«. Helten må stå til regnskab for sin dumdristighed, så Sankt Peder og Vorherre opsøger ham, og Sankt Peder viser sig som mester over smeden ved at tage benet af en hest, sætte hestesko på og sætte benet tilbage på hesten. Smeden lader sig imidlertid ikke sådan overgå, og om natten svarer han igen med en gang tæsk til Sankt Peder, mens Vorherre gemmer sig i en krog. For at holde denne ydmygelse hemmelig får smeden tre ønsker. De to første bruger han til at udsætte overdragelsen af sin sjæl til Fanden, det sidste til helt at slippe. Selvom helten udfordrer selveste Gud, Fanden og Sankt Peder, ender han således i kraft af sin snarådighed og handlekraft som historiens sejrherre.

Den modige og handlekraftige helt er almindelig i folkeeventyr, men hos Pedersen er han meget fremtrædende, og han er mindre afhængig af magiske hjælpere, end man ellers ser.

Præster til grin

I mange af Thygge Pedersens historier bliver der gjort grin med præster, der beskyldes for at være liderlige og dobbeltmoraliske. I en af historierne prædiker en præst, at den, der giver én fold ud, skal få ti igen. Historiens helt giver derfor sin eneste ko til præsten, og ganske som det er blevet sagt i kirken, finder den hjem igen sammen med ti andre kreaturer. Præstens mening var imidlertid ikke en så bogstavelig forståelse, og han vil have dyrene tilbage. For at afgøre striden lader de det komme an på, hvem der først kan komme op og sige »god morgen« til den anden.



Ewald Tang Kristensen hos fotografen. Tang Kristensens indsats er bemærkelsesværdig, og Thygge Pedersen er kun én af de tusindvis af meddelere, der fortalte og sang for folkemindesamleren.

Præsten holder sig vågen hele natten, idet han underholder sig med en tjenestepige »og gjorde sig noget gode Venner med hende«, men husmanden holder sig også vågen, og han sidder i et træ udenfor præstens vindue. Om morgenen, da husmanden har sagt »god morgen« som den første, spørger præsten forskrækket, hvor

vare. Så vil drengen alligevel ikke have sin portion liggende der midt i kongeslottet, så han står op og spiser det (spiser sine rosiner). Præsten følger igen drengens eksempel, »men da han kom i Sengen igjen, kunde Prinsessen ikke holde ud at være vendt om til ham for den grimme lugt, der stod ud af ham.« (Helten har ladet prinsessen vide, at det var rosiner, han spiste.)

En rødsækget ræve-kæltring

Præsteskæmt og ligefrem tale var en del af omgangsformen i det gamle landbosamfund, som Thygge Pedersen stadig levede i, da hans eventyr og historier blev skrevet ned. Men der er meget, der tyder på, at han igennem et langt liv, hvor han fjernede sig mere og mere fra den gamle verden, holdt fast ved sit bramfrie sprog og sine holdninger og på den måde stillede sig i modsætning til den borgerlige verden, der var rammen om ejendomshandel og godsudstykning.

Forfatteren Anthon Fuglsang kendte Thygge Pedersen godt, og i en nekrolog pegede han på Pedersen som et menneske, der holdt fast i et i upoleret sprog. Om Pedersens omgangsform skrev han: »Oftē karakteriserede han Mennesker i et saare oprindeligt men sikkert rammende Billedsprog«, og selv på dødslejet kunne hans tale »ofte være drastisk og drøj, som i hans Velmagtsdage«.

En anden kilde til viden om Thygge Pedersens senere år er et brev til Dansk Folkemindesamling skrevet af arkivets tidligere medarbejder August Schmidt. Også Schmidts brev peger på kontinuitet, idet Schmidt skriver om Pedersens fortsatte mangel på respekt for religion og øvrighed. Ifølge en lærer Handberg, som

Schmidt havde forhørt sig hos, og som havde kendt Pedersen siden 1890'erne, var Pedersen en »Ræve-kæltring, der var almindelig kendt i Silkeborg, men ikke for det gode. Den rødsækgedede Mand var en Lurendrejer, som snød Folk i Handlen.« Endvidere beretter Schmidt, at Pedersen talte »Religionens sag til Fru Kjerbye«, en kone der passede ham i hans sidste tid, og han luftede en anskuelse, som også lærer Handberg bevidnede: »Vi skulde se at blive så gode, at vi syntes lige så godt om andres Fiser som om vore egne!« Da Pedersen var på det sidste og havde mere kontakt med læger og apotekere, end han brød sig om, var det efter sigende et motto, at »A Doktor ska løw, a Apoteker ska løw, å a vel Fanden galme også løw!« I disse vendinger er der ikke meget, der tyder på, at Pedersens rigdom og hans omgang med mænd som sagfører Schmit i Herningsholm-årene fjernede den tilbøjelighed til skæmt og spot, der præger en del af fortællingerne fra 1870'erne.

Et modsætningsfyldt menneske?

Fuglsangs nekrolog og Schmidts brev peger i retning af, at Pedersen ikke brød med forankringen i den gamle kultur, der kan læses i eventyrene fra ungdomsårene (præsteskæmten og det vulgære er kun to af flere spor i Pedersens eventyr, der knytter ham til den gamle almuekultur). Så mens han på det økonomiske område fjernede sig fra det gamle med syvmileskridt, forblev han af temperament et almuemenneske – en husmand fra Vestjylland. Men modsætningsforholdet mellem Thygge Pedersen som en repræsentant for en ny udvikling og Thygge Pedersen som en mand af den gamle verden er kun tilsyneladende. For som Pedersens initiativrige

og handlekraftige eventyrhelte viser, var den gamle landbokultur ikke så passiv, som vi er tilbøjelige til at mene. Det var en del af den gamle mentalitet at prøve sin lykke eller at smede, mens jernet er varmt. Så da mulighederne for at tjene penge

opstod, behøvede Thygge Pedersen ikke at bryde med den verden, han var rundet af, for at gribe chancen. Pedersen kunne tilsyneladende bevæge sig meget langt i sin levetid uden at foretage noget afgørende brud med sin baggrund på den øde hede.



Christian Ringskou.
Museumsinspektør på Struer Museum
og tidligere tilknyttet
Dansk Folkemindesamling.
Hunsballevej 17,
7600 Struer.

Mænd og virke bag Skovridergården Birkebæk 1866-1993

Af Grethe Clausen



Skovridergården Birkebæk ca. 1950.

Gården Birkebæk, der var beliggende i den nuværende Birkebæk Plantage, blev nedrevet i 1969, og en ny skovridergård blev opført i Egeskoven. I dag findes der stadig lidt af de gamle sokler fra den tid.

Birkebæk tilhørte fra gammel tid gården Tanderup, dvs. at jorden på Tanderup, Møltrup og området omkring Birkebæk var et stort område. I 1693, da herremanden Cassius ejede Tanderup, boede der ikke mindre end tre mænd på Birkebæk. De svarede i landgilde 1 td. rug, 1 skovsvin og 1 fodernød (kvæg, som fæsteren skulle opfodre for herremanden) m.m. I

den tid, Tanderup og Møltrup ejedes af familien Linde, var godskontoret på Møltrup. Birkebæk var i ældre tid fæstegård under Tanderup i Snebjerg sogn.

I 1683 beboedes Birkebæk af fæster Jens Jensen med 3,6 td. hartkorn og 38 td. ld. dyrket jord. Der blev dyrket med byg, rug og blandkorn, eller jorden var i hvile. Marken grænsede til Harreskov, Høgild, Toksvig, Skovbjerg og Arnborg.

I 1780 købte Thomas Birkebæk gården og blev selvejer. Gården blev nu i familien Birkebæks besiddelse til 1875, hvor den blev solgt til Hedeselskabet.



Enrico Mylius Dalgas.

Enrico Mylius Dalgas (1828-1894) var medstifter af Det danske Hedeselskab i 1866 og selskabets første direktør 1866-1894. Han var efterkommer af en af de franske Huguenot-familier, der flygtede fra fædrelandet i 1685. Enrico Dalgas var søn af Jean Antonie, der ernærede sig som forretningsmand i Napoli og blev gift i 1813 med Johanne Tomine Stibolt, som var datter af kommandørkaptajn Andreas Henrik Stibolt. Faderen døde, da Enrico Mylius Dalgas var syv år gammel. Moderen flyttede til Danmark, hvor børnene blev opdraget.

Peter Borch var skovrider i Birkebæk ved Hedeselskabet med bopæl i Herning og fra 1895-1902 administrerende direktør ved Hedeselskabet (kontoret lå dengang i Århus). I 1875 overtog Hedeselskabet ejendommen, samtidig med at familien Westenholz flyttede ind på Skovridergården Birkebæk. Westenholz var uddannet forstkandidat. Peter Borch var den første skovrider i Birkebæk. Til ejendommen hørte 1347 td. ld.



Peter Borch.

Christian Dalgas, født 7.5.1862 i Århus, død 9.11.1939 på Høllund Søggård, direktør ved Det danske Hedeselskab, søn af oberstløjtnant Enrico Mylius Dalgas og hustru Marie Magdalene Købke, viet 17.11.1887 i Hobro kirke til Emilie Scheele, født 2.3. 1861 i Hobro, død



Skovrider Christian Dalgas på Birkebæk 1884-1934.

20.5.1944 på Høllund Søgård ved Vorbasse, datter af Vilhelm Frederik Scheel, født 8.7.1831 i Hobro, død 23.3.1913 i Hobro, og hustru Karen Marie Jensen, født 26.9.1833 i Viborg, Sortebrødre sogn, død 27.11.1918 i Hobro.

Børnene lå Christian Dalgas meget på sinde. Der var fem af dem. Slik fik børnene således aldrig. Ved måltiderne ledede han samtalerne, idet han ofte søgte at få børnene med ind i samtalen for at høre lidt om, hvorledes de tænkte og følte og navnlig høre, hvordan det gik dem i skolen. I disse samtaler var han altid ligetil og aldrig docerende, men »snak« indlod han sig aldrig på. Børnenes uddannelse lå ham stærkt på sinde. Han indprentede dem navnlig to ting: at det gjaldt om at lære så meget som muligt, og at de skyldte deres fædreland alt. Det var ikke alene en myndig, men også en kærlig faders hånd, der ledede dem.

Anker Mørch Sørensen arbejdede videre med den linje, der var lagt for Hedeselskabet. Med 1930'ernes økonomiske krise udviklede Hedeselskabets aktiviteter sig i retning af samfundsnyttige, beskæftigelsesfremmende arbejder. Der blev ydet ekstra statslige tilskud, hvis der blev anvendt arbejdsløse til mosekultivering og tørveproduktion, mergling, etablering af diger, afvanding og plantning. På plantningsområdet fik aktiviteten betegnelsen: det flyvende korps, der etablerede læplantninger, og en tilsvarende aktivitet fandt sted på plantageområdet. Anker Mørch Sørensen var et meget kreativt og spændende menneske.

Per F. Tøttrup var med til at lede arbejdet med at restaurere de gamle tjæreovne – det, der stod tilbage af dem i Hesselvig



Anker Mørch Sørensen, skovrider ved Hedeselskabet med bopæl på Birkebæk 1934 til 1966.

Plantage. I dag står de, som da de blev brugt til at brænde træ af til tjære. Ligeså ledede han beplantningen af brunkulslejerne omkring Herning.



Per F. Tøttrup, skovrider ved Birkebæk Plantage m. fl., med bopæl på Birkebæk 1966 til 1993.

»Kongens hederejse«

Den 21. juni 1875 skete der noget af en begivenhed på Birkebæk. Kong Christian IX og kronprinsen var på en stor rejse gennem Jylland, kaldet »Kongens hederejse«. Det var lykkedes Enrico Dalgas at få dem til at lægge vejen gennem hedeegnen til Herning. Hensigten var naturligvis at vække opmærksomhed for hedeselskabets virksomhed og styrke interessen for den.

Christian Dalgas, som dengang var 13 år gl., var også til stede ved kongebesøget.

Han fortæller følgende: »På Hesselvig havde min fader en lille nordbag, og med den, forspændt en lille vogn, fulgte jeg og en anden elev kortegen til Skarrild Kratplantage. I første vogn kørte min fader på forsædet og kongen og kronprinsen på bagsædet. Det begyndte at småregne, og kongen havde ingen paraply, men det

havde min fader – en ternet, manglefarvet paraply, som han holdt over kongen.

Vi kom til plantagen, og her fremvistes bl.a. planteskolen med derværende frøbede af gran og fyr. I kongens følge var general Wilster, og jeg erindrter, at min fader måtte gøre generalen opmærksom på, at han gik midt i frøbedene, som han troede var små græsplæner.

Der var frokost i krattet i et telt (Skarrild Krat). Der kom vi drenge ikke med i første omgang, men i anden omgang. Efter at de kongelige var kørt, satte vi os på kongens og kronprinsens pladser og blev kongeligt beværtede.

Fra krattet kørte følget så videre til Arnborg, Birkebæk og Provsthusets Planteskole, hvor der vistes reolpløjning, derfra til Høgildgård, hvor kongen tog afsked og kørte videre til Herning.«



Heden, som den så ud før tilplantninger. Billedet er taget i 1889 og er fra Birkebæk Rond. Det er taget mod vest, og partiet ligger lidt vest for »Sorte Slugt«.



På billedet ses den »hanoveranske reolplov«, der blev brugt som forberedelse til beplantning. Den lette forplov krævede kun et spand heste, mens den svære, dyberegående plov (23-28 cm) krævede to spand.

Christian Dalgas' virke på Birkebæk

Enrico Dalgas havde set, at området omkring Birkebæk ville egne sig som centrum for plantningsarbejdet på heden. Birkebæk blev skovriderbolig, og Enrico

Dalgas' ældste søn, Christian Dalgas, flyttede ind på Birkebæk som næsten nybagt forstkandidat i 1884 i en skov, som ikke var der.

Christian Dalgas kom i 1877 et år ud af



*Generationsplantning i bedden. I forgrunden ren rødgran (*Picea abies*), plantet på tidligere agerjord.*



Tjærebrænding i Harreskov plantage 1902. Det Classenske Fideicommis ydede bidrag til opførelse af ovne til forsøg med fremstilling af trægas, træsyre og tjære. Den brune montanajtjære fra Hareskoven fik mange anbefalinger, og det var en erfaring, at trækul holdt fordøjelsen i orden hos høns og smågrise.

gymnasiet for at komme ind som elev på den nyoprettede engvandingsskole på Hesselvig, hvorfra han så vendte tilbage til gymnasiet og blev student i 1880. I 1884 blev Christian Dalgas som nyuddannet forstkandidat tilbudt stillingen som skovrider i Birkebæk, idet faderen, efter hvad Christian Dalgas fortæller, tilbød ham at blive ansat enten som ingeniør eller skovrider. Faderens mangeårige medarbejder, ingeniør Brøndsted, havde ønsket ham ansat som ingeniør og ville tage ansvaret for det efter det kendskab, han havde til Christian Dalgas, hvor han i ferierne havde virket som opmåler og nivellør ved hedeselskabet.

Christian Dalgas valgte imidlertid skovriderstillingen på Birkebæk, indtil han næsten 50 år efter trak sig tilbage fra sin gerning ved Hedeselskabet.

Skovrider Peter Borchs afgang havde

haft en vis indflydelse på placeringen af Chr. Dalgas. Det var kommet bag på repræsentantskabet og havde fået den til at ændre beslutning med hensyn til Christian Dalgas. Herom skriver Christians far, Enrico Dalgas, i et brev af 11. september 1884: »Så længe vi troede, at Borch var fast bundet til os, var vi ikke meget for at ansætte min søn, før han ved praktiske foretagender havde lagt dygtighed for dagen, og i hvert fald ikke før plantningsvirksomheden blev adskilligt udvidet; og Borch var udset til at overtage overbestyrelsen af alt vedrørende plantning. Nu må vi skynde os med at uddanne forstkandidater, som er villige til at binde sig til Hedeselskabet og hedesagen, og som ikke vil forlade os, så snart de kan få en plads på øerne, men som vil overføre vore erfaringer og anskuelser til de kommende tider, så der bliver stabilitet i vort arbejde. —

Indtil videre varetager jeg Borchs distrikt med assistance fra forstmand Heutz i Silkeborg. Repræsentantskabet løber an på, at Christian med tiden kan klare ærterne.«

Da Christian Dalgas skulle flytte ind på Birkebæk, var gården faldefærdig. Han prøvede at få lov at flytte til Skovbjerg v/ Sdr. Felding, men der var bygningerne endnu ringere. Birkebæk blev betegnet af faderen som »det naturlige opholdssted for Hedeselskabets skovrider.« Faderen skriver i et brev til Christian Dalgas: »Det vil koste ca. 2.500 kr. at gøre Birkebæks stuehus i stand«. Imidlertid kunne faderen ikke bekvemme sig til at forlange, at Hedeselskabet skulle udlægge disse penge. Han skaffede pengene selv og fik vedtaget, at Christian Dalgas forskudsvis

udlagde bygningsudgifterne, og at han fik dem refunderet over 10 år med 4% rente. I samme brev blev planlagt ombygningen af Birkebæk, monteringen med møbler, indkøb af besætning – heriblandt to arbejdsstude til 100 kr. pr. stk. – alt sammen til en bekostning af ca. 5.000 kr., som faderen mente at kunne skaffe, og som Christian Dalgas fik i arveforskud.

Efter at Christian Dalgas var flyttet ind på Birkebæk, fik han mange breve fra sin far, hvor han fortæller om, hvorledes han indberetter til repræsentantskabet og bestyrelsen for Hedeselskabet, at de var i uoverensstemmelse med ministeriet, om hedeplantningssagen skulle florere eller lammes, og at de ikke havde i sinde at give efter. Ligeledes om naturlig foryngelse ved selvsåning ville få betydning for



Produkter fra plantagen: Parfume af fyrrenåle. Her ses virksomheden til fremstilling af æteriske olier af bjergfyrvæks. Den var beliggende i Birkebæk Plantage tæt ved den gamle skovfogedbolig »Prousthus« og var i drift fra 1930-1952. Fra venstre ses skovløber Hans Martesen, »Sandhuset«, traktorfører Ricard Jensen og datteren Ulla.

nåleskovene hos os, om kulturerne på heden og jordbundsspørgsmålet, thi i de sidste 20 år af en kulturs levetid var skovbunden dækket af unge planter på 1-3 alens højde. – Jo, han lærte meget af sin far i denne tid.

1891 begyndte Christian og Enrico Dalgas at beskæftige sig med de ugunstige vindforhold i den vestlige halvdel af Jylland, hvor træer, buske og udsæd led under »sand og vindpisket«. Man kunne dengang enkelte år komme op på 19 storme i maj og i begyndelsen af juni. Der blev forvoldt store skader på nysåede sandmarker, når store sandskyer rejste sig over markerne. Mange måtte sås om. Man havde erfaring fra plantagerne, at læhegn og levende hegn kunne yde en god beskyttelse mod den hårde vind, og mange lokale planteforeninger gik i gang med at plante læhegn.

Der blev uddannet forstelever på Birkebæk. I bestyrelsesprotokollen omtales eksamen i plantningselevskolen i august 1887 og 30. januar 1889 (skovriderne V. Fabricius og N. Fritz var censorer). Helt frem til 1914 virkede elevskolen gennem det meste af perioden med skovrider Christian Dalgas som leder.

Christian Dalgas blev i mere end en

menneskealder en central skikkelse i Det danske Hedeselskabs historie. Hans person var omstridt, og hans lederstilling blev betinget, hvad enten han var forretningsudvalgets formand eller »bestyrelsens kommitterede« – en ejendommelig titel, der vistnok svarer til Dronning Margrethe I's, der kaldtes »rigets fuldmægtig frue og husbonde«. Men på Birkebæk havde han under alle omskiftelser sit hjem og sin bedste virkeplads. Her foretog han sine talrige forsøg og gjorde erfaringer af stor betydning for Hedeselskabets forstmæssige indsats. Opgaverne tog han med stor alvor, ja, kunne gå op i dem med lidenskab. Hans modstandere bebrejdede ham, at han for ukritisk gik i sin faders fodspor. – Det var han dog ikke ene om.

Fra 1922 blev der to direktører, idet Jens Westergaard, der var mosedistriktsbestyrer i Hedeselskabet og forretningsfører, valgtes til at forestå grundforbedringsvirksomheden, medens Christian Dalgas beholdt administrationen og plantningsvirksomheden. Han skriver derom: »Jeg var ingenlunde ked af denne ordning, da jeg vidste, at jeg kunne samarbejde med Westergaard, og jeg tillige blev aflæst. Der var nok endda at gøre for mig.«



Grethe Clausen.
Født i Arnborg 1934.
Initiativtager og leder
af Lokalkivet Arnborg sogn.
Postkrogen 4, Arnborg,
7400 Herning.

Stationerne i Vemb

Af Ole Edvard Mogensen

Banen kommer

Jernbanen kom til Vemb, og der blev anlagt station i 1875. Strækningen Holstebro-Ringkøbing blev åbnet for gods- trafik den 31. marts og for persontrafik den 15. april. Stationer var ikke noget, man ruttede med dengang. Mellem Holstebro og Ringkøbing var der ved banens åbning stationer i Vemb, Ulfborg og Tim. Der blev anlagt de stationer, der var nød- vendige for driften. På den enkeltsporede bane skulle togene kunne krydse (mødes) på en station, hvor der udover det gen-

nemgående spor også var et krydsnings- spor. Men behovet for krydsningsstationer på strækningen var til at overskue. Den første køreplan omfattede to tog i hver retning hver dag. Statsbanerne havde af flere forskellige grunde en meget restriktiv politik for åbning af stationer. Selve anlægget kostede penge, det samme gjorde den daglige drift. Endvidere kostede yderligere en standsning på turen både tid samt brændsel til endnu en igangsætning. Derfor var det kun, når fordelene, en skøn- net mertrafik og dermed merindtægt, syn-



Vemb station juli 1965. Til venstre for vandtårnet ses post 1. (Jens Bruun-Petersen).

tes at opveje ulemper og omkostninger, at Statsbanerne lod sig overtale til endnu en station. Der havde været fremsat adskillige ønsker fra lokal side om stationer i bl.a. Bur og Naur, men det var blevet afslået. Bur og Naur måtte nøjes med et billetsalgssted, indrettet i eksisterende vogterhuse.

Når der blev station i Vemb, og når stationen fik den placering, som den har, var det noget, som skete efter grundige undersøgelser og modne overvejelser. Flere alternative linieføringer havde været under overvejelse. Vemb stations placering skete især under hensyntagen til ønsket om at kunne tiltrække trafik fra Lemvig, og det mente man bedst kunne ske ved at placere stationen ved vejen fra Lemvig til Ringkøbing.

Stationen kom til at ligge på bar mark. Nærmeste bebyggelse var kirken, præstegården og nogle andre gårde. Men en udvikling var sat i gang, og snart etablerede en skomager og en gæstgiver sig ved stationen. Det blev begyndelsen til stationsbyen Vemb. Bortfaldet af købstædernes privilegier inden for håndværk og handel, jernbanens muligheder som effektivt transportmiddel, andelsbevægelsen samt produktionsomlægninger indenfor landbruget var faktorer, som dannede grundlaget for, at stationsbyer som Vemb opstod i det tomrum, der tidligere havde været mellem købstæderne. Gørding, Vemb, Bur, Råsted, Nees og Møborg sogne samt den nordlige del af Ulfborg sogn udgjorde stationsbyens naturlige opland. Vemb station blev økonomisk og trafikalt en af de bedste landstationer på Jyske Vestbane.

Vemb bliver knudepunkt

Da privatbanen fra Vemb til Lemvig blev taget i brug i 1879, kom der yderligere skub i udviklingen. Vemb var nu avanceret fra at være landstation til at være knudepunkt, endda med to stationer. Statsbanerne og Lemvigbanen kunne ikke blive enige om vilkårene og betalingen for en fælles station. Så det endte med, at Lemvigbanen var nødt til at anlægge sin egen station i Vemb. Det betød, at der blev et betydeligt antal ansatte ved de to baner samt postvæsenet. Det gav yderligere grundlag for erhvervsudvikling. Nu kom efterhånden smed, karetmager, sadelmager, bager og to købmænd til. Senere også manufakturhandler, slagter, fiskehandler, blikkenslager, træhandler, tømrer, urmager, endnu en skomager og sadelmager.

Lemvigbanen havde oprindeligt regnet med at få fuld optagelse på Vemb statsbanestation. Sådan kom det imidlertid ikke til at gå, i alt fald ikke i første omgang. Måske var forskellen mellem den noget traditionsbundne og regelstyrede statsbanedrift og privatbanens nye koncept, den såkaldte tertiærdrift, for stor. At der ikke kunne opnås enighed med Statsbanerne om optagelse af Lemvigbanen på Vemb station, var noget af en streg i regningen for Lemvigbanen. Det var dyrt at skulle anlægge og drive egen station i Vemb. Lemvigbanen måtte i al hast opføre egen stationsbygning i Vemb. Da den ikke nåede at blive færdig til Lemvigbanens indvielse den 20. juli 1879, men først til den 1. oktober 1879, havde Lemvigbanen indtil da til huse i krostuen på Gæstgivergården. Så her var der togekspedition, billetsalg, fragtbreve – og sovs og kartofler!

Som tiden gik, og trafikken voksede, viste den oprindelige stationsbygning for



Lemvigbanens anden station i Vemb. (Postkort fra M. Høgsbergs Bog- og Papirhandel, Vemb).

privatbanen sig dog håbløst for lille. Et forslag fra Lemvigbanen – fremsat omkring år 1900 – om bofællesskab faldt dog desværre ikke i god jord hos Statsbanerne, så endnu engang måtte Lemvigbanen opføre en ny og denne gang noget større stationsbygning, som stod færdig i juni 1902.

Statsbanestationen får restauration

Statsbanestationen blev oprindelig opført som Statsbanernes øvrige stationsbygninger på den tid, et etplans længehus. Bygningen blev udvidet og ombygget flere gange, og tværlængen med to etager kom til i 1909. Herved fik bygningen et mere monumentalt udseende. En jernbanerestaurations, indrettet i 3. klasses ventesalen, blev det også til. Statsbanerne drev ikke selv restaurationen, driften var forpagtet af en restauratør. Alle forhold var reguleret i en detaljeret kontrakt på flere sider med en snes paragraffer. Forpagteren skulle betale Statsbanerne en procent af omsætningen. I 1920 skulle der betales 10% af det beløb, hvormed den årlige omsætning oversteg 5.000 kr. Beløb herunder skulle der ikke svares afgift af. Senere blev det ændret, så der kun skulle svares 5% af omsætningen

mellem 5.000 og 10.000 kr. og så først derover 10%. Oprindelig indeholdt kontrakten en klausul om, at restaurationen skulle drives som afholdsrestaurant. Salgspriserne blev fastsat af Statsbanerne, her 3. distrikt i Struer. I 1920 skulle et stykke smørrebrød med leverpostej eller servelatpølse koste 15 øre. Var det derimod belagt med røget ål, var prisen 55 øre pr. styk. En hvidtøl kostede 25 øre, en kop kaffe 30 øre, men tog man en hel kande kaffe, så kostede den kun 35 øre, så det kunne bedre svare sig. I hvor høj grad der allerede dengang har været klaget over Statsbanernes kaffe vides ikke, men under alle omstændigheder indeholdt kontrakten detaljeret anvisning på, hvilke ingredienser der skulle i kaffen: $\frac{1}{3}$ blå Java, $\frac{1}{3}$ brun Java og $\frac{1}{3}$ centralamerikansk kaffe. Ved tilberedning skulle anvendes 500 g kaffe, 125 g tilsætning (Løvetand eller Kaffina) og 8 liter vand. Intet var overladt til tilfældighederne. Der var ikke plads til meget privat initiativ, kreativitet eller lokale islæt. Resultatet var, at jernbanerestaurantens kaffe overalt smagte lige godt – eller dårligt. Ønskede man sig et stykke wienerbrød til kaffen, havde Statsbanerne også tænkt på det. Ifølge kontrakten måtte et sådan stykke sælges

til en pris af 3 øre over detailprisen. Så som jernbanerestauratør skulle man ikke forvente den store avance. Og arbejdsdagen var lang, fra 6 morgen til 22 aften. Dog med et par pauser, når der intet tog var. Også personalet var der tænkt på. Serveringen skulle ifølge kontrakten ske ved »ordentlige, høflige og velklædte folk«. For at få lov til at drive restauration i Statsbanernes lokaler skulle restauratøren stille en bankgaranti på 200 kr.

Trafikken vokser

Gennem årene voksede trafikken betydeligt. Såvel trafikken på Vemb station som den gennemgående trafik til og fra privatbanen. På Vemb station blev anlagt privat sidespor til Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger, som opførte en stor lagerbygning her. Siden kom også Dansk Andels Ægekспорт, også med eget lager, til som bruger af dette sidespor. Til belysning af trafikens omfang et par tal fra Statsbanernes årsberetning fra driftsåret 1919/20. Der blev befordret 12.457 tons vognladningsgods fra Vemb station. Det var ganske meget, næsten det samme som fra Struer station, og dobbelt så meget som fra Skjern station samme år. Til stationen ankom 6.905 tons vognladningsgods. Fra Lemvigbanen blev viderebefordret 22.519 tons og til samme bane 27.997 tons vognladningsgods. Levende dyr var dengang en stor transportartikel for banerne. 1.071 stk. hornkvæg og kalve blev afsendt fra Vemb station og 1.435 svin og grise. Også her vejede transittrafikken tungt. Fra Lemvigbanen viderebefordredes 6.001 stk. hornkvæg og kalve og 2.261 svin og grise. Også en stor mængde stykgods blev omlæsset i Vemb, dels mellem de enkelte tog og dels i

egentlige pakkvogne. Der var fragtgods, ilgods og rejsegods samt fisk selvfølgelig fra bl.a. Thyborøn og Lemvig. Og så var der endelig også Postvæsenets mange forsendelser. Breve, pakker, aviser og ugeblade samt værdiforsendelser. Ved stort set hvert eneste tog var der stor ind- og ud-læsning. Når så toget var kørt, var perronen ofte fyldt med gods. Det kunne man så gå i gang med at køre ind på pakhuset eller omlæsse til et andet tog alt afhængig af slutdestination.

I mergelsæsonen var der også mange vogne til og fra Damhuså mergelleje, som var i brug i årene 1904-56. 35-40 vognladninger mergel læsset ved Damhuså pr. dag var almindeligt. Når der var rigtig travlt, kunne der læsses et halvt hundrede vogne pr. dag. I mergelsæsonen fik Vemb station almindeligvis assistance udefra af en afløsende assistent eller medhjælper. Der var mange fragtbreve, vognlister og vogne at holde styr på. For at undgå, at der kom så mange vogne til Vemb, at trafikken brød helt sammen, blev tomme vogne sydfra beordret til Ringkøbing station, som havde noget mere sporplads end Vemb. Så gav Vemb station besked til Ringkøbing station, efterhånden som man kunne tage fra. I sydgående retning meldte man allerede fra Struer station til Vemb station, hvor mange vogne toget havde med fra Struer. Så kunne man i Vemb begynde at planlægge, hvor mange vogne, der kunne sendes med det enkelte tog.

Rangering med hest og maskine

Det betød alt sammen megen rangering med togmaskinerne. Både godstog og mange personførende tog havde vognudveksling i Vemb. Samt med rangerhesten, som f.eks. i 1918 havde tjeneste således:

5.00-8.00, 9.15-12.00 og 13.45-18.00. Nok rangerede hesten ikke uafbrudt i de anførte tidsrum, men alligevel må det antages at have været en træt hest, som om aftenen blev sat på stald, og en sulten hest, som så rigeligt havde fortjent sin havre! Statsbanerne havde ikke selv hestehold. En entreprenør leverede hest og kusk i de anførte tidsrum. Betalingen herfor var i 1918 250 kr. om måneden, for

både hest og kusk. Også denne leverance til Statsbanerne var reguleret i en kontrakt. Heraf fremgik, at hesten skulle være »i enhver henseende skikket til arbejdet«. Kusken skulle være ordentlig og pålidelig.

Under besættelsen voksede trafikken endnu mere. Eksempelvis var der i 1942/43 15.987 transiterende vogne på Vemb station. Efter flere andragender fra



DSB rangertraktor nr. 50, populært kaldet klædeskabet. (Jens Bruun Petersen).

stationsforstanderen fik stationen endelig i 1943 bevilget en rangertraktor. Det blev traktor nr. 50 af typen »Klædeskab«, således benævnt på grund af en slående lighed med dette møbel. Men møbel eller ikke - traktoren gjorde rigtig god fyldest i Vemb og blev flittigt brugt, og med sine 78 »heste« den levende ditto langt overlegen. Under besættelsen var rangertraktoren forsynet med en gengasgenerator. Herved blev trækraften reduceret noget, men køre kunne man dog trods alt.

Besættelsen

Under besættelsen skete der flere dramatiske hændelser i Vemb. Søndag den 27. august 1944 blev et tog ved Vemb station beskudt af allierede fly, og to lokomotivmænd omkom på tragisk vis. Natten mellem den 28. og 29. september 1944 beskød et fly stationens rangertraktor, hvorved rangerlederen blev lettere såret. Natten mellem den 31. januar og 1. februar 1945 blev stationens vandtårn ved en sabotagehandling sprængt i luften – pulveriseret, som stationsforstanderen skrev i sin indberetning til distriktet. Eksplosionen blæste også dør og vinduer ind i post 1. Da damplokomotiverne ikke kunne køre uden vand, blev et midlertidigt vandtårn opstillet til erstatning, men det brændte den 8. januar 1947 ved en brand opstået i et tilhørende skur, antagelig som følge af gnister fra en kakkelovn. Det betød endnu et midlertidigt vandtårn. Senere fik Vemb så igen et muret mere permanent vandtårn.

Fællesstationen

Endelig i 1957 blev Lemvigbanen og Statsbanerne så omsider enige om vilkårene for privatbanens fulde optagelse på Vemb

statsbanestation. Omlægningen af spor mv. blev påbegyndt i 1958. Den 31. januar 1959 blev det sidste privatbanetog afsendt fra lokalstationen i Vemb, og fra og med første morgentog søndag den 1. februar 1959 nedlagdes Lemvigbanens lokalstation i Vemb, og privatbanen fik fuld optagelse på Vemb statsbanestation. Det havde så bare taget 80 år!

Der var indlysende fordele ved, at passagerer kunne skifte tog, og at gods kunne omlæsses ved samme perron, og at driftsopgaverne kunne løses af kun et hold personale. Alle til stationstjenesten hørende forretninger blev udført af Statsbanernes personale, dog skulle privatbanens personale hjælpe til med ind- og udlæsning af gods til og fra privatbanens tog.

Ved samme lejlighed overtog DSB også postekspeditionen i Vemb. Den havde tidligere været på privatbanens station. Den nu forhenværende stationsbygning solgte Lemvigbanen til kommunen, hvorefter bygningen i mange år var kommunekontor for Gørding-Bur-Vemb kommune.

Dog manglede en lille ting endnu hos privatbanen, nemlig centralsikring. Sikringsanlægget for Vemb statsbanestation omfattede en signalpost i sydenden, post 1, en signalpost i nordenden, post 2 samt kommandopost på stationskontoret. Der var tale om et mekanisk sikringsanlæg af fabrikat Siemens og Halske, hvor betjening af signaler og sporskifterne fra signalposterne skete ved hjælp af trådtræk. De to signalposter var så i elektrisk afhængighed af kommandoposten på stationskontoret ved hjælp af en såkaldt manuel stationsblok, som gennem aflåsninger og frigivninger sikrede togvejene. Fra signalposterne blev også bommene ved de to overkørsler betjent. Sikringsanlægget hav-



Post 2 på Vemb station. (Jens Bruun-Petersen).

de ikke plads til også at medtage togveje for privatbanen. Derfor blev i flere år alle privatbanetog ind- og udrangeret på Vemb station. Det betød, at der skulle en »lods« med fra Vemb station. Privatbanens personale måtte ikke køre selv.

Personalet

Mens det gamle sikringsanlæg endnu var i drift, var der et betydeligt personale på Vemb station. Da der var både post og privatbane på stationen samt stor trafikmængde, var stationen og dermed også



Lemvigbanens damplokomotiv nr. 5 med gennemgående skolesærtog bestående af tre DSB personvogne. De to mand på lokomotivet er Lemvigbanens lokomotivfører og fyrbøder. På perronen står ekstraarbejder Kresten Pedersen klar til at udrangere toget. Foto fra august 1963. (Arkiv Ole Edvard Mogensén).

stationsforstanderembedet normeret i den høje ende af lønskalaen. I årtier rangerede Vemb station på højde med mange af de mindre købstadsstationer. Udover stationsforstanderen var der fem assistenter, alle kaldet »guldsnore« efter deres rang. Mere ydmyge stationer måtte nøjes med en stationsmester samt trafik ekspedienter, også kaldet »sølvsnore«. Kontorpersonalet i Vemb talte endvidere to trafiklever og to kontorfunktionærer, som var beskæftiget med postekspedition. Udover at være jernbanestation var stationen også postekspedition, og flere postbude udgik fra Vemb. Plads- og pakhuspersonalet med en rangerformand og en pakhusformand i spidsen samt kolonnen med en baneme-

ster i spidsen talte en lille snes mand. Plads- og pakhuspersonalet sørgede for betjening af de to poster, rangering, ind- og udlevering og omlæsning af gods. Banekolonnens mandskab sørgede for sporets og arealernes vedligehold.

Nyt sikringsanlæg

Det gamle sikringsanlæg med tre bemandede poster i togtid var meget dyrt i drift. Betjeningstiderne skiftede en del gennem årene og blev jævnlige justerede ved køreplansskift. I en årrække mødte morgenvagten kl. 4.15, og aftenvagten gik hjem kl. 1 eller, da den var senest, kl. 2. Af såvel økonomiske som sikkerhedsmæssige årsager var et centralsikringsanlæg i høj grad

ønskeligt, og et sådan relæanlæg kom da også til i 1965. Nu var det muligt at stille såvel ind- som udkørselstogveje for privatbanen til sporene 0 og 00, og Lemvigbanen kunde endelig siges at have fået fuld optagelse på statsbanestationen.

Det nye relæsikringsanlæg var i øvrigt forsynet med elektriske lysafgangssignaler, så den fungerende stationsbestyrer ikke behøvede gå ud til de enkelte tog for at give afgang med signalstokken – også kaldet spejlægget. Afgang kunne nu gives fra kontoret, blot ved tryk på en knap. Vældig nymodens – og dog, Vemb station havde faktisk indtil 1936 også i forbindelse med det gamle sikringsanlæg haft elektriske lysafgangssignaler! Disse blev dog

taget ud af drift, da Statsbanerne dengang mente, at det var bedst med ensartede afgangsprocedurer på flest mulige stationer – og det blev så med spejlægget.

Fra starten kunne relæsikringsanlægget ikke stilles til ubetjent station, så der skulle være en stationsbestyrer på Vemb station i togtid. Det var der så, fra tidlig morgen til sen aften alle ugedage. Fra den 1. marts 1974 blev sikringsanlægget dog ændret til, at stationen kunne være ubetjent ved såvel DSB-tog som VLTJ-tog. I den første køreplansperiode herefter opførte betjeningen så på hverdage kl. 20.30 og lørdage kl. 17.00. På søndage var stationen dog betjent til kl. 22.50.



Omlæsningsperronen i Vemb august 1963. Her blev der dengang dagligt læsset stykgodsvogne til Holstebro, Århus, Fredericia og Københavns Godsbanegård. Til højre ses portør K. Johannesen og i midten rangerformand Johannes Pedersen. I baggrunden ses overdækkede folde, som blev brugt ved transport af levende dyr. (Arkiv Ole Edvard Mogensen).

Vemb station juli 1965. Privatbanen har nu fået eget perronspor på statsbanestationen. Helt til højre i billedet ses den nu forhenværende privatbanestation. De mange trækvogne på perronen blev dengang flittigt brugt ved omlæsning af stykgods. (Foto Jens Bruun-Petersen).



Tiderne skifter

I 1966 anskaffede DSB adskillige nye rangertraktorer, hvoraf også Vemb fik en til afløsning af det gamle klædeskab. Glæden over den nye trækraft varede dog kun i få år. Effektiviseringsbestræbelser hos DSB medførte, at bl.a. Vemb station mistede sin rangertraktor. Herefter skulle rangeringen atter udføres med togmaskinerne. Det lod sig også gøre, trafikken til både Damhuså mergelleje og FDB hørte op, og

stykgodstrafikken blev omlagt til befordring med lastbil.

I december 1996 blev stationen så fjernstyret, og siden er der blevet stille på stationen – eller stationerne – der var arbejdsplads for mange ansatte hos DSB, VLTJ og postvæsenet.

Stationsbestyrelse, postekspedition, billetsalg og godsekspedition er væk, og der er lukket og slukket.



Ole Edvard Mogensen,
konsulent,
Ildervej 1, 8680 Ry.
Født 1952.

Jernbanehistoriske artikler
i bøger og tidsskrifter.

Seværdige gravstene i Hardsyssel

Af Evald Sønderby

Gennem mange år har jeg haft den lidt specielle interesse at besøge kirkegårde for at finde og fotografere gravstene med underfundige tekster, specielle historier, stavfejl og fejlciterede skriftsteder. Det er efterhånden blevet til mange billeder, som jeg altid prøver på at finde en historisk baggrund for. En del har jeg her fra det midtvestjyske område, som jeg i det følgende vil prøve at redegøre for.

Når man går rundt og kigger på rækkerne af gravstene på en sognekirkegård, får man altid den fornemmelse, at man står midt i et stykke lokalhistorie. Gravminderne er arkivkort over sognets sidste tre generationer. Der er kendte slægtsnavne, navne med ikke længere eksisterende titler som sognefogeder, forskolelærerinder, tørvefabrikanter og mælkekuskke for blot at nævne nogle enkelte af dem.

Mindeteksterne er ofte stereotype som: »Hvil i fred« eller »Elsket og savnet«. Nogle gange må man trække på smilebåndet af de selvkomponerede tekster, som afdøde har ønsket, der skulle stå på stenene. Et eksempel på det kan man se på Vammen kirkegård, hvor fodgænger og filosof Knud Madsen, der døde i 2001, har ønsket følgende eftermæle: »Så ikke frygt af hensyn til fuglene« eller på Vestre kirkegård i Herning, hvor E. Nygaard, der døde i 1983, har fået følgende tekst på sin gravsten, hvor der er vist et par sorte træsko: »Her stiller a no mi træsko, a for alle

brug for dem mier. De er godt nok lidt hvollet, men det er der alle jen, der sier.«

Tragedier

Børnenes dødsengel hjem søger Naur

Enhver fødsel er en lykke, og enhver død er en tragedie. Størst er tragedien, når det drejer sig om børn. Nogle gange kan den være knugende og næsten ubærlig.

På Naur kirkegård står denne enkle hvide marmorplade sat af smedemester Ludvig Larsen og hustruen Mariane, der



inden for en periode på to år mistede syv af deres tretten børn.

Datteren Kristiane døde den 24. april 1899 af lungebetændelse. I dag en banal sygdom, som en natlæges ordinerede penicillin kunne have helbredt på få dage.

To år efter blev egnen hjem søgt af en smitsom difteritis-epidemi. Der skete også for smedefamilien. Alle deres otte hjemmeboende børn blev ramt. Difteritis, som i Tyskland blev benævnt som børnes dødsengel, smitter ved dråbeinfektion. Dårlige boligforhold, mangelfuld hygiejne og vitaminfattig kost har uden tvivl været en medvirkende årsag til, at sygdommen fik så katastrofale følger. Epi-

demierne optrådte meget ofte sidst på vinteren eller tidligt forår.

Der fandtes på daværende tidspunkt ikke en forbyggende medicinsk behandling mod sygdommen, hvor op imod halvdelen af de smittede døde inden for få dage. For at undgå, at smitten bredte sig, isolerede man børnene på epidemisygehuset i Holstebro. Der blev alle otte børn indlagt sammen med deres mor, der hjælpeløst måtte se til, at seks ud af flokken døde inden for fjorten dage.

En ufattelig tragedie, der fortæller lidt om livsvilkårene for 100 år siden. Først i 1940 begyndte man med planmæssig vaccination mod sygdommen, som nu betragtes som udryddet i Europa, USA, Canada og Australien.

Det kunne man endda forstå, sagde mange dengang. Sygdom er enhver mands herre, men at en mor kunne finde på at myrde sine egne børn, var en helt anden sag, som næste gravsten viser.

Barnemordet i Tvis

Én af danmarkshistoriens største familietragedier fandt sted den 22. juli 1907 i Tvis, hvor den forsmåede husbestyrerinde Maren Nielsen i et anfald af afmagt og had tog livet af seks børn og derefter hængte sig selv.

Forhistorien er den, at husmand og røgter Poul Kristensen, Ugikær, tre år før havde mistet sin hustru Mariane, og nu stod tilbage med fem mindreårige hjemmeboende børn. Dengang var der ingen offentlig ansat husmoderafløser, der stod parat til at hjælpe familien. Der var kun én udvej, Poul Kristensen måtte se at få fat i en husholderske i en fart.

Han satte derfor en annonce i ugebladet »Ugens Nyheder«, som gravide Maren



Nielsen fra Vordingborg reflekterede på. Hun var fraskilt med tre børn, som værgerådet havde frataget hende på grund af misrøgt. Hun blev ansat pr. 1. maj 1906, og en måned efter nedkom hun med tvillinger. Året efter fik hun sammen med Poul Kristensen igen et hold tvillinger, hvoraf den ene døde dagen efter fødselen.

Forholdet mellem Maren Nielsen og Poul Kristensen gik elendigt. Hun misrøgtede hjemmet og børnene, – så meget, påstås det, at det yngste af Pouls børn, pigen Poulina, døde af det.

Motivet: Poul Kristensen bad Maren om at rejse pr. 1. august, da han havde besluttet at sælge husmandsstedet og begynde på en frisk et andet sted.

Det ville Maren Nielsen ikke finde sig i. Hun påstod, at Poul havde lovet hende ægteskab, og af indædt had og hævntrøst besluttede hun nu, at hun ville tage livet af alle de syv børn og sig selv.

Mens Poul om eftermiddagen var på arbejde på Lauralyst, dræbte hun de tre yngste af Pouls børn ved at binde et reb om halsen på dem og kaste dem op over sin ryg, så halsen knækkede på dem, alt imens den ældste dreng, Niels, fuldstændigt paralyseret så på.

Bagefter gik hun ud og malkede stedets eneste ko og gav derefter sine egne tre børn noget af den varme mælk, hun forinden havde tyndet op med brændevin, hvorefter de blev aflivet på samme måde.

Efter drabet gav hun Niels et stykke reb i hånden og sagde til ham: »Nu går vi to ud i laden og hænger os, for den her jammerdal er det ikke værd at leve i.« Så vågnede han pludselig op, stak af fra Maren og sprang op på hanebåndene, hvor han

stod og så på, at Maren hængte sig. Da der var blevet ro, løb han hen efter faderen, der dybt chokeret anmeldte forbrydelsen til politiet. I et brev, Maren bad en forbipasserende aflevere til Poul på hans arbejdsplads, redegjorde hun for planen. Dagen efter var tragedien kendt over hele landet.

Freddagen efter blev hun efter skik og brug begravet tidligt om formiddagen på et afsides og hemmeligt sted på kirkegården. Kun Poul, et par pressefolk, degnen og to frelserpiger deltog i jordfæstelsen.

Dagen efter var det børnenes tur. Maren's tre små var lagt i samme kiste. De tre af Pouls børn lå i hver deres. Inden der blev sunget ud, holdt de fattige børns utrættelige forsvarer, folketingsmand Peter Sabroe, en gribende tale, hvor han på vanlig vis bebrejdede samfundet den måde, det behandlede de værgeløse børn på. De fire små kister blev sat ned i en fællesgrav.

Den gamle skik med at begrave mordere og selvmordere på et isoleret sted, ofte uden for kirkegården, bruges ikke mere. Det blev ved lov forbudt i 1867. I 1969 udslettede Søren Vestergård fra Hee hele sin familie, bestående af hustru og fem drenge, hvorefter han begik selvmord. Han ligger begravet sammen med ofrene. Det samme er tilfældet i grave på Holsted og Thorsted kirkegårde.

GENBEGRAVELSER

Liget af enkekejserinde Dagmar af Rusland blev den 28. september 2006 under hele verdenspressens bevågenhed ført til Alexander Newskji-kapellet i Sankt Petersborg og genbegravet ved siden af hendes afdøde mand, zar Alexander den III. Her på enen kender vi også til genbegrav-



velser. Det vil de næste tre gravstene fortælle om.

Skarnskvinden Anne Marie

Et eksempel på, at en forbryder blev begravet i uindviet jord, finder vi på Kloster Kirkegård. Her ligger Anne Marie Seier begravet.

Hun tjente i 1733 på herregården Søgård på Holmsland. I tiden op mod jul voksede hendes mave meget i omfang, men hun slog det hen med, at det nok var vattersot, hun led af. Det var det ikke. Den 5. januar forblødte hun, efter at hun havde født et drengbarn, som gårdens medhjælpere fandt liggende død under hendes seng. Herregårdens ejer, enkefru Bagge, tilkaldte herredsfogeden fra Ringkøbing, der dagen efter kom og undersøgte liget. I dragkisten ville man tage et stykke linned til at svøbe barneliget ind i. Der fandt man nu yderligere skeletterne af to spædbørn. Det var naturligvis en alvorlig sag, herredsfogeden nu stod med. Fødsel i dølgsmål var der alene dødsstraf for, og formodet drab på tre spædbørn gjorde bestemt ikke sagen mindre alvorlig. Nu kunne man jo ikke have liget af Anne

Marie og hendes spædbørn stående på herregården og afvente en kommende retssag, derfor blev de den 14. januar begravet på Kloster kirkegård. Retssagen begyndte den 12. februar.

Af naturlige årsager kunne man ikke dømme hende til døden. Sagen drejede sig alene om, hvorvidt hun var værdig til at hvile i indviet jord. Det var hun ikke. Dommen var klar. Anne Marie Seier blev dømt som skarnskvinde, fremgår det af domsbogen, som meddeler: »at hendes ben og sener skulle af rakkeren opgraves og henføres til et trebundet markskel mellem Kloster, Nysogn og Gammelsogn«, så hun ikke skulle gå igen.

I 1953, da de små grå »Fergusoner«, der var blevet almindelige på gårdene, pløjede 15 cm dybere end de hestetrukne plove, dukkede hendes skeletrester op en dag. Der blev sendt bud til arkæologen på Ringkøbing Museum, idet man troede, at det var et oldtidsfund, det drejede sig om. Det blev hurtigt opklaret, at så gammelt var fundet ikke, og ved granskning i retsprotokollen fandt man ud af, at det måtte være Anne Marie Seiers jordiske rester, man havde fundet. De blev nu flyttet ind på kirkegården og genbegravet der.

Rygtet om den ulykkelige kvinde, der havde myrdet sine børn for at skjule sin skam, bredte sig hurtigt på Ringkøbingegnen, og mange besøgte forgæves stedet for at se graven. Til sidst måtte menighedsrådet bøje sig og sætte den enkle hjerteformede gravsten på graven. Hun fik en grav, men betegnelsen »skarnskvinde« slap hun ikke for.

Flyvergravene på Idom kirkegård

En anden genbegravelse fandt sted på Idom kirkegård på Valdemarsdag den 15.



juni 1945. Om aftenen den 15. oktober 1944 blev en canadisk bombemaskine, der sammen med 35 andre var på vej fra England til Kattegat på en minelægningsoperation, skudt ned ved gården Engholm.

Alle syv besætningsmedlemmer, seks canadier og én irer, omkom ved ulykken. Dagen efter forsøgte den daværende sognepræst H. H. Frank at formå tyskerne til at give tilladelse til at lade de dræbte få en kristen begravelse på Idom kirkegård. Det blev ham nægtet med den begrundelse, at danskerne den 29. august 1943 havde afbrudt samarbejdet med tyskerne.

Så i stedet blev de stærkt forbrændte lig til sognets store forargelse gravet ned i et nærliggende læhegn. Der lå de så indtil efter befrielsen, hvor der blev samlet ind til syv kister, hvori de opgravede lig blev lagt, og under fuld militær honnør blev de genbegravet.

I 1948 var det på tale, at de skulle have været flyttet til en stor krigskirkegård i Rendsburg, men da gravene var så flotte og velholdte, besluttede de canadiske ve-

teranmyndigheder at ophøje Idom kirkegård til international krigskirkegård.

Omtalte mineudlægningsoperation kostede yderligere 20 allierede soldater livet, idet tre andre bombefly også blev skudt ned. En faldt ned ved Låstrup, en anden ved Vadum og den tredje i Kattegat. Kun et besætningsmedlem reddede livet ved at springe ud med faldskærm. De 20 andre blev alle dræbt. Samme dag som begravelsen i Idom blev et dræbt australsk besætningsmedlem genbegravet på Gørding kirkegård.

Russeren på Borris kirkegård

I slutningen af oktober 1943 sneg russeren Peter Mersaljakow, f. 1.7. 1909, sig ud af Borrisløjren, hvor han lå som tvunget medlem af den tyske Wehrmacht. Hans motiver for at rømme var sandsynligvis at finde et sted, hvor han kunne tigge et supplement til den mangelfulde og næringsfattige kasernekost. Han besøgte to hjem, hvor han det sidste sted fik lidt at spise, men kort efter blev han anholdt af det



tyske militærpoliti og bragt tilbage til lejren, hvor han øjeblikkeligt blev skudt og derefter smidt ud i terrænet og nødtørført begravet under nogle græstørv og lidt mos. Dagen efter henvendte lejrens opsynsmand, Aage Johansson, sig til den tyske lejrkommandant og gjorde ham opmærksom på, at det stred mod dansk lov at begrave folk uden for en kirkegård. Det var kommandanten ret ligeglad med, men hvis hr. Johansson havde lyst, kunne han da selv tage sig af liget. Det gjorde Johansson. Han henvendte sig nu til den lokale tømmerhandler, Robert Jepsen, og bad om nogle brædder til en kiste med den begrundelse, at rævene allerede var begyndt at interessere sig for graven, og at han var bange for, at de snart ville begynde at æde af russeren. Tømmerhandleren donerede velvilligt de nødvendige forskallingsbrædder, som opsynsmanden tømrede en kiste af. Derefter henvendte han sig

til sognets myndigheds personer, sognepræsten og sognefogeden, og sammen hentede de liget, som de fik gravet fri og lagt i kisten, som derefter blev gravsat i det sydøstre hjørne af kirkegården. Aage Johansson fremstillede et klassisk russerkors med navn og dødsdato på. Tyskerne angav, sandsynligvis for at pynte lidt på deres image og for ikke at krænke danskernes retsbevidsthed, den officielle dødsårsag som værende selvmord.

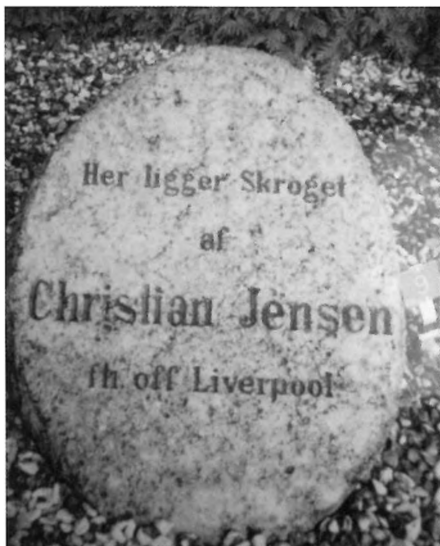
Engang i halvtredserne, da korset var gået til, besluttede menighedsrådet at sløjfe graven. Det var lige hurtigt nok, for kort efter kom der en veterandelelegation fra den russiske ambassade medbringende den på billedet viste officielle russiske krigsmindesten. Russerne var ikke helt tilfredse med situationen, men efter nogen snak gik de med til at anbringe stenen på et andet af menighedsrådet udvalgt sted. Dødsdatoen den 1.11.1945 beror på en fejl fra russisk side. Historien er fortalt af fhv. gårdejer Enevold Gjaldbæk, Kirkevej 6, Borris.

Det kan godt undre én, at den russiske stat ville bære en landsmand, der var gået fjendens ærinde og ladet sig indrullere i den tyske hær, når man betænker sig, hvordan det almindeligvis gik med de overløbere, som det lykkedes russerne at få fat i efter krigen. Undgik de henrettelse, kunne de være sikre på at få mindst ti år i én af de berygtede sibiriske Gulag slavelejre.

Skroget af Christian Jensen

På Skjern kirkegård står denne enkelte gravsten med teksten: »Her hviler skroget af Christian Jensen, fh. off. Liverpool.«

Hvem denne Christian Jensen var, er der ingen, der kan forklare. Skjern Tu-



ristguide oplyser, at han engang imellem kom vandrende og overnattede i stationsforstanderens have eller lysthus. Selv om teksten godt kunne foranledige en til at tro, at han kunne have været begravet et andet sted først, må vi lade det stå hen i det uviste. Der findes ganske enkelt ingen kilder, der er tilgængelige om mandens liv og levned.

STAVE- OG CITATFEJL

Jeg tror ikke, der findes én eneste kirkegård, hvor man ikke kan finde gravstene med stave- eller citatfejl.

Specielt her i det vestjyske er det navneordenes kendeord, det kniber med. Hvor mange af os har ikke prøvet at få stile tilbage med kraftige røde understregninger, hvis vi af vanvare var kommet til at skrive en egern eller en stor hus.

I mindelunden på Gjellerup kirkegård står denne hvide marmorsten, sat over sekstenårige Karoline Iversen. Øverst er

stenen smukt dekoreret med et kors, omkranset af blomsterblade, hvilket viser, at stenhuggeren har haft gode kunstneriske evner. Det kan man ikke ligefrem sige om hans stavefærdigheder. Hele tre grove fejl pryder teksten. I 1898 skulle det personlige stedord I også skrives med stort. Stedordet hvilken mangler et v, og navneordet menneskets søn har den føromtalte klassiske kendeordsfejl.



Trans kirkegård, der ligger på kanten af Vesterhavet, har denne lille dekorative mindeplade, sat i den bedste mening af arbejdskammerater. Også den har den klassiske kendeordsfejl. Det hedder altså: En sidste hilsen.

Nogle gange kan man godt have ondt af stenhuggerne, for en del af fejlene er sikkert opstået ved, at de pårørende er kommet stikkende med en lap papir med ønsket om at få den nedskrevne tekst sat



på gravstenen. En af de mest fejlciterede bibeltekster er 2. Korinterbrev, kap. 12, v. 9. Den korrekte tekst lyder: »Min nåde er dig nok.« Den findes ofte gengivet som: »Din nåde er mig nok«, eller »Din nåde er os nok«.

Kilder:

Jørgen Mejdal: »Tvis sogn og dets beboere«, 1987.

Holstebro Dagblad, 23.7.1907.

Esben Graugaard: »Naur sogn«, 1600-1900, 1992.

TV Midt Vest, 2006-2007.

Erik Westerby: »Skarnskvinden Anna Marie og andre retssager fra Holbergs tid«.

Skjern Turistguide.

Fhv. gdr. Enevold Gjaldbæk, Borris.

Fhv. tømmerhandler Knud Jessen, Borris.



Evald Sønderby, lærer.

Født 1940 i Pederstoft i Idom.

Ydertofte 42, Lind,

7400 Herning.

Dagligdag og dagligliv på herregården Rysensteen

Af Hakon og Karl Emil Rahbek

Det, der skal fortælles nu, er erindringsbilleder fra en svunden, men på så mange måder en spændende tid, hvor landbruget efter 1. verdenskrig kom ind i en rivende udvikling med store nye udfordringer til følge, men hvor der også midt i travlheden var plads til fællesskab og menneskelig varme og lune.

Rysensteen ejedes dengang fra 1917-1965 af Kirsten Agger og Anders Vendelbo Rahbek. Og minderne er samlet, i taknemlighed fra en spændende og oplevelsesrig barndom, af sønnerne Karl Emil og Niels Hakon.

Vores far, Anders Vendelbo Rahbek, født den 26. august 1889 i »Rahbeksminde«, Nørre-Vium sogn, var søn af husmand Christen Rahbek Pedersen (siden ved kgl. bevilling ændret til Rahbek) og hustru Else. Far døde 1. juledag 1964 på Rysensteen.

Vores mor, Kirsten Agger Nielsen, født den 18. september 1894 i Nørre Feldsig, Borris sogn, var datter af husmand Niels Fusgaard Nielsen og hustru Laura. Mor døde den 11. maj 1971 på Rysensteen.

Kortfattet om Rysensteens historie

Der findes en optegnelse, der går tilbage til 1401. Da hed herregården oprindelig »Castrum Bøfflingæ« og hørte i katolsk

tid under Ribebispen, men efter reformationen 1536 overgik den til kronen og blev givet i len til datidens adelsmænd.

Rysensteen har gennem tiderne været udsat for mange eksistenstruende besvær-



Brudebillede af Kirsten og Anders Rahbek, gift den 20. oktober 1925.

ligheder, dels fra naturens side, nabo til fjord og hav, i form af stormfloder med oversvømmelser af markerne. Men også fra landets fjender har der været begået stort hærværk. Under Kejserkrigen 1627-29 var Bøvling slot, som det dengang kaldtes, i de kejserlige troppers besiddelse med store ødelæggelser til følge. Også under Svenskerkrigene, både i 1644 og Karl Gustavkrigene 1657-60, tog svenskerne alle husdyr samt alt andet af værdi. Samtidig lavede de store materielle ødelæggelser på bygninger og inventar.

Den nuværende hovedbygning blev opført af lensmand Jokum Beck i 1638. Med enevælden i 1661 ændredes Bøvlingssituation med et slag. Slottet med 2.500 tdr. hartkorn (ca. 25.000 tdr. land) overdroges af den nu enevældige, men pengefattige Kong Frederik III til hollænderen Henrik Ruse (udtales Ryse), der havde indlagt sig stor fortjeneste ved at modernisere Københavns befæstning og kastel. Henrik Ruse, som den første private ejer af Bøvling, ændrede herregårdens navn til: »Rysenstein«. Ruse blev stamfader til adelsslægten Juel Rysenstein. Slægten havde gården til tiden omkring 1800.

I tiden, der fulgte, blev gården dårligt behandlet af flere »godsslagtere«, næsten indtil farfar købte den i 1917.

Et usædvanligt forspil

Hvordan kunne det gå til, at en fattig slægt fra små kår kunne erhverve sig den gamle forfaldne herregård i 1917?

Slægten havde og har slidt og slæbt i årtier, ja vist i flere hundrede år på den jyske hede. Fars barndomshjem »Rahbeksminde« lå ¼ mils vej vest for Troldhede lige ned til Vorgod å. Gården havde dengang måske et par hundrede tdl.,

hvoraf kun en 25-30 tdl. var opdyrket, resten lå i hede.

Farfar, som var enebarn, syntes, at hovednæringskilden, fårene og lidt kreaturhold, gav for lidt i udbytte. Efter at have overtaget Rahbeksminde udtænkte han sig nye veje til større og bedre indkomstmuligheder. Han kom til det resultat, at lyng havde de meget af. Bortset fra lidt afslåning til kreaturerne og noget lyngtørv til kakkelovnen, så var det små insekter, der forstod at udnytte lyngen effektivt. Så farfar anskaffede sig bier og det efterhånden i store mængder med rigtig mange bistader.

Disse insekter blev indledningen til en hel ny karriere. Og for at gøre en lang historie kort, – der kunne ellers være meget mere spændende fra den tid, – så kan vi runde af med at fortælle, at økonomien blev så god, at han i løbet af 12 år, i 1903, kunne købe Nygård i Gudum.

Nygård var en stor og dejlig gård, hvor han foruden kreaturer specialiserede sig i griseopdræt med salg af avlsdyr til følge. Da dette avlsarbejde var på sit højeste, havde farfar 1.500 gylte og søer på stald. Disse blev, for de flestes vedkommende, solgt på auktion med faste mellemrum hjemme på gården.

Bierne fra heden fulgte med til Gudum. Flere kom til, således at der midt i 1930'erne var tre mand beskæftiget om sommeren med at passe dem. En første-klasses honning hjembragte mange diplomer i årenes løb.

I 1917 købte farfar Rysenstein i Bøvling og i 1923 endvidere Gudumkloster til. Selv på daværende tidspunkt var det så store investeringer, at det krævede dygtighed og kapital og hjælp af et vist nok ikke alt for effektivt skattevæsen.

Det bedste af det bedste i Nygaard i Gudum.

De bedste Grisøsøer af de største Læg af de bedste Stammer Indkøbt fra de bedste Avissteder. Grisene opdrættes her paa bedste Maade i sunde, tørre, varme, lyse, luftige og praktiske Stalde; de faar rigelig Bevægelse i fri Luft hver Dag og godt sundt Foder bestaaende af ca. 20 forskellige Foderemner af bedste Kvalitet, og Dyrene er stadig under Dyrlægekontrol.

Bestanden bestaar for Tiden af 206 Søer og 4 Orner, der alle har været og er sunde, raske og trivlige. Der staar rundt om i Lemvig og Struerognon mange Søer, som er udgaaet fra Nygaard, og som har givet deres Ejere 1000—2000 Kr. i aarlig Indtægt. Naar en god Grisesø for Tiden kan købes for ca. 325 Kr., saa er det begrundet i den store Produktion og praktiske Fodringsmetode. Grisesøerne herfra er ca. 10 Maanoder gl. ved Føringstiden, og de udmærker sig ved at være godmodige, trivlige og frugtbare.

Tlf. 4, Gudum. **Chr. Rahbæk.** Tlf. 4, Gudum.
Træffes som Regel Tirsdag og Onsdag Eftermiddag. 6968

Annonce i Lemvig Folkeblad mandag den 30. maj 1921.

Foruden dynamikken i griseproduktionen på Nygård, så reklamerer den også til egnens bønder om de gode indtjeningsmuligheder, der er i en effektiv svineproduktion. Dette skulle gerne komme såvel egnens bønder som Nygård til gode. At navnet Rahbæk er stavet med æ må bero på en trykfejl.

Fars ankomst til Rysensteen

Som den ældste af en børneflokk på 12 blev det vores far, som kom til Rysensteen i 1917. Først som forpagter, senere som ejer af gården.

Fars ankomst til Rysensteen den 1. december 1917 er blevet genfortalt af kusken, den 11 år yngre lillebror Laurits, som senere i 1923 kom til Gudumkloster. Han fik nemlig ordre på at spænde for arbejderfjedervognen, og det måtte ikke være alt for tunge heste, der skulle spændes for, fik han at vide. Målet for turen var Rysensteen, hvor Anders skulle tiltræde som forpagter.

Der blæste en strid kuling fra nordvest med drivvåde regnbyger ind imellem, da de to begav sig mod Lemvig. Ved ankomsten til købmand Kjær kunne det godt mærkes i kinderne, at vinden var skarp. Den råkølde efterårsblæst havde afmærket sine spor. Efter at have betalt foderstofregningen og have nydt en varm drik – og hestene nogle mundfulde af muleposerne – gik det mod Ramme. De havde nu fået vinden i ryggen, og det øgede farten. Det gik stærkt forbi Rammegård. Ved ankomsten til Hestehave, Rysensteens nordlige skel, sagtnedes først farten. Her standsede den dengang 17-årige kusk op, og nu for-

tæller han levende om sit første møde med den gamle herregård. Ovre mod øst, i skellet mellem rævegravene og Hestehaven, lå der en kålrabiroekule så lang, at den nåede fra den ene ende af marken til den anden, og den var ikke gjort op. Hold da op for en kule! Medens hestene langsomt travede videre, dukkede målet for turen op i det fjerne – Rysensteen. Tanken strejfede kusken, mon nu også storebror kunne klare sådan en gård? Bag forrevne og pjuskede træer, der hældede voldsomt mod øst, lå hovedbygningen ude på en halvø omgivet af voldgrave. De var efterhånden kommet til gården og kørte ind ad det vestre led. En staldkarl hjalp dem med at spænde fra, og hestene fik en gang velfortjent foder i hestestalden. Inden de skulle op og have et måltid mad, gik de en tur gennem avlsbygningerne. Kusken fortæller, at det, der betog ham mest, var ladens enorme størrelse – især dens længde. Den fyldte pladsen op mellem fire telefonspæle. Den var fyldt med kornnege, men det skulle vise sig ved tærskning om vinteren, at der var knap så meget bagved.

De kom op til hovedbygningen og blev godt beværtet af den skønne Gerda Bugge. Det blev sent eftermiddag, inden kusken fik tændt karbidlygten og kørte tilbage mod Gudum. Efterladt helt alene på den store gård stod vores far nu og skulle igang med at drive denne gamle, ikke særlig velholdte, gård. Mange tanker og spørgsmål er sikkert faret igennem hovedet på far, inden søvnen overmandede ham denne råkolde 1. decemberaften 1917.

Far blev først gift den 20. oktober 1925. Indtil da havde han haft flere forskellige husholdere, dog mest hans egne

søstre. Efter giftermålet kom der otte børn, ligelig fordelt med fire drenge og fire piger, alle født i løbet af 10 år. Selv om det var en stor flok, har vi aldrig mærket, at vi var for mange.

Flid og nøjsomhed var dyder, som blev taget med fra slægterne. Det fik vi også tidligt at føle – dog ikke som noget belastende – for vi fik i høj grad også tid til at være børn med leg, sang og musik, og hvad der ellers hører med til en rig barndom.

Livet, som vi oplevede det gennem barndommen og ungdommen i hverdag og fest

Ved overtagelsen af Rysensteen i 1917 var der et jordareal på ca. 190 tdl. ager, 40 tdl. eng, 10 tdl. skov, have og park. Senere, efter at far havde overtaget gården, blev der købt nabojord til, så det samlede areal kom op på ca. 300 tdl.

Kreaturbesætningen bestod dengang af 50-60 malkekøer af blandet race + kalve og kvier til opdræt. Hvad der måske var endnu vigtigere, var opfedning af stude på de mange græsarealer.

Om foråret ved udbindingstid rejste far til Varde eller Ribe for at opkøbe kreaturer. Og efter en sådan markedstur ankom en vognladning »fenhøwder« til Bækmarksbro station. De skulle afhentes der, og det foregik i løsdrift hjem til Rysensteen. Fodermesteren i 1921, der er identisk med kusken i indledningen, fars bror Laurits, fortæller levende om sådan en tur. Så snart studene var kommet ud af jernbanevognen for de vilde omkring gennem Bækmarksbros gader, og det var virkelig vanskeligt for tre mand at få samling på flokken, og det skete først efter, at de i skolen af lærer Billeskov havde fået nogle



Luftfoto af Rysensteen ca. 1950 med avlsbygningerne i forgrunden og hovedbygningen i baggrunden.

raske drenge til at hjælpe sig. Drengene fulgte med helt til Brandborg, da var flokken samlet igen. Og efter at de unge cowboys her hver blev afregnet med 50 øre, hvilket de var meget benovede over, (det var virkelig også mange penge dengang), gik flokken nu roligt gennem Bøvlingbjerg hjem til Rysensteen. Disse »høwder« kom direkte på græs og var der resten af sommeren. Ved indbindingsstid om efteråret kom de på stald for at blive fedet færdig til slagting.

Hen på vinteren omkring kyndelmisse kom kreaturhandler Th. Sørensen fra Bækmarksbro på opfordring med to tyske handelsmænd. Studene var striglede og så i det hele taget velplejede ud med rigeligt af god enghø, som dyrene med velbehag åd af. I denne lune atmosfære gik de hand-

lende og så på dyrene. Den ene af tyskerne gik og talte højt for sig selv. Ein, zwei, drei... o.s.v..., fünfzehn, zwanzig... 20 af de bedste! Th. Sørensen rakte hånden ud til håndslag. Tyskerne trak sig tilbage, mumlede noget om, at de lige havde tabt krigen, små kår osv. Th. Sørensen rakte hånden ud igen, tyskerne bød og slog, så det kunne høres i hele stalden. Nu var det alvor. Prisen vel i nærheden af 2 kr. pr. kilo. I betragtning af de forholdsvis få udgifter ved opfødningen var det vel ikke så ringe endda. Få dage efter fik de grimer på, og nu blev de trukket til stationen og ved ankomsten hertil vejjet og afregnet.

Der blev bygget ny kostald og ny svinestald

I 1947 blev der bygget en ny kostald, nu

med vægten lagt på en effektiv malkebesætning på omkring 100 køer + opdræt af kalve og ungkreaturer og mindre på opfødning af stude. Desværre blev besætningen i årene, der fulgte, vist nok to gange saneret pga. mund- og klovsyge.

Det hører med til historien, at vi først fik el indlagt i 1937. Det betød en hel ubeskrivelig lettelse i hverdagens arbejde. Før skulle der pumpes drikkevand til kreaturerne med hånd, et langsommeligt dagligt arbejde. Ja, det følte næsten alt for mageligt og let, da el endelig kom. En underlig fornemmelse bare nu at dreje på en hane, og vandet kom af sig selv. Med elektriciteten kom også malkemaskinen til. Bortset fra den første tid med tilvæningen, som helt ærligt gav nogle begynderproblemer, så betød det en utrolig daglig lettelse.

Før den tid skulle et par af markkarlene ind morgen og aften for sammen med fodermesteren og dennes medhjælper at være med til at håndmalke køerne. En egen atmosfære hvilede nu alligevel over en sådan efterårs- eller vinteraften, når petroleumslampen blev tændt, og malkningen blev påbegyndt. Da sænkede der sig en egen stilhed over stalden, hvor kun køernes gumlen og drøvtyggen samt strå lens rislen ned i spanden fra det spændte yver kunne høres. Her i denne tavshed var der også rig lejlighed til i tankerne at få formuleret, hvordan man nu bedst kunne få fortalt stuepigen oppe i hovedbygningen, at netop han var den eneste ene for hende. Så var det bare om at håbe, at det var gensidigt, men han var nu så utrolig forelsket i den dejlige pige. Når malkningen var færdig, kørtes mælkejungerne ud til afkøling i en udgravet kanal ved siden af stalden, hvori der kom rindende kilde-

vand på fire grader. Der stod de til næste dags morgen, indtil mælkekuskens ankomst. Morgenmælken kom derimod direkte med på mælkevognen til mejeriet.

Mht. svinebesætningen så skulle man tro, at vanen fra Nygård blev overført til Rysensteen, men det var ikke tilfældet. Det skyldes nok et gammelt nedslidt staldanlæg, som først rigtig blev moderniseret efter 2. verdenskrig. Svinebesætningen bestod i begyndelsen af søer + egen opdræt til slagteriet. I vores tidlige barndom gik goldsøerne ude om sommeren sammen med ornen, hvilket ved flere lejligheder skulle vise sig ikke at være ufarligt, idet ornen kunne være ret så aggressiv. Her havde de øst for voldgraven og haven et stort solidt hus at kunne gå ind i. »Solyst« hed det. Endvidere havde de et sted, hvor de kunne få sig et bad, vel et mudderbad. Efter krigen kom de igen på stald, omkostningerne var sikkert for store.

Grisenes foder bestod først og fremmest af kornprodukter, der blev malet til grutning på den store kværn, som blev trukket af vindmøllen på laden. Men kogte kartofler indgik også sammen med skummælk, rørt sammen med grutning, i et dagligt varmt måltid mad. Det var noget, der smagte godt. Når fodermesteren kom med denne blanding, var der kamp om pladsen ved truget, og en forfærdelig skrigen fortalte nu, at der var festmåltid på menuen. Meget kort tid efter fortalte en hørlig snorken, at grisene veltilpasse var gået til middagshvilen. At gå på staldvandring, »stuegang«, efter en sådan fodring var fodermesterens fryd. Og ikke mindst også vores fars.

Fint skårne sukkerroer til goldsøerne samt lidt til fedesvinene var dagligt foder om efteråret og vinteren. Om sommeren

fik de vitamintilskud m.m. i form af nyslået grønt, f.eks. ærter eller lupiner.

Under krigen og lige efter kneb det med at skaffe proteinfoder til grisene, og derfor fik far den ide at anskaffe sig noget fiskeaffald fra Thyborøn. Dette bestod for det meste af torskehoveder og lidt skidtfisk. Det lugtede forfærdeligt, især om sommeren, men det var iøvrigt fortrinligt foder, en lækkerbiskken, som grisene åd med stor appetit. Søerne fik fiskene i rå tilstand, medens fedesvinene fik dem kogt sammen med kartoflerne. Fiskelugten var ikke kun et udvortes fænomen, og det værste var, at kødet på de slagtede svin havde en trannet smag. Derfor blev denne fodringsmetode forbudt fra slagteriet. I dag undrer vi os nok over, at det stod på i flere år. Det indkøbte foder, især protein til grisene, kraftfoder til kreaturerne, æglægningsfoder + majs til hønsene, indkøb af foderkorn samt alt kunstgødning, som iøvrigt under krigen var vanskeligt at få fat på, blev leveret af købmand Abildgaard i Lemvig.

Det var også ham, der i mange år på en bestemt dag i ugen tog slagtesvinene med til slagteriet i Lemvig.

Far forblev hele livet som »privatmand«. Andelstanken, hvor god den ellers end måtte være, slog aldrig igennem hos ham. Det var måske nok udtryk for hans konservative holdning. Det gav sig også udslag i flere bestyrelsesposter, bl.a. i en årrække som formand for A/S Lemvig Svineslagteri. Det var derfor også for ham en stor ydmygelse at se det lille slagteri blive opkøbt af det store andelsslagteri i Struer.

Folkeholdet

Folkeholdet/medarbejderne bestod af en fodermester og en medhjælper i kostal-

den. I svinestalden en fodermester + lidt løs medhjælp nu og da. I marken var der seks karle, som blev ledet af en forkarl samt periodevis daglejere i f.eks. høst og ved kartoffeloptagning.

Der var tre tjenestepiger i husholdningen, nemlig en kokkepige med ansvar for madlavningen, en stuepige, som dels skulle afløse/hjælpe til i køkkenet ellers med vask og rengøring. Endvidere var der en barnepige, ihvertfald medens børnene var små. En stor og daglig husholdning må man nok sige. Vi var altid 22 til bords som minimum. Var der daglejere, kom de også med til bords.

For os, der er vokset op på landet og husker tilbage til før, under og efter 2. verdenskrig, vil 1. november stå i en særlig erindring. Det var nemlig skifte- og flyttedag på landet. Den dag arbejdede man til middag. Efter middagsmaden kom man ind til min far på kontoret for at få årets afregning. Man havde ved fæstemålets tiltrædelse aftalt et fast beløb for hele året, og så kunne man eksempelvis hver eller hveranden måned hæve et beløb til løbende forbrug. Når året var gået, skulle der gerne være et pænt restbeløb, hvoraf så mange som muligt blev sat i banken til senere brug. Det var festdag, en spændende dag og for rigtig mange en stolt dag at kunne gå i banken med et, efter den tid, pænt beløb. Det var flyttedag for dem, der skulle det. Andre blev og avancerede med alderen, uddannelsen og erfaringen til en højere betalt stilling. Eller det kunne være, at tiden var kommet til at tage på høj- eller landbrugsskole for at dygtiggøre sig endnu mere. Der var måske aftjening af værnepligten på programmet. På den dag var der ihvertfald iøjnefaldende

han i 1929, og hans formue skulle deles mellem hans tredje hustru og børnene fra de to første ægteskaber. I sine år som rentier havde Pedersen holdt formuen nogenlunde intakt. Boet med obligationer og en række skøder på matrikler og ejendomme i Silkeborg og Herning beløb sig til en værdi af 75.575 kr. Selv om en gæld på 9.950 kr. skulle trækkes fra, var der en betydelig formue på 65.625 kr. til deling mellem arvingerne.

Fra heden til stationsbyen

Thygge Pedersen startede sit voksne liv som husmand og smed på en fattig hedeegn, hvor livet endnu levedes meget gammeldags. Men han tilhørte en generation, hvor der var penge at tjene for dem, der havde blik for opdyrkning, udstykning og stationsbyudvikling. Det havde Thygge Pedersen, og han endte sit liv som velhavende rentier i en østjysk stationsby langt fra den magre vestjyske hede. Thygge Pedersens liv fra den tidlige manddom på den nyopdyrkede Sneftrup Hede over hans imponerende karriere som ejendomsmægler i Silkeborg og herregårdsudstykker i Herning til hans alderdom som velhaver i Brabrand placerer ham som en hverdagens hovedperson i en hektisk udvikling. Den gamle hedekultur måtte vige for et meget anderledes samfund, hvor de gamle gårde blev udparcelleret, heden opdyrket og stationsbyerne, med Silkeborg og Herning i spidsen, voksede.

Thygge Pedersen som eventyrfortæller

I 1874, da Thygge Pedersen var en ung mand, der måtte kæmpe for at tjene til

dagen og vejen på den vidtstrakte fattige hede, var han så meget et barn af en gammel verden, at han kunne fortælle Evald Tang Kristensen et stort udvalg af de folkeeventyr, der ellers på det tidspunkt var mest udbredt blandt ældre mennesker. Eventyrene er en genvej ind i hovedet på Thygge Pedersen. De giver et indblik, som man ikke kan få i de mange kilder, der fortæller om økonomi og forretning. Eventyrene er ganske vist ligeså meget et spejl af den verden, hvor Pedersen lærte dem, som af Thygge Pedersen selv. Men Pedersen var en dygtig fortæller, og han har dels valgt de eventyr, der interesserede ham, dels har han givet dem en form, der var helt hans egen – en form som afspejlede hans temperament.

Handlekraft og initiativ

Thygge Pedersens eventyrverden er mulighedernes univers, hvor rigdom og status er inden for f.eks. en fattig svinedrengs rækkevidde: I en af historierne lover kongen prinsessen til den, der kan gætte, at hun har tre guldhår over navlen. Forinden har svinedrengen overtalt hende til at løfte op i skørterne, så han har set hendes navle (og nødvendigvis også det, der er værre), og således bliver resultatet af hans gåpåmod nøglen til hans lykke senere i historien.

I en anden historie ligner det til at begynde med idioti, når drengen lader sig bortføre af bjergmanden, men hans mod kommer ham til gode i Pedersens fortælleunivers, når historien folder sig ud, og drengen overvinder både prinser, bjergmand og sin diktatoriske far. Til sidst får drengen både prinsesse og kongerige.

Et af Pedersens mest markante eventyr tager udgangspunkt i, at en smed (be-

avis fra Kalundborg, som det hed dengang. Kl. 7.25 skulle alle stå i hestestalden i færdig påklædning til dagens arbejde. Her fik hver enkelt besked om, hvad der skulle laves den dag. Hver karl havde sit spand heste, seletøj og vogn. Præcis kl. 7.30 lød ordren: Så rykker vi ud! Dermed gik dagens egentlige arbejde igang.

Markarbejdet

indeles her efter de fire årstider og i dette tilfælde, historisk set, bedst inden mekaniseringen, som virkelig tog fart kort tid efter 2. verdenskrigs afslutning.

Forår

Tidligt om foråret skulle kunstgødningen ud på marken. Kali og superfosfat blev leveret i store, tunge lærredsække. Gødningen blev blandet i et bestemt forhold hjemme på ladegulvet med en skovl. Derefter blev det læsset på en arbejdsvogn og spredt bagud af vognen med en lille speciel håndskovl. Det var et utroligt træls og koldt arbejde, især for ham, der skulle styre hestene, og det var ret ofte en af os drenge. En stor lettelse var det, da vi fik en hestetrukken Villemoes tallerkenspreder og dermed også en meget mere præcis spredning af gødningen. Efter udkørsel af gødning skulle marken harves 1. gang med en fjedertandsharve og igen inden såningen en »krøjrdræt« = to gange med samme harve. Det var en drøj omgang, 2 x 5 timer i løs muld, forspændt to tykke følhopper med en ustyrlig plag på trehamlen. Jo, vi husker det godt! Der var ro på bentøjet og kroppen efter en sådan dags arbejde. Efter kornsåningen skulle der ukrudtharves 1-2 gange, og det var

ofte en af os drenge, der skulle ordne det. 20 tdl. kunne klares på en dag.

Nu kom turen til kartoflerne og roerne. Til begge dele havde vi, efter tiden, ret moderne maskiner. Vinterens møg skulle forinden ud på markerne. Det var et stykke tungt og besværligt arbejde af ca. en uges varighed. Møget blev læsset med håndkraft af en speciel møggreb. 6. karlen stod fast i møddingen. 2., 3. og 4. karlen kørte møg ud i marken, hvor forkarlen hjalp med at sprede det i et passende lag. Det tog lang – for lang tid, inden mekaniseringen nåede at afhjælpe dette slidssomme arbejde. Ajlen fra dyrene blev kørt på marken. Den blev, inden el, pumpet op med håndkraft i en tønne af 12-1400 liter og derpå spredt ud på marken. Når der var tid, blev indhegningen til kreaturerne/hestene gået efter. Omkring 1. maj kom de på græs, alt efter vejr og afgrødernes tilstand.

Sommer

Næste opgave var renholdelse af roerne og kartoflerne. En radrenser tog ukrudtet mellem rækkerne, medens udtyndingen blev udført med et hakkejern. Et syn var det, når seks karle efter hinanden med forkarlen i spidsen hakkede roer. Når man først var kommet i træning, kørte hakningen næsten over på automatikken. Her blev der så rig lejlighed til at få drøftet verdensbegivenhedernes gang. Håndbold og fodbold var sommerens varme emne, især når de to konkurrerende idrætsforeninger: BIF og KFUM spillede indbyrdes kampe. Så var der kamp til stregen om førstepladsen. Så at sige alt mellem himmel og jord blev drøftet på sådan en varm sommerdag, kun afbrudt af lugejernets

megen kørsel med skabe, kufferter m.m., som det vil huskes af mange. Vores karle og tjenestepiger blev, for manges vedkommende, op til flere år på Rysensteen, hvilket må betragtes som en god anbefaling. Det blev det også, for det hørte til sjældenheder, at far og mor søgte en ny medhjælp. Blev der en ledig plads, gik det fra mund til mund.

I kostalden var hovedopgaverne at malke, fodre og muge. Dertil kommer den daglige pleje, rengøring, strigling og vask. Vi har været inde på det, at før elektricitetens indtog var de forskellige arbejdsopgaver meget besværlige. Selv om det var ens for alle, må man nok sige, at vi alligevel var et af de sidste steder, som fik el indlagt.

Grovfoder som roer, hør og halm blev til at begynde med serveret på gammeldags facon – på en trillebøje. Det samme gjaldt udmugningen. Det var ikke altid lige let at skulle trille en »støvtfuld« mug op af en stejl, til tider ret glat fjæl på møddingen. Efterhånden, som der kom nyt staldanlæg til, blev det hårde arbejde også lettere meget med mekanisk fodring og udmugning. Til sidst i mekaniseringen kom der gødningskanaler med spalter, og dermed blev det hele gjort flydende, en proces, som lettede arbejdet helt ud på marken. Roerne, som indrømmet, gav meget arbejde i mark som stald, blev efterhånden udfaset til fordel for nye fodringsmidler med ensilage af forskellige slags.

I de meget kolde krigsvintre med helt ned til minus 30 grader var det næsten umuligt at holde roerne frostfrie. Roehuset lå for enden af kostalden ude i laden. Derfor blev der lavet plads til roerne inde i nogle tømte båse. Det var et utroligt

belastende arbejde først at få roerne ind i den varme stald gennem et lille vindue, derefter til roeskæreren og derpå ind til dyrene igen. En sådan arbejdsproces glemmes aldrig af dem, som oplevede det. Om vinteren kom en del af ungkreaturerne ud i »Solyst« og atter andre ud til et andet udhus: »Æ Beshus«. Det var også et hus, hvor vore plage gik. På loftet var der plads til stråfoder.

Sødmælken blev på hestevogn, senere med traktor eller lastbil, kørt den lange vej gennem Bøvlingbjerg til Brandborg mejeri, hvor man tog fedtet af mælken og kærnedede den til smør. Resten, skummetmælken, kom med retur og blev anvendt til småkalve og slagtesvin, et fortrinligt foder.

Karlenes hverdag

Kl. 6.00 lød kommandoen ind på hvert værelse: Så står vi op! Det var forkarlens barske morgenhilsen til en flok søvnige basser. Der var en times morgenarbejde inden morgenmaden kl. 7.00. 2. og 3. karlen havde hestestaldsarbejde. De skulle klargøre hestene til dagens arbejde. 4. og 5. karlen skulle sørge for hakkelse til hestene, dvs. skære havrenegene i små stumper på en dertil indrettet maskine. Før el var det en fysisk hård opgave. Efter el var det meget lettere, men de skulle stadig bære hakkelsen til hestestalden i en stor kasse. 6. karlen havde forskellige rensopgaver f.eks. hos svinefodermesteren. Kl. 7.00 ringede forkarlen på den gamle skibsklokke uden for porten ind til stuehuset som tegn til kokkepigen, at nu skulle havregrøden på bordet. Hver havde sin bestemte plads i folkestuen med forkarlen for bordenden. Medens morgenmaden blev indtaget, kunne der høres radio-

forkarlen, idet de let blev fristet til et nap af de velmagende aks. Hjemme i laden var de andre karle, og ofte med hjælp af daglejere forkede de negene op i laden til en højde på vel omkring 8 m. Om aftenen, når staldfolkene var færdige, satte de to ekstra spand igang, tit og ofte med hjælp af lærlinge fra byen, som gerne ville tjene en ekstra skilling. En sådan travl dag sluttede med et solidt måltid mad i folkestuen med hjemmelavet øl til. Når marken var ryddet for negene, skulle den rives med »æ krat« for at samle tabte strå med kerne. Denne rivning blev tærsket uden for laden. Der fulgte ofte meget støv med, og halmen blev brugt til at dække

roekuler senere. Høsten kom i hus, og det var ikke lige let altid. Regnbyger kunne, som nu, gribe forstyrende ind, men ved de mange hænders fælles hjælp lykkedes det.

På det kulinariske var mor en lille engel. Hun sørgede for drikke- og madvarer. Kaffen kom ud i sodavandsflasker, omviklet af Lemvig Folkeblad, for at holde sig varm – dertil kom nogle velsmurte klemmer. Jo, hun vidste godt, at her var der virkelig brug for kalorier. Æbler, blommer og pærer kom som en delikatesse. Æbleskiver indgik også som en del af høstrationen.

Høstfesten bagefter var noget, man så frem til. Alle, som havde hjulpet, blev



Mor og far i en hyggelig eftermiddagspassiar får serveret kaffe af datteren Astrid i storstuen.

knald mod en sten, når der nu og da dukkede sådan en op.

Man satte en ære i, selv med små skader, at kunne udføre sit job. Vi husker engang, hvordan en karl under en fodboldkamp pådrog sig en svær skulderskade. Farmor, sådan blev vores far ofte kaldt af karlene, skulle ikke lide noget tab under et tildels selvforskyldt uheld. Hakke med to hænder kunne han ikke. Hvad gjorde han så? Savede det halve af skaftet, lugede derefter med den ene hånd. Kan man kalde det for en solskinshistorie? Næppe! Men sådan var han bare. Tak Jens!

De første, der skulle hakkes, var kålroerne, oftes inden grundlovsdag. Dernæst fodersukkerroerne og tilsidst kartoflerne. Under spidsbelastning fik vi daglejer til hjælp. Høet skulle bjerges ind imellem. Først kløverhøet, derefter lige inden sommerferien og høsten enghøet. Når det var afskåret med en slåmaskine og vejret lidt, blev det revet sammen i pølser med en »krat«, og derpå sat i små stakke på marken, senere på rytter, et teltlignende stativ. Hjemkørsel på vogn, senere med traktorens lift. Derpå blev det presset i baller, og via en slisk kom det op på loftet.

Noget af det sidste, som skulle gøres inden ferien, var udsprengning af salpeter til rodfrugterne. Det foregik med hånden, fordi gødningssprederen ikke kunne køre i de høje rækkeafgrøder. Det kunne være en våd og svedig opgave en sommermorgen. Det har Karl Emil et stort ar på benet, som vidner ham om. Et gnavende støvleskaft fugtet med nitrat er som fyrværkeri i forkerte hænder. Efter en velfortjent ferie på en hel uge går det mod høst.

Høsten

Når vi nu sidder i mindernes skær og tæn-

ker tilbage på manganen en kornhøst, så deler vi tanker med Jeppe Aakjær: »Nu er det længe siden, men end det gemmes i mit sind, hvordan i barndomstiden« o.s.v. Og bliver enige om, at der var noget særlig højtideligt over kornhøsten.

At gå gennem en kornmark og med håndfladen stryge ømt de lysegule, modnende aks lætte far os som små. Med denne fysiske kontakt oplevedes afgrøden på flere måder, ikke mindst nu, hvor det går mod høst. Jo, det er nu, vi skal igang!

Leen bliver slebet på den håndtrukne slibesten. Der skal høstes for i kornmarkens hjørner. Tidligere var det hele vejen rundt, for at selvbinderens hjul ikke skulle træde kornet ned i den første omgang. De to selvbindere gøres klar med smøring og slibning af knive m.m. Det er forkarlen sammen med 2. karlens opgave at høste kornet. 3. karlen sørger for at skifte heste og knive for hver tre timer samt ind imellem at fodre hestene med rigeligt af godt foder. De øvrige karle følger efter selvbinderne og sætter »til ræ«, d.v.s. tager 8-10 neg og sætter dem sammen i en skok/hob. Meningen med det var, at her kunne den sidste vejring foregå, inden hjemkørslen til laden eller stakken. Her stod de også godt for evt. regnbyger. Efter en uges vejring kunne hjemkørslen begynde. 1., 2. og 3. karlen spændte hver for en vogn, forinden havde vognen fået »æ skrav« lagt på. Det var en udvidelse af vognens bund. Senere kom de brede, gode gummivogne til. Hjemkørslen kunne nu begynde. Forkarlen forkede negene op på vognen, hvor karlen lagde dem i rimelig gode lag for ikke at vælte/skride under hjemturen. Med ca. 10 lag var læsset fyldt. Tit og ofte var det en af os børn, som styrede hestene fra skok til skok, det var en stor lettelse for

korn. Der var et stort dagligt forbrug af korn og halm til grisene og kreaturerne. Derfor var det rart at kunne gå indendøre i dårligt vejr og få gjort de ting, som jo alligevel skulle gøres. I vores tidligste barndom var der en petroleumsmotor stationært i »æ motorhus«. Den drev bl.a. tærskeværket. Den store vindmølle på laden blev undertiden også brugt som trækraft, men dog mest og altid til kværnen. Møllens hestekræfter afhang af vindens hastighed, og da den var meget varierende, var tærskningen tilsvarende ustabil. Vi kan endnu huske, hvordan tærskeværket i vindstød stod og hoppede ved de høje omdrejninger.

Med et hejseværk, trukket af møllen, kom de fyldte kornsække op på kværnloftet og kunne derfra fyldes i siloen over kværnen, som stod nede på ladegulvet. Den tærskede løse halm blev via et hestetrasket hejseværk løftet op på et tømt ladegulv og blev med en udløser-mekanisme, som stadig er et under for os, udløst oppe i toppen af laden og derpå faldt de mange meter ned. Men også her blev det en kæmpe lettelse, da elkraften afløste det historiske, men brugelige makværk.

Ved vintertid

Megen tid gik med at holde grovfoderet i hus til dyrene. Det tog tid, især under de kolde krigsvintre med helt ned til 30 minusgrader, at få roer og kartofler ind til dyrene. Det var noget af en opgave at få roerne ud af en frossent roekule. Ofte udhulede man kulen, så langt som man kunne nå for roer. Derefter slog man siderne ned med en forhammer. Det var en opgave, der ikke var ufarlig, hvilket også flere ulykker fra dengang fortæller om. Lige oppe på toppen af kulen var der kun

halm, for at roerne kunne ånde, men i de kolde vintre måtte vi ofte op med mere halm for at holde frosten ude.

Tærskningen skulle helst afsluttes om vinteren, inden vi skulle i marken med forårsarbejdet. I de meget kolde vintre med frost og sne i dynger var der en del kanekørsel. Mælkekusken fik ofte hjælp i det slemme vejr. Han havde en lang og besværlig vej til mejeriet og måtte ofte igennem store snedriver. Snerydning blev via en lokal snefoged iværksat. Snekastningen blev gjort med håndkraft, og det kunne der gå lang tid med. Med skovlen skar man store blokke ud af snedriverne og bændede dem på siderne, så vejen til sidst på visse steder lignede en hulvej. Var snefygningen for voldsom, så vejene ikke kunne holdes ryddet, kørte trafikken over markerne, i kane selvfølgelig. Der var jo næsten ingen biler i drift under krigen. De få, der var, var med gasgenerator (kakkellovn), og de havde meget svært ved at starte i det kolde vejr. Der var visse personer, som skulle afsted, som f.eks. læger og jordemødre. Dem stillede man sig tjenstvillig overfor. Man viste jo ikke, hvornår det var en selv, der fik brug for hjælp.

Vinteren var også tiden til at få det rullende materiel til årligt eftersyn og reparation. Også hestene fik fodtøjet set efter af grovsmeden. Skoene lavede smeden selv. Seletøjet skulle også gøres klar inden forårsarbejdet med indsmøring af olie. Måske skulle der også nyt reb til hamlerne. Kreaturerne i stalden fik også en slags renselsesproces midtvejs vinter. Det var noget stærkt væske, som blev blandet op i varmt vand og derpå med en børste gnedet ind i pelsen. Det skulle slå utøj som mider og skab m.m. ihjel.

Tjenestepigernes arbejdsdag

Kokkepigen havde ansvaret for tilberedningen af den daglige madlavning under kyndig vejledning af mor. Med 22 til bords i dagligdagen var det en stor opgave, som nok til at begynde med kunne give søvnløshed inden daggry. Det var mange kg kartofler, der skulle skrælles og flere kg kød, som skulle skæres og evt. gennem den håndtrukne kødhakker hver dag.

Ca. en gang om måneden blev der slagter en gris og i reglen 1 stk. kreatur om året. Af blodet fra grisen blev der lavet blodpølse. Ellers blev der lavet sylte, medisterpølse, rullepølse og spegepølse, der blev røget sammen med skinken. Også den dejlige leverpostej var hjemmelavet. Resten af grisen kom i det store saltekar, som stod nede i kælderen.

Der var en stor og velplejet urtehavn, hvor der var alt lige fra radisser til forskellige slags kål. De indgik som daglig vitaminrig kosttilskud. Frugthaven med de mange forskellige frugttræer, spændende fra de tidlige frugtsorter af æbler, blommer og pærer til de sildige Belle de Boskoop. Bærbuske af alle slags, som børnene også hjalp med at plukke, var et godt tilskud i henkogningsglassene til årets forbrug.

Hvad blev der serveret!

Til morgenmad var der øllebrød, havregrød eller rå havregryn samt kaffe med brød. Middagsmaden kl. 11.30 bestod af to retter. Først en eller anden form for frugt eller kødsuppe. Derefter kødretter med kartofler og god sovs, dertil syltetøj eller rødbeder m.m. Efter middags-pausen kaffe kl. 12.45. Til aftenmaden rester fra middagen i en kartoffelstuvning med løg

i. Dertil kogt- eller spejlæg samt brød med forskellige slags pålæg og oste til. Drikkevarer: the og mælk/kærnemælk. Fiskedag en gang om ugen. Ligeledes med pandekager og øllebrød. Fodermestrene fik eftermiddagskaffe kl. 15.00.

Aftenkaffen oftest i dagligstuen sammen med den øvrige familie. Om sommeren blev der serveret frugtgrød med mælk eller koldskål evt. hjemmelavet ymer. Det var bare noget, der smagte. Var folkene til sport eller andet, stod der altid en forfriskning til dem i folkestuen. På søn- og helldage spistes der altid i dagligstuen, ofte med mor ved gryderne, så var der altid festmåltid. Ved festlige lejligheder altid mad eller kaffe i riddersalen.

Det rygtedes altid blandt tjenestefolkene, hvordan kosten var de forskellige steder. Og det er da vores absolutte indtryk, at mor befandt sig i den bedste $\frac{1}{3}$ del.

Stuepigen skulle supplere kokkepigen ved madlavningen, hvis det var nødvendigt, men ellers som afløser. Hendes hovedopgave var mest rengøring. Karlens senge skulle redes hver dag, og engang om ugen skulle gulvene i værelserne vaskes. Det med at rede senge lyder måske mærkelig i nutidens ører, men sådan var det dengang. Og det blev gjort, men vist nok ikke altid med de smukkeste gloser. Før el blev indlagt, var der ingen varme og intet toilet. Jo vist! Men det var bag ved hestene. I hestestalden var der et langt, støbt vandtrug. På trugets brede forkant stod karlene og vaskede sig i zinkfåde, ganske vist i varmt vand, som var hentet i en mælkejunge fra fyret, hvor man kogte kartofler til grisene. Det var vist luksus i middelklassen. Først med elektricitetens komme, kom der toiletter med bruser og varmt vand, tillige med

varme på værelserne. I det store stuehus var der også megen rengøring, og efter det ofte en solid fernisering. På køkkengulvet var der store røde fliser. Engang om ugen, sikkert en lørdag aften, eller forud for en fest, skulle alle børn i bad. Det foregik på den måde, at en stor og rummelig balje blev stillet op på fliserne i køkkenet, og så hoppede vi i efter tur, sommetider to på en gang. Mor vaskede os og far hyggede om os med sjove indput. Vi følte os derefter rene og godt tilpas. Men hvor så gulvet ud! Stakkels stuepige!

Medens vi var små, var der en barnepige. Det var i reglen den yngste af tjenestepigerne. Hendes opgave, siger næsten sig selv, var at hjælpe med at pleje og passe disse til tider ustyrlige unger. Det var næsten et ordret citat, som det huskes. Hun skulle også hjælpe med den store daglige vask, en gang om ugen klatvask samt stovvasken en gang om måneden, hvor mor næsten altid gik forrest. Efter vask skulle tøjet tørres, stryges, lægges sammen og på plads. Under krigen, hvor det var vanskeligt, ja, faktisk umuligt at få tøj af brugelig kvalitet, var der også megen reparation af det gamle og slidte tøj. Af rigtig uld, som kunne skaffes, blev der også strikket mange strømper og trøjer i den tid. Hjemmelavede kludesko eller tøjsko fik en stor opblomstring i de meget kolde vintre. Selv de gode varme sivsko kom på mode igen. Med alle disse hjemmelavede ting hjalp pigerne med så meget, som de nu kunne få tid til.

Både karle og piger havde nok at se til i hverdagen. Men alligevel var det et skønt og romantisk sted at være på. At gå ned gennem alleen en efterårsaften i begyndende tusmørke for at hente nymalket

mælk var noget af en romantisk oplevelse. Ikke mindst for stuepigen, fordi der var en, som hun så gerne ville have mødt her under træernes krone, og det var den nye karl, som hjalp til med malkningen. Hun syntes nu, at han var sådan en smuk og dejlig fyr. Men det var så svært at få det sagt til ham. Det var også, som om han så den anden vej, da hun kom efter mælken. På vejen tilbage op gennem alleen spekulerede hun på endnu engang, hvordan hun skulle få det sagt: At hun virkelig var rigtig forelsket i ham.

Danmarks besættelse 1940-45

Den tyske besættelse af Danmark falder ind midt i vores barndom. Vi blev fysisk besat af de tyske tropper på Rysensteen fra sommeren 1943. Dette kom til at vare ved krigen ud. Det har Hakon skrevet om i Hardsyssels Årbog 2001 under titlen: »Leg bliver til alvor under besættelsen 1940-45«. Det var en så alvorlig indgriben i vores hverdag, at det kortfattet skal med her.

De store tyske befæstningsanlæg på den jyske vestkyst, som blev udført, fordi man anede en mulighed for en evt. allieret landgang, krævede ekstra store tyske tropper til at besætte dem med. Derfor kom der mange soldater til området. Sommeren 1943 kom de til Rysensteen. Med pistol truede de vores far til at give afkald på $\frac{2}{3}$ af hovedbygningen, som skulle indrettes til lazaret. Vi børn stod og så til, da de tyske soldater med jernbeslåede støvler masede sig ind på de nye kork-parketgulve. Det vi også så, var mors tårer, der trillede ned ad kinderne. Vi blev bange, tog hinanden i hænderne, og vi blev nu klar over, at det, soldaterne var i færd med, var en krænkelse af vort dejlige hjem.

Efteråret 1943 – endnu en ny indkvartering af et forsyningskompagni på 50 mand med 40 heste. Vores egen hestestald måtte rømmes og flyttes til laden og andre udhuse. Det siger sig selv, at med så store troppe-koncentrationer, selv på Rysensteen, var det en alvorlig indgriben i vores hverdag med utryghed og trange arbejds-vilkår til følge. Da disse to år har været udførligt omtalt i årbogen 2001, skal vi nøjes med her at nævne nogle få episoder til belysning af Alvoren.

Var en soldat erklæret rask på lazarettet, kom han ud til et omliggende kompagni til genoptræning og sikkert derefter tilbage til fronten. Det var ikke til at bære. Derfor hørte selvmord og desertering med i soldaternes hverdag. En sådan desertør blev engang fundet af hans egne hos os i en halmdyng. Et maskingevær med skudfelt mod halmen blev stillet op, og en ordre om at komme ud, i modsat fald gennempløjes den af kugler, får soldaten til at komme frem. Hulkende kommer han og bliver kørt væk. Det fortælles, at der var dødsstraf for desertering.

Engang så far en korporal eksercere med en gruppe soldater, og da de sikkert ikke havde gjort dette godt nok, kommanderede han dem som straf gennem noget møddingsvand. Det så vores far. Han syntes, det var noget svineri, derfor sladrede han til chefen. Hvad han sagde, ved vi ikke, men korporalen fik just en tur næste dag gennem det samme vand, så der har de nok været enige.

Ud af de utrolig mange oplevelser, som de tyske troppers tilstedeværelse gav, kunne det være passende at afslutte med en bevæget juleaften, hvor krigen og dens følger blev sat i stå. Efter julegudstjenesten i Bøvling kirke gik vi hjem til et vel-

dækket julemiddagsbord. Medens vi spiste, lød der sang fra den anden side af væggen, fra patienterne, sygepasserne og lægerne inde i riddersalen. De var åbenbart lidt foran os med afviklingen af deres juleaften. Da vi var nået til desserten, sang de firstemmigt: »Stille Nacht – Heilige Nacht«. Der blev så underlig tavs i stuen. Ikke en lyd hørtes. Skeerne lagde sig lige så stille på tallerkenerne. En tåre randt vel på kind. Hvordan kunne de mennesker, der selv havde været ude i så store lidelser ved fronten og mistet så meget på hjemmefronten, få en julesalme til at klinge så smukt?

Da vi var færdige med vores julemiddag, skulle vi gå rundt om juletræet, og der blev sunget mange julesalmer. Ind imellem læste far juleevangeliet. Vi sluttede med at synges: »Glade jul, dejlige jul«... Pludselig sprang døren ud til gangen op, ind væltede et utal af soldater med tårer i øjnene. De havde lyttet ved døren, og pludselig blev trykket for meget. Vi skal ikke spinde mere på den episode. Blot sige, at der blev grædt, uddelt knus og gaver. Vi havde mælk og smør m.m. De rigtig kaffe, tobak og chokolade. Her blev krigen glemt for en stund.

Vores forældre i et kærligt hjem

Mor og far startede en tilværelse sammen, da de blev gift den 20. oktober 1925. Vi ved ikke, hvad de havde af kontante midler at gøre godt med. Næppe de store summer. Men vi ved, at de fra deres barn-domshjem havde fået noget med, som der ikke umiddelbart kan sættes tal på, nemlig: flid, nøjsomhed og gudsfragt.

Med dette som ballast gik de igang med en opgave, som nok var større end de sådan lige havde regnet med, men som

alligevel kom til at kaste glans over deres liv og gerning. Far havde en særlig evne til at være overalt uden fysisk at være tilstede. Han arbejdede næsten aldrig med i stald eller mark, men kom der flere gange dagligt. Det betød tillid til de folk, han havde ansat. Og for dem en opmuntring, at han kiggede efter jævnlige. Vi havde et stort hønsehus med 1.000 høns i. Det var fars daglige arbejde sammen med os børn at passe dem og samle æg ind, vaske og lægge dem i store æggekasser, som blev afhentet en gang om ugen. Far var nok den af forældrene, som var mest udadvendt. Det gav bestyrelsespladser i sogne- og menighedsråd, og som før omtalt i A/S Lemvig Svineslagteri, hvor han også i flere år var dets formand. Mor var den stille, kærlige hjemmets mor. At føde otte børn med alt, hvad der hører til det, selv med en barnepige til hjælp, var en opgave i sig selv. Desuden styre en stor husholdning i hverdag og fest, det fortjener hun megen ros for. Dertil kom en svær gigtsygdom, som begyndte allerede i 50-års alderen.

Af fester var der mange. De ti årlige fødselsdage i familien blev der gjort meget ud af. Fars fødselsdag midt i høsten blev altid holdt trods travlhed. Og mors midt i kartoffelhøsten ligeledes. Vi børn fik til vores fødselsdage lov til at tage skoleklassen med til chokolade. Vi legede i den store have eller sejlede på voldgraven tit og ofte i svær søgning. Boldspil af forskellige slags i og udenfor haven. Eller måske endnu mere spændende, hvem kunne holde sig længst på den gamle mælkejunge-karrusel. Var det om vinteren, løb vi på skøjter på voldgraven eller på de mange oversvømmede enge.

At vokse op som børn på sådan et skønt sted var et privilegium. Selv om alt, set

med nutidens øjne, var gammeldags og besværligt før elektricitetens komme – og restaureringen af stuehuset i 1940, – så havde vi en spændende barndom sammen med de mange folk til hverdag og fest.

Vi er i dag vore afdøde forældre taknemlige for de vilkår, de gav os at vokse op under. Det var en ballast, som vi kun kunne ønske måtte videreføres til kommende slægter.

Afslutning

Vi vil slutte denne historiske epoke med en af mange skønne oplevelser fra barndomshjemmets børneværelse. Det går nok ofte sådan, at jo ældre vi bliver, desto tydeligere træder oplevelserne fra barndommen frem.

Vi husker, når det blev aften, og mørket sænkede sig, og det blev sengetid for os børn, så er der nogle oplevelser, der træder særlig tydeligt frem i vores erindring.

Vi var seks børn, der skulle sove i børneværelset. De to mindste børn sov hos mor og far i soveværelset ved siden af.

Efter aftenvasken kom vi i seng. Men før vi skulle sove, var der et ritual, som vi skulle igennem. Noget, som gav os perspektiv og tryghed at sove ind i, og som vi sætter uendelig stor pris på i dag, at vi fik lov til at opleve.

Først blev den lille petroleumslampe på hylden tændt. (Det var før elektriciteten tid). Inden vi faldt i søvn, skulle vi have dagens mange begivenheder op at vende, først indbyrdes mellem hinanden, derefter når mor eller far kom, skulle de også orienteres. Efter disse små børneoplevelser, tog mor eller far over med at fortælle historie, sagn, lignelse eller andre oplevelser fra hverdagen. Det sluttede med forskellige af datidens børnesange og aften-



Bøvling kirkegård, 1 km øst for Rysensteen.

De kom fra heden, men gjorde deres dags- og livsværk i det vestjyske, og det blev til stor gavn og glæde i hjem og sogn. Nu hviler de under barndomsbedens lyngtæppe, akkompagneret af vestenvindens susen og trækfuglenes melankolske fløjt. De gjorde det så godt.

bøn. I dette aften-sceneri rullede der nogle stemningsfulde billeder op for os i form af nogle dejlige børnesange med indhold i. Når mor citerede dem, og vi sang med, kom vi i en salig godnat-stemning. Inden vi sammen bad Fadervor, var de små øjne

næsten lukkede, og vi var på vej ind i barnets drømme- og fantasiverden. Samtidig med at de sidste gløder i børneværelsets kamin døde hen, og petroleumlampen gik på vågeblus, slumrede barnet ind med dagens oplevelser i sin favn.



Gårdejer Niels Hakon Rahbek.
Født 1929 på Rysensteen, Bøvling.
Brøndersgaard,
Ravnbjergvej 8, Naur,
7500 Holstebro.

Fhv. gårdejer Carl Emil Rahbek.
Født 1934 på Rysensteen.
Elmegade 18, Hammerum,
7400 Herning.



Glimt fra 30'erne

Barneår i Alrum ved Stadil Fjord

Af Ove Lund Knudsgaard

Krisetid

Krisen i 1930'erne var en hård tid, også for landbruget, som ikke kunne afsætte sine produkter til fornuftige priser.

Der blev derfor indført produktionsbegrænsninger, blandt andet på produktionen af baconsvin, hvorefter de enkelte landbrugsbedrifter fik tildelt et antal svinekort i forhold til grundskyldsværdi, forrige års svineproduktion og til mængden af skummetmælk, som fra mejeriet blev returneret til bedrifterne som svinefoder.

Eksempelvis blev et svin med medfølgende svinekort betalt med 75 kr., mens det samme svin uden kort måske kun indbragte 25 kr.

Mange landmandsfamilier måtte give op og overlade deres bedrifter til kreditforeningen.

Men livet var naturligvis også dengang meget andet end kriser og priser. Børnene tænkte ikke så meget på den slags. Mange havde aldrig kendt bedre tider og troede, at sådan var livet, og det var det jo...

Her følger et par glimt fra årets gang på et vestjysk fjordsidelandbrug dengang, – set med barneøjne og nu erindret med barnesind.

Forår

Foråret var de klare blæsende dage med solblink og hvide skumtoppe på fjordens bølger, – eller stormende dage med sandflugt så voldsom, at sand og såsæd formør-

kede himlen og fløj ad Pommern til eller lagde sig i vejgrøfterne og på andre upassende steder.

Jeg mindes de spæde roeplanter, som blæsten kørte rundt og rundt i jordoverfladen, indtil de blev revet over, og det øverste af planterne forsvandt med vinden.

Omsåning og forsinket afgrøde, – ekstra arbejde og omkostninger, – tålmodigt år efter år, for sådan havde man altid gjort.

Når vejret artede sig på den måde, satte farbror Andreas på Husted sig på sin cykel og kørte medvinds på besøg i mere fredelige egne, mens forkarlen måtte styre bedriften, indtil vejret igen artede sig, så en skikkelig landmand kunne holde ud at være hjemme.

Sommer

Sommeren var stille, solfyldte dage, – med frøernes aftenkvækken fra fjorden, hvor det lave vand mellem tagrørene var levende af frøer. Rørdrummen paukede over fjorden. Luften dirrede...

Marken grænsede til fjorden med dens bræmme af tagrør, som vi måtte vade igennem, når vi ville bade. Forsigtigt, fordi rørstubbe under vandet kan skære noget så forbiuret, og fordi bunden i rørskovene var mudret og indeholdt igler, som satte sig på de bare ben. At pille igler af: »Adr!«

Men udenfor rørene var vandet i fjorden rent og klart, – dengang.

Storkene smovsede i de våde enge. Når

far gik forrest med leen, hvormed han skar det korte enggræs af, og jeg bagefter med riven rev skåret fri til næste runde, gik storkene trofast i hælene på os, afløsende hinanden, når én havde næbbet fyldt og måtte hjem for at aflevere fangsten til ungerne.

Vi gik med bare fødder i træskoene, som ofte blev vandfyldte i den sjappede engbund. Hvis leen ramte et bo med humlebie, lød der et brøl fra far, der hoppede ovenud af træskoene og stak af i hurtigtløb med det tjenstgørende afriverbarn i hælene og med sjavandet strintede til alle sider.

De lange varme sommersøndage, hvor der intet skete, – eller næsten intet.

Vi lå på maven på Alrum bro og fiske-de. Fiskegrejet var en pilegren, en line af bjørnetråd fra mors syskrin, en korkprop fra havsiden, en stump bly fra en ende

opsplittet el-kabel og en fiskekrog til 5 øre fra købmand Eriksen ved Stadil kirke.

Vi kunne se åens bund gennem det klare vand, – og de små fisk, tusindbrødrene, som stod med snuderne mod strømmen. En sjælden gang så vi en større fisk, – en skalle, en aborre eller endda en gedde i skyggen under broen. Endnu sjældnere hændte det, at vi fangede en og anden lille fisk til kattene derhjemme, men det var ikke ofte.

Der var faktisk også mange forstyrrende elementer, som trak opmærksomheden væk fra fiskeriet. En brogænger, en cyklist eller måske en bil i løbet af den solvarme eftermiddag.

Måske var det en flyvende stork med noget i næbbet, som distraherede. En ål eller en giftsnog? Hvis det nu var en ål? Storkens ødelæggende indflydelse på befolkningens livsbetingelser blev behø-



Alrum bro ved Stadil kirke. Engene bag broen, hvor storkene dengang fulgte os under høbjergningen, er i 2006-7 af Skov- og Naturstyrelsen omdannet til en lavvandet sø.



En stork.

rigt drøftet. Man kunne jo sagtens selv spise ålene – eller sælge dem! Der var penge i ålene – mange penge, som storkene snød os for.

Men hvis det nu var en giftsnog, der krummede sig om storkens næb? Så var det godt, at storkene kunne holde bestanden nede af dette kryb, som ellers ville gøre tilværelsen meget besværlig. Så kunne man ikke gå med bare fødder, men måtte altid have gummistøvler på og altid gå med en flaske i lommen til at lokke snogen ind i, – og en prop. Lommerne var fyldt i forvejen, så det ville blive besværligt og dyrt med slidet på gummistøvlerne. Men cykelhandleren, som solgte gummistøvler, ville blive rig!

Der var meget at spekulere på, – og at drøfte.

Måske strejfede vi hen til »overkørslen«, hvor man kørte gennem åen for at komme over på holmen. Der var smidt sten og murbrokker i vadet her, og vandet hvirvlede omkring stenene og over de bundløse

dyb på begge sider af den smalle undervandsvej.

Der måtte køres meget præcist gennem det stenbelagte vad, hvor vandet nåede hestene til bugen og steg op i vognen som små springvand mellem bundfjælene.

Det var her, Anders Dalsgaard kørte ved siden af vadet og væltede med et læs hø, som forlod vognen og sejlede ned ad åen. Et stort tab, men han havde jo råd til det, – hestehandleren. Han havde også flere heste derhjemme, hvis nogen skulle drukne.

Man stod på bredden og gyste lidt over det gale menneske, der satte sig videre rammer end andre og slap godt fra det: »Ja, det er jo Anders!« Så var alt sagt – og accepteret.

Der var heller ikke andet at gøre. Anders var ligeglad, og så er det ikke let at få overholdt normer, som ikke har anden berettigelse end den, at de er der og altid har været der.

Det var livsfarligt at vade ud i åens riven-de strøm, så vi måtte naturligvis prøve og mærke gysset over strømmens træk omkring benene. Hvis man gled på de glatte sten, ville man blive revet med af vandmasserne og ende død og druknet på fjordens bund, hvor unævnelige rædsler lurede. Midt i sommervarmen gik et svirp af frygtens kulde over ryggraden. Vi cyklede hjem.

Den tjærede og højt hvælvede træbro over den gamle kanal gennem vestfjordens skov af mandshøje tagrør lå meget længere væk. Her fiskede vi, da vi var blevet lidt større.

Her var også fiskene større, – hvis man fiskede nogen. Det var der nu kun

Christian, der gjorde og mærkeligt nok kun, når han var alene, men så var de også store, fiskene, efter hvad han fortalte.

Man måtte passe på ikke at få splinter i sig fra broen. Det ville straks sætte blodforgiftning, så man måtte have et ben savet af, hvis man ikke ligefrem døde under svære lidelser.

Men også her var der meget, der distraherede.

Man var lukket inde i rørskov, uden udsyn. Der var ingen ro, – de høje tagrør hvislede og raslede i vinden. Eller var der rørhviskere derinde i mørket mellem rørene?

Guldsmedene svævede og svævede, – forlæns og baglæns, enkeltvis og parvis. Rørhøgen svævede utrættelig ovenover.

Et pludseligt skrig fra en forskrækket blishøne inde i rørene fik nakkehårene til at rejse sig. Hvis det da var en blishøne?

Pludselig lettede en rørdrum og fløj bort i den mærkelige pelikanagtige flugt, som er karakteristisk for denne fugl, – lavt over rørskov.

Det var farligt, når rørdrummen lettede. Fuglen var usynlig for alle kendte former for menneske- og dyreøjne, når den stod stille mellem rørene med hals og næb strakt lige i vejret. Der måtte derfor være en sjælden fare på færde, når denne fugl blev skræmt og fløj op.

Måske skulle man slutte fiskeriet og cykle hjem?

Tænk, hvis den ukendte fare var en happegiejskalle!

En happegiejskalle var altædende og allestedsnærværende i det våde, også i den sumpede rørskov, men for det meste holdt dette endnu aldrig sete uhyre til »på det

dybe«, hvor det levede af fisk og druknede mennesker.

Fjordens fiskere kunne være blevet hovedrige, hvis ikke uhyret havde taget så stor en part af fiskene.

Hvis en dreng blev trukket ind mellem rørene, så var det sket! Det var mere end tvivlsomt, om man nogensinde ville finde så meget som en stump af ham. Tøj og det hele, selv gummistøvler, ville forsvinde i uhyrets umættelige gab.

Mon det nu også var en blishøne lige før?

Vi cyklede hjem.

Mange år senere gik jeg engang mellem høje bambuslignende græsser i sumplandet i Malaysia og en anden gang i den tætte vildskov i Rocky Mountains i Canada, hvor jeg begge steder følte mig



Riskjær bro efter akvarel af Hans Falck. Broen var af samme type som Vollerum bro og den sidste af de gamle træbroer over »Den engelske kanal« gennem Vest Stadil Fjord, hvor igennem et engelsk selskab i sidste halvdel af 1800-tallet forsøgte at tørlægge fjorden.



*Min farfar
Peder Poulsen
(1863-1941),
Knudsgaard i
Tim og senere
Øster Husted i
Alrum, Stadil.
(Se evt.
Hardsyssels
Årbog 2004,
side 105).*

duge kan endnu findes i familiens gemmer.

Da farfar blev begravet, sad hans to sønner på bukken af den gransmykkede fjedervogn med kisten og kørte i skridtgang til kirkegården, mens folk kom ud fra gårde og huse efterhånden, som ligtoget kom forbi. Gående fulgte alle efter vognen de tre-fire km til kirken.

Sammen med farfar blev den gamle tid begravet. Herefterdags var det automobilfart til bryllup og begravelser.

Efterår

En kold og stille efterårsdag. Pludselig hørtes suset af svanevinger, og nogle sangsvaner kom flyvende fra nord lavt hen over plantagen og huset. De sang, svanerne, når de fik øje på fjorden. Så var det efterår.

Hele resten af dagen og de følgende dage kom svanerne familievis flyvende fra nord, 3-4-7 stk. pr. familie. De sang, når de fik øje på fjorden. En uforglemmelig lyd, som også deres aftensang ude fra fjorden var det, når man lå i sin seng og faldt i søvn til tonerne.

På fjorden lå i det sene efterår og først på vinteren en tusindtallig skare af sang- og pibesvaner på træk fra ynglepladserne i nord.

Eller efterårsstormene! Dén 1. december – på mors fødselsdag, – hvor himmel og jord stod i ét, og hvor morfar og bedstemor kom kørende fra Toft i Mejlbj gennem torden og lynild, – ud af stormen og den flygende regn.

Som min tårnhøje morfar med det røde fuldskæg må Thor have set ud, når han kom jagende ud af skyerne. Men Thor havde godt nok kun bukke for vognen,

lukket inde og kom til at lide af manglende udsyn.

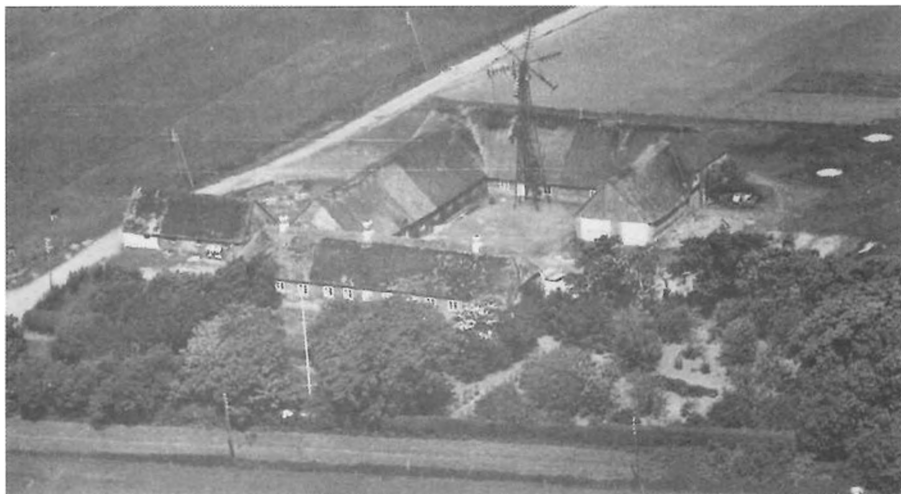
Da kom jeg til at tænke på happegiej-skallen ved Vollerum bro.

Men også fra disse fjerne steder nåede jeg velbeholdent hjem.

Høst

Min farfar, Peder Poulsen på Husted, havde fødselsdag i august. Det var i den travleste høsttid, men denne eftermiddag gik man på fødselsdagsvisit, selv om det var høstvejr, og da fik vi skoldhed chokolade og nybagte boller med smør. Derefter kaffe og sandkage, krydderkage, brun lagkage, flødeskumslagkage og fire-fem slags småkager. Aftensmad på de fine tallerkener – børnenes tallerkener med figurer fra Grims eventyr – og dessert, som om det var juleaften. Sidst på aftenen igen kaffe med sandkage, brun lagkage, flødeskumslagkage osv.

Farfar havde astma. Han sad mest i stolen ved kakkelovnen og udstrålede ro og mildhed. Her sad han med sit håndarbejde og broderede med meget fine korssting. Hans smukt broderede pudevær og



Den gamle gård Toft i Mejlby, Stadil, som har været beboet af samme slægt siden 1500-tallet.

hvor morfar havde prustende heste med skum for bringen. Morfars heste var altid

i topform, og han kørte stærkt: »Dét var dem fra Mejlby!«



*Min tårnhøje morfar,
Niels Jensen
Eskildsen
(1871-1938),
på Toft i
Mejlby,
Stadil.*

Fjorden var altid nærværende og indgik i livsvilkårene: »Fjorden skal have én hvert år!« Drukneulykkerne hændte ofte om efteråret, hvilket blev registreret med stille gru og håb: »Når bare den nu kan nøjes med én i år!«

Vinter

Vi fiskede med net i fjorden, – mest aborrer og skaller om sommeren og helt (en laksefisk) om vinteren.

Nettene blev sat i vandet sent om eftermiddagen og taget ind igen tidligt næste morgen, inden mågerne nåede at dykke ned og hakke i de fangne fisk.

Hvis der var tegn til nattefrost – måne, vindstille og Vesterhavets brænding rumlede i nordvest – blev nettene taget ind inden sengetid.

Månen og stjernerne var meget store og klare en sådan stille aften på fjorden, hvor nyisen klingrede for bådens stævn.

Om vinteren kunne isen i hård frost slå revner tværs over fjorden, – en rungende, durrende lyd, som lynhurtigt forplantede sig kilometerlangt gennem fjordisen.

Revnerne i isen var oftest kun få mm brede, men ikke gode at løbe i med et skøjtejern eller med jernet på en isbåd, som kunne kile sig fast og brat ende en susende tur, mens passagererne fløj ovenud af båden og slog panden i isen, så alle firmamentets stjerner dansede runddans for øjnene af én: »Av for Søtt'en!«

Tagrørene i fjorden blev ikke høstet, men bjerget, – om vinteren, når isen kunne bære en mand med den store rørskovl med tremmesider og det skarpe jernskær. Skubbende denne skovl foran sig løb man på isen ind gennem tagrørene, som blev skåret over i iskanten og samlet til et



*Forfatteren
med rør-
skovlen til
høst af
tagrør på
fjordisen.*

knippe på skovlen. Knippet blev bundet sammen og lagt til side. Derefter næste tur ved siden af det foregående snit og så fremdeles.

Tagrør blev solgt i traver á 20 neg, som ikke hed neg, men knipper. En trave korn var 60 neg. Forstå det, hvo der kan. Det var iøvrigt ikke noget, man skulle forstå, men vide.

Man skulle helst have brodsøm under træskostøvlerne for at stå fast på isen, når

man høstede tagrør. Også hesteskoene måtte »broddes« i de tidlige isnende vintermorgener, inden far skulle afsted med mælkevognen. At holde petroleumslygten for far, når brodsømmene skulle bankes i, mens han holdt en hestehov på sine bøje-de knæ, var en betroet og umulig opgave: »Hold lygten, så jeg kan se, dreng!«

To heste, otte hestehove. Godt, det ikke var to heste som Odins Sleipner, hver med otte ben.

Ak ja. Det er længe siden!



Ove Lund Knudgaard,
pens. direktør, mejeriingeniør.
Født i Alrum, Stadil sogn.
Bakkesvinget 188, 8700 Horsens.

Naturfredning i Vestjylland

En personlig beretning om naturfredning i Vestjylland gennem 40 år

Af Gert Alsted

Danmark er et af de lande i verden, hvor jorden udnyttes mest intensivt. Næsten 80% af Danmarks areal udnyttes til effektivt land- og skovbrug, og 10% af arealet beslaglægges af byer, veje, jernbaner og andre tekniske anlæg. Ikke engang de 10%, der er tilbage som »natur«, er uberørt af mennesker. Hederne er et produkt af tidligere tiders skovfældning og efterfølgende udpining af jorderne. Moserne har været udnyttet til tørvegravning og klitterne plantet til for at undgå sandflugt. De fleste af åerne er rettet ud, og mange søer er udtørret.

Danmark har derfor stort set ikke nogen oprindelig natur. Til gengæld har Danmark et smukt og spændende kulturlandskab, der er fuldt af spor af menneskers virke gennem tiderne.

Siden stenalderbønderne for 5-6000 år siden begyndte at rydde skov, har danskerne taget jord ind til landbrug, lige indtil det pludseligt holdt op i 1960'erne.

Så var det slut med at afvande søer, rette åer ud, tørlægge fjorde og dyrke heder, moser og enge op. Danmark var ikke længere et landbrugsland, hvor det var bønderne, der bestemte, men et industri-land, hvor byernes befolkning satte dagsordenen – altså lavede lovene.

Fra begyndelsen af 1970'erne var der

ikke længere statslige tilskud til at tørlægge søer og dyrke heder og moser op, – nu gav staten i stedet pengene til at frede de sidste rester af »natur« og bestemte i 1980'erne, at det ikke længere var tilladt at tørlægge søer og dyrke heder op. Ja, det endte endda med, at staten i 1990'erne begyndte at genoprette den natur – i Vestjylland var det omkring Skjern Å – der så sent som i 1960'erne var forsvundet ved afvanding og opdyrkning.

Nogle af aktørerne i denne omlægning af planlægningen og administrationen af det danske landskab var fredningsplanudvalgene, som staten nedsatte i slutningen af 1950'erne, da et nyt Danmark var på vej efter stilstanden under og efter anden verdenskrig.

Jeg fik arbejde ved det vestjyske fredningsplanudvalg i Ringkøbing og vil her fortælle om nogle af de opgaver, udviklingen førte med sig – en udvikling, som mildest talt ikke rigtig var noget for vestjyderne. De var vant til at udnytte den vestjyske natur til landbrug, jagt og fiskeri, som det passede dem, – og de skulle i hvert fald ikke have andre til at bestemme. Statslige myndigheder kunne godt komme med tilskud, men de skulle ikke bestemme over, hvad vestjyderne brugte Vestjylland til!

Fredningsplanudvalget

»Udvalget til udarbejdelse af en fredningsplan for Ribe og Ringkøbing Amter« blev nedsat i 1959 for, som navnet i rigtigt kancellisprog udtrykker det, »at lave en plan for, hvad der skulle fredes i de to amter.« En sådan plan var i øvrigt en temmelig stor opgave, for de to amter strakte sig fra Thyborøn i nordvest til Kolding i sydøst og omfattede næsten 10% af Danmarks areal.

Fredningsplanudvalget, som det hed i daglig tale, havde amtmanden i Ringkøbing som formand og bestod af repræsentanter for de to amter, for kommunerne i de to amter, for statslige myndigheder og for grønne organisationer. Udvalgets sekretariatet bestod af to sagsbehandlere, en teknisk tegner og en kontordame.

Fredningsplanudvalget var som et af de første i landet (senere kom der fredningsplanudvalg overalt) blevet nedsat for at sikre Danmarks natur blandt andet mod en ny tysk invasion!

Det lyder dramatisk, men baggrunden var ikke helt udramatisk: I 1958 blev danskerne opskræmt af store avisoverskrifter om tyske opkøb af klitområder ved den jyske vestkyst. Et par driftige købmænd fra Hamborg var fremsynede nok til at se, at fremtiden for tysk turisme bl.a. lå i sommerhuse og feriecentre langs de danske kyster. En stor del af Tysklands badestrande lå jo utilgængelige bag jerntæppet, og vesttyskerne var ved at komme sig økonomisk efter krigen og var ved at få råd til at tage på badeferie igen.

De to tyske købmænd købte et smukt klitareal ved Nr. Lyngvig Fyr lige ud til Vesterhavet. Her var der god plads til at bygge en sommerhusby til udlejning til deres landsmænd. Klitterne kostede iøv-

rigt næsten ingenting, – de lokale klitbønder kunne jo ikke bruge dem til andet end græsning for deres nøjsomme klitfår.

Aviserne tog fat i historien, og der rejste sig et ramaskrig over hele Danmark. Man så i ånden de danske kyster plastret til med sommerhuse – oven i købet tyske sommerhuse, der ville forvise danskerne til 2. og 3. række! Der måtte gøres noget.

En af beslutningerne blev at oprette fredningsplanudvalg, der skulle sørge for at få fredet så meget af de danske kyster, at der blev noget af naturen tilbage til danskerne. En anden af beslutningerne blev indførelsen af en lov med forbud mod udlændinges køb af danske sommerhuse. Arealerne ved Nr. Lyngvig Fyr på Holmsland Klit hedder stadig i folkemunde »Lille Hamborg« – og loven om forbudet om salg af sommerhuse til udlændinge eksisterer stadig. Trods alle EU's harmoniseringer har forbudet fra 1959 overlevet – endnu da!

Fredningsplanudvalget, der skulle være med til at redde Danmarks natur, fik efterhånden mange andre opgaver, og arbejdet i udvalgets sekretariat blev en inspirerende opgave, der varede helt til, udvalget blev nedlagt i 1979. I 1970 blev udvalget i øvrigt delt i to, idet Ribe Amt fik sit eget fredningsplanudvalg.

Sommerhusene

Fredningsplanudvalgets første opgave var altså at forhindre de tyske købmænd i at realisere deres sommerhusby ved Nr. Lyngvig fyr. Der blev rejst en fredningssag for området. Købmændene fik hurtigt fært af, at de ikke var velkomne, og de solgte de ny erhvervede klitter til den danske stat.



Nr. Lyngvig Fyrs omgivelser hedder stadig i folkemunde »Lille Hamborg« efter de dramatiske begivenheder i 1950'erne. Lige siden har området været et meget søgt udflugtsmål.

Opgaven med at sikre de vestjyske kyster mod sommerhusbebyggelse viste sig i øvrigt hurtigt at være betydelig større end at presse et par tyske købmænd ud af Nr. Lyngvig-området.

Det var selvfølgelig ikke kun tyske købmænd, der gerne ville bygge sommerhuse langs de danske kyster. Ville man have et sommerhus ved kysten, skulle man bare finde en landmand, der havde lidt dårlig jord – det vil sige lidt klitter, bakker eller krat ud til stranden. Han var selvfølgelig glad for at få penge for de stykker jord, der var værdiløse for hans landbrug. Bygherren fandt en tømmer, der kunne bygge huset – og så var det problem klarert.

Enkelte frygtsomme og omhyggelige bygherrer ville nu alligevel sikre sig mod,

at der kunne komme problemer. Så de gik til sognerådsformanden, der klarede formaliteterne, som bestod i at rive et ark af den linerede skriveblok og med sirlig skrift bekræfte, at sognerådet ikke havde indvendinger mod det påtænkte byggeri.

Indtil 1961 var det ikke nødvendigt at få en tilladelse til at bygge et sommerhus, men efter at den første landsbygge lov var trådt i kraft, kunne kun amtsrådet give lov til at bygge sommerhuse. Sognerådsformændene fik imidlertid sendt alt for mange nye love og bestemmelser fra København, og der gik derfor adskillige år, inden landsbygge loven slog igennem i Vestjylland, selv om amtsrådet i øvrigt også mindede flere kommuner om, at der altså skulle en tilladelse fra amtet til.

I øvrigt havde der siden slutningen af 1930'erne været et forbud mod at bygge nærmere kysterne end 100 m. Men det var så længe siden, det var indført, at de fleste havde glemmt det. At forbudet var tinglyst, tænkte man nu heller ikke på.

Sognerådsformændenes praksis resulterede i mange ulovlige vestjyske sommerhuse, særlig langs de vestjyske fjordkyster – og i øvrigt også i en voldsom udvidelse af den koloni af jagthytter, der i mange år havde ligget på Værnengene i den sydlige del af Ringkøbing Fjord.

Fredningsplanudvalgets sekretariat gik efter afslutningen af Nr. Lyngvig-sagen i gang med at prøve at få hold på sommerhusbebyggelsen. Man fandt hurtigt ud af, at sognekommunernes planer var helt enkle: Alle landmænd skulle have lov til at sælge deres udyrkede jord langs havet, fjordene og søerne til sommerhuse.

Den eneste måde at undgå denne praksis på var at overbevise sognerådsformanden om, at det på længere sigt var bedst at udpege et bestemt område i hver kommune, hvor sommerhusene kunne bygges. Det var sognerådene ikke meget for – det var da ikke en rimelig behandling af lods-ejerne sådan at gøre forskel på folks muligheder for at tjene en god skilling på den jord, der ikke kunne bruges til andet.

I begyndelsen var sommerhusgrundene billige. På Holmsland Klit, hvor det hele begyndte, kunne en tandtekniker fra Ringkøbing i 1950'erne få en stor sommerhusgrund på halv tønde land dejlige klitter for at lave et nyt gebis til strandfogedens kone. Men snart fik piben en anden lyd – allerede i 1960'erne var priserne steget til 25.000 kr. for en god sommerhusgrund.

De første opgaver i fredningsplanudval-

gets sekretariat blev altså at lave planer for, hvor sommerhusene kunne placeres langs havet og ved de vestjyske fjorde. Udover hensynet til naturen, var der meget andet at tage hensyn til i planlægningen. I en kommune ville sognerådet meget gerne have et bestemt område planlagt til sommerhuse. Dette område var skam fint nok. Det viste sig i øvrigt at være ejet af en landmand, der skyldte købmanden alt for mange penge. Købmanden var medlem af sognerådet – og da grundene blev solgt, fik han sine penge, så hele kabalen gik op.

Et par år efter måtte sommerhusområdet så i øvrigt udvides, fordi landmanden havde brugt temmelig mange af pengene fra sommerhusgrundene til at bygge et stort flot stuehus – og nu igen skyldte penge til købmanden, der stadig var medlem af sognerådet.

I 1965 fik Ringkøbing Amt ny amtmand – og fredningsplanudvalget dermed ny formand. Den nye amtmand, Arthur Bach, var en særdeles dygtig og initiativrig embedsmand og meget interesseret i at bevare den vestjyske natur. Han satte sig for at få »lov og orden« indført også i Vestjylland, og derfor blev fredningsplanudvalgets medarbejdere sammen med en nyanstans arkitekt sat til at finde ud af, hvor mange af amtets sommerhuse, jagt- hytter m.v., der var lovlige, og hvor mange der var ulovlige. Det viste sig hurtigt, at der var bygget mange huse i strid med 100 m-forbudet og også i strid med landsbyggeloven. Der blev så ryddet op ved, at der tæt bag de »ulovlige huse«, som ofte lå helt ude på strandbredden, blev udlagt nye sommerhusområder, hvor husene kunne flyttes hen. Samtidig blev strandbredderne frilagt til gavn for hele befolkningen.

En af oprydningerne fra midten af 60'erne fik først sin afslutning i 2004 – om end ikke på den måde, som fredningsplanudvalget først lagde op til. På Værnengene i den sydlige del af Ringkøbing Fjord var der allerede i 1930'erne bygget små jagthytter. Det fortsatte efter krigen – og tog voldsomt til i 1960'erne. Omkring 1965 var der i alt bygget ca. 400 jagthytter. De sidste par hundrede jagthytter – de, der uden tilladelse var bygget efter 1961, – var således ulovlige.

Som et led i oprydningen af de ulovlige huse og for at sikre Værnengenes enestående natur besluttede fredningsplanudvalget sammen med amtet og kommunen at starte en fredningssag for Værnengene. Ifølge fredningsforslaget skulle jagthytterne fjernes, så landskabet blev »frilagt«.

De tre myndigheder foreslog, at de ulovlige jagthytter skulle fjernes efter to år, mens de lovlige hytter skulle have en frist på fem år. Forslaget blev støttet af kulturministeriet, som naturfredning dengang hørte under.

Forslaget om at frede Værnengene kunne nok være til at leve med – men forslaget om at fjerne jagthytterne mødte en storm af protester. Under fredningssagens offentlige møder gik bølgernes højt, og hytteejerne, der hurtigt fik sig organiseret i en forening, gav myndighederne kamp til stregen. I pauserne i fredningsnævnets næsten daglange møder blev der lovet tæsk til de embedsmænd, som man formodede stod bag sagen. Også jagtorganisationerne, det lokale museum, fjernsyn, radio og dagspresse støttede bevarelsen af »den lille mands hytte«.

I løbet af fredningssagens flerårige forløb igennem systemet blev fristerne for fjernelsen af jagthytterne forlænget flere

gange, og det endte i 1972 med, at de ulovlige hytter skulle fjernes efter 12 år, mens de lovlige fik en frist på 24 år. For alle hytterne kom til at gælde, at de skulle fjernes ved ejerskifte. Den sidste bestemmelse var i øvrigt ikke til at administrere. Hytterne lå på lejet grund, og myndighederne kunne kun hos ejerne af Værnengene få at vide, hvem der betalte leje. Når myndighederne så for at kontrollere kiggede i folkeregistret, viste det sig flere gange, at forlængst afdøde hytteejere stadig betalte leje af en hytte på Værnengene! Da 12-års fristen for fjernelse af de »ulovlige« huse udløb, blev den forlænget til 24 år som for de lovlige huse – man skulle jo ikke gøre forskel på folk! Efter de 24 år lå alle hytterne stadig på Værnengene, og nu var de blevet så gamle, at der var stemning for at bevare dem som kulturhistorie.

Siden myndighedernes »lov og orden«-aktion i 1960'erne er der sket meget i Danmark – med Frøstruplejr og ikke mindst Christiania. I 2004 endte så hele sagen med, at hytterne blev fredet for at bevare dem som et kulturhistorisk værdifuldt miljø.

Afvandingssagerne

Allerede i sidste halvdel af 1800-tallet begyndte ingeniører og entreprenører, hjulpet af datidens nye dampmaskiner, at gnave sig voldsomt ind på den danske natur ved at tørlægge fjorde og søer. Nogle projekter lykkedes, mens andre, f.eks. Vejlerne i Thy og Felsted Kog i Nissum Fjord, snart igen blev opgivet og vendte tilbage til naturen. Projekterne var på den tid privatfinansierede, og ikke alle kunne klare stormflodskatastrofer og misvækst på de sandede jorder.

I 1930'erne var der stor arbejdsløshed og samtidig landbrugskrise. I det historiske Kanslergadeforlig enedes Socialdemokratiet og Venstre om statsstøtte, dels til beskæftigelsesarbejder, dels til landbruget.

Statsstøtten til landbruget skulle blandt andet gå til »grundforbedring og landvinding«, dvs. dræning af enge og moser, udretning af vandløb og tørlægning af søer og fjorde.

Det danske Hedeselskab stod klar til at hjælpe til. Fra midt i 1930'erne til midt i

1950'erne blev titusindvis af hektar »vandlidende områder« – som det dengang hed – ikke mindst i Vestjylland gjort til nyttig agerjord. Før og under krigen, da der var stor arbejdsløshed, blev arbejdet udført med håndkraft, men i 1950'erne overtog maskinerne mere og mere af arbejdet.

I begyndelsen af 1960'erne var Danmark, som nævnt ovenfor, i gang med forvandlingen fra landbrugsland til industri-land, og arbejdsløsheden faldt. Samtidig

Naturens grumhed



Landmændene på Ringkøbing-egnen er så vrede på amtets naturvejleder, at de forbyder ham at færdes på deres jorder. – »Her har De så et eksempel på, hvordan hannerne opfører sig, når de markerer deres territorium.«

Bo Bojesens tegning fra Politiken er fra slutningen af 1980'erne, da bølgerne gik højt i forbindelse med planerne om at genoprette i Skernådalen. Det var ikke helt usfarligt at være naturvejleder i Vestjylland.

steg interessen for at bevare naturen – vandlidende områder blev til bevaringsværdige »vådområder«.

Endnu i denne periode var der udarbejdet afvandingsprojekter, som staten havde lovet støtte til, men som ikke var sat i gang. Imidlertid var interessen for naturfredning samtidig vokset sig så stor, at Danmarks Naturfredningsforening og flere fredningsplanudvalg rejste sager om fredning for at forhindre afvandingerne. De landmænd, som havde fået tilsagn om statsstøtte – 60% af omkostningerne i tilskud og resten som lavt forrentede lån – var selvfølgelig voldsomt utilfredse og kunne ikke forstå, at det offentlige efter den ene lov gav tilskud og efter den anden ville forhindre afvandingerne. Nogle steder faldt fredningssagerne, andre steder måtte afvandingsagerne opgives, f.eks. i Bøvling Fjord og Krogshede Enge ved Nissum Fjord.

Ved fredning skal lodsejerne have erstatning. I forbindelse med afvandingsagerne måtte den ene myndighed altså give ekstra stor erstatning, fordi lodsejerne blev forhindret i at udnytte en anden myndigheds løfte om tilskud. I 1970'erne faldt statstilskuddene til afvandning væk, og der kom love, som bestemte, at der ikke længere måtte foretages afvandning uden særlig tilladelse. Afslag på ønsker om afvandning udløste herefter ikke længere erstatning.

Den helt store sag om afvandning og regulering af vandløb udspillede sig omkring Skjern Å. Det lykkedes efter mange års forhandlinger i 1960'erne at få flertallet af lodsejere omkring Skjern Å med på at rette åen ud og ændre de omgivende ca. 4.000 ha enge, rørskove og moser til agerjord. Onde tunger har ment, at det først

lykkedes at få flertal for en afvandning, da Danmarks Naturfredningsforening begyndte at tale om, at området burde fredes. Planerne om fredning skaffede endeligt flertal for afvandning blandt lodsejerne – for sådan nogle »københavnere« skulle i alt fald ikke bestemme over vestjydernes jord! Afvandingen til ca. 30 millioner kr. blev – som alle andre afvandinger – overvejende betalt af staten.

30 år efter besluttede folketetinget at genskabe ca. 2.300 ha af naturen i Skjernådalene til en samlet pris af ca. 250 millioner kr., omregnet efter pristallet ca. det samme beløb, som afvandingen kostede. Denne gang 100% betalt af staten.

De egentlige vindere i hele forløbet blev lodsejerne, der først fik deres jord forbedret – overvejende betalt af staten – fra ubrugelige »vandlidende« områder til agerjord. Herefter kunne der i en periode tjenes gode penge på at dyrke korn, og til sidst kunne agerjordene sælges til fuld pris til staten til naturgenopretning.

Hederne

Gennem mange hundrede år lå størstedelen af Vestjylland hen som udstrakte heder og moser. De forholdsvist få landbrugsjendomme knyttede sig til ådalene, hvis frodige enge var nødvendige forudsætninger for landbrugsdriften – som det hed: »Engen er agerens moder«. Helt hen til 1800-tallet var Vestjylland et u-land, som befolkningen i det relativt velstående Østdanmark følte, man havde en forpligtelse til at yde ulandsbistand til. Det danske Hedeselskab blev oprettet, og selskabet stod herefter i spidsen for opdyrkning og tilplantning af hederne efter slagordet: »Hvad udad tabes, skal indad vindes«.

De udstrakte heder, som i øvrigt var opstået som følge af rovdrift på de oprindelige skove og århundreders udpining af de lette jorder, skulle sammen med de mange moser gøres nyttige som plantager og agerjord. Gennem de hundrede år fra midten af 1800-tallet til 1960'erne blev der gennemført en imponerende udvikling af det tilbagestående område.

Allerede midt i perioden – omkring 1900 – begyndte enkelte videnskabsmænd at tale for, at man burde bevare nogle eksempler på Vestjyllands heder, som i hurtigt tempo var ved at forsvinde. Professor i botanik ved Københavns Universitet, Eugen Warming, var en af fortalernerne. Han foreslog, at universitetet skulle købe en hede, der skulle bevares som et minde om dette særlige, historiske landskab og som et reservat for hedens helt særlige plante- og dyreliv.

Dengang – som nu – havde universiteterne ikke mange penge, men professoren fandt et storslået hedeområde ved Borris øst for Skjern, og samtidig allierede han sig med militæret, som ville kunne bruge heden til »fægtningssøvelser for fodfolk«. Det kunne jo ikke genere planter og dyr, at der engang imellem løb en flok skydende fodfolk over heden.

Militæret har altid bedre end universiteterne kunnet få bevillinger, så man kunne i 1903 i fællesskab købe næsten 2.000 ha hede. I 1903 eksisterede der ikke nogen naturfredningslov i Danmark – den kom først i 1917 – så i stedet blev der tinglyst en deklaration på området med forbud mod opdyrkning, tilplantning, afbrænding og andre foranstaltninger, der kunne skade heden. Militære øvelser med fodfolk var undtaget forbudet.

Fredningsdeklarationen fungerede i næ-

sten 100 år, før den blev afløst af en rigtig fredning. En af deklarationens bestemmelser, nemlig forbudet mod afbrænding, viste sig i øvrigt at give problemer, da man fandt ud af, at afbrænding var en god måde at bevare hederne på. Det problem løste militæret så ved at skyde med fosforgranater, der var beregnet til at starte ildebrande.

Også efter, at naturfredningsloven var trådt i kraft, har man fredet vestjyske heder. Fredningsplanudvalget medvirkede flere steder, f.eks. ved Vind sydvest for Holstebro, hvor et storslået hedeareal omkring Lilleåen blev sikret.

Holdningerne til hedeopdyrkning og tilplantning skiftede som så mange andre holdninger til naturen i 1960'erne. Indtil da var det en samfundsnyttig handling at dyrke hede op. I mange vestjyske hjem står der sølvbægre fra Det kongelige Landhusholdningsselskab som belønning for hedeopdyrkning, og i mindedalen på Kongenshus Hede er hedeopdyrkerne hædret med mindesten.

Fredningssager, der blev rejst for at forhindre opdyrkning af de sidste heder, kunne derfor godt møde dybfølt og forarget modstand, der dog blev mildnet af, at lodsejerne fik erstatning for ikke at måtte dyrke deres heder op. At der med naturfredningsloven i 1980'erne så også blev indført et direkte forbud mod at dyrke hede op uden særlig tilladelse, var svært at forstå for mange ældre vestjyske landmænd.

Fredning af de sidste heder var en af fredningsplanudvalgets væsentlige opgaver i 1970'erne – en opgave, der efterhånden blev suppleret med pleje af hederne. Det viste sig – hvad man i begyndelsen af 1900-tallet ikke var opmærksom på – at



Det eneste sted i Danmark, hvor man vist nok har kunnet købe CAMPING-ÆG, er hos Thorvald i Humlum.

Foto: Holstebro Dagblad. Udlånt af Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune.

hederne, hvis de fik lov at passe sig selv, ville gro til i skov, ikke mindst med indførte bjergfyrrer, der bredte sig som ukrudt.

Reklamer i det åbne land

Den danske naturfredningslov har siden 1937 indeholdt et forbud mod reklamer i det åbne land. Den eneste undtagelse fra forbudet er reklamer, der sættes op i umiddelbar tilknytning til den virksomhed, som gerne vil gøre opmærksom på sig selv. Og som ikke er dominerende i landskabet. – Denne bestemmelse har holdt den danske natur fri for de kæmpe-reklamer, som man kan se langs landeveje og på bjergtoppe i de sydeuropæiske lande.

Virksomheder, som ligger lidt afsides, og som gerne ville tiltrække kunder fra landeveje, hvor der er meget trafik, kan føle sig fristet til at sætte reklamer op ved landevejene. En af opgaverne for medarbejderne ved fredningsplanudvalget var at holde naturen fri for ulovlige reklamer. Politiet gjorde ikke noget ved ulovlighederne – det var der ikke ressourcer til, hed det sig.

Langt de fleste lovovertrædelser blev klarret med en telefonopringning. De, der havde sat skiltene op, vidste for det meste godt, at det var ulovligt, – men der gik jo lidt tid, inden det blev opdaget, og så kunne man jo prøve at snakke sig til yderligere en frist for at pille skiltene ned igen.

Enkelte gange var det sværere. Thorvald havde en dejlig campingplads ved Limfjorden en kilometers vej fra hovedvej 11 nord for Struer. Han satte et ulovligt reklameskilt op ved vejen, så folk kunne finde den attraktive plads. Som den pligt-opfyldende – nogen vil kalde det den emsige – embedsmand jeg var, ringede jeg til Thorvald og bad ham fjerne skiltet. Jeg tilbød, at Thorvald i stedet kunne få et lovligt trafikskilt med campingsymbol. Thorvald mente ikke, at trafikskiltet gav kunder nok, så han nægtede at fjerne det ulovlige reklameskilt. Sagen gik til politiet, der heller ikke kunne overtale Thorvald. Så gik sagen til retten, og Thorvald blev idømt en bøde og dømt til at fjerne skiltet.

Men Thorvald gav ikke op. Et par hundrede meter fra campingpladsen lå Thorvalds gård, og på ladens tag satte Thorvald et 6 x 20 m reklameskilt op med teksten CAMPING. Jeg påpegede, at skiltet ikke var anbragt i umiddelbar tilslutning til campingpladsen og derfor var ulovligt. Så købte Thorvald et par høns og ændrede skiltet til CAMPING-ÆG. Det måtte være lovligt, når der bare var »hønseri« i laden. Sagen endte igen i retten, der afgjorde, at der ikke fandtes camping-æg i handelen, så skiltet var en omgåelse af loven. Heller ikke denne gang gav Thorvald op. Skiltet blev lavet om til C-ÆG og forsynet med camping-logoet – et telt, hvor en flok høns løb ind og ud. Det var jo et hønsehus! Så gav jeg op!

Sagen fik et sjovt efterspil – oven i købet refereret i pressen med fint portræt. Thorvalds campister forærede ham en avlshane, opkaldt efter den emsige embedsmand med følgende begrundelse: »Så kan du med god samvittighed vride halsen om på den, når den har gjort sin pligt!« Billedet af hansen i Holstebro Dagblad med skiltet ALSTED om halsen var rigtig flot.

Fredningsplanudvalgenes nedlæggelse

I løbet af 1970'erne voksede de nye amtskommuner, der var dannet efter kommunalreformen i 1970, sig stærkere. Amtskommunerne havde fået de regionale planlægnings- og miljøopgaver, og de fandt, at naturfredningsarbejdet hørte hjemme sammen med disse opgaver. Samtidig gik man i administrationen væk fra de store, bredt sammensatte udvalg og kommissioner. Derfor blev det besluttet at nedlægge fredningsplanudvalgene i 1979 – 20 år efter at de var blevet oprettet.

Amtskommunerne lovede højt og heligt, at de ville varetage naturinteresserne lige så godt som udvalgene. Samtidig blev fredningsplanudvalgenes sekretariater overført til amterne som selvstændige kontorer med det imponerende navn »amtsfredningsinspektorater«. Det var så meningen, at disse inspektorater skulle kunne tale naturens sag direkte over for amternes politikere i teknik- og miljøudvalgene.

Det blev en kort parentes! Efter få år forsvandt inspektoraterne i amternes planadministration, og samtidig sank ambitionsniveauet mht. naturbeskyttelse tilsvarende. Amtsrådet forblev til dets nedlæggelse i 2007 meget præget af landbrugets interesser.

Efter nedlæggelsen af amtsrådene er det nu de nye store kommuner, der skal varetage naturbeskyttelsen. Kommunerne har, ligesom amtsrådene havde det, meget bedre instrumenter til at beskytte naturen, end der fandtes i 1950'erne. Dengang var – næsten – alt tilladt, med mindre det var forbudt – altså fredet. Nu har Danmark nærmet sig den tilstand, hvor alt er forbudt, med mindre man kan få en tilladelse. Det er så op til kommunerne, hvor meget de vil tillade!

Naturfredning og vestjyder

Vestjyderne har gennem århundreder været vant til, at det var hårdt arbejde at få til føden på magre, sandede jorder. De har også været vant til at trodse vejr og vind på jagt og fiskeri. Vestjyderne har været stolte, når de har kunnet opdyrke heder og moser, og når søer og lavvandede fjorde kunne afvandes og bruges til agerjorder. Et smukt landskab var – og er stadig – for mange vestjyder et landskab med veldyr-

kede marker med gode afgrøder. Derfor var de ændringer i holdningerne til, hvordan naturen skulle bruges, der skete i 1960'erne, heller ikke særlig populære i Vestjylland.

En flok landmænd, der havde fået tilskud fra landbrugsministeriet til at lave moser og rørskove om til gode agerjorder, blev temmelig vrede, når fredningsfolk fra kulturministeriet dukkede op og satte en stopper for planerne med en fredningssag. Og en lodsejer, som havde sine forældres og bedsteforældres sølvkrus fra Det kongelige Landhusholdningsselskab stående på hæderspladsen i stuen, kunne have svært ved at forstå argumenterne, når en fredningsmand dukkede op for at forbedre en fredningssag for gårdens sidste hedebacker. Det var såmænd ikke så sært, at en vestjysk avis kunne beskrive fredningsfolk som: »Disse ædle vogtere er udtryk for forstokkethed, dobbeltmoral og stalinisme af mest usmagelige karakter.«

Når fredningssagerne var startet, bød de offentlige møder også på barske beskyldninger og hårde udfald mod de fredningsfolk – oven i købet »udefra« – der ville forhindre en fornuftig udnyttelse af naturen. Men selv om bølgerne gik højt, og tonen var truende under møderne, så var det da helt selvfølgeligt, at parterne, når det offentlige møde var slut, kunne drikke en øl sammen i al fredsommelighed. Ordentlige vestjyder kan da godt skælde en embedsmand huden fuld, uden at det er noget personligt!

De kommunale forhold i 1950'erne og 1960'erne var indtil den forrige kommunalreform i 1970 totalt anderledes end nu. Dengang hørte købstæderne direkte under indenrigsministeriet, mens amtsrådene havde tilsyn med sognekommunerne. I

Ringkøbing Amt var der i 1950'erne næsten 100 sognekommuner, hvoraf størstedelen kun havde få hundrede indbyggere. Den mindste var Venø med godt 100 indbyggere.

Fredningsplanudvalgets samarbejdspartnere – mange gange også modspillere – var indtil 1970 de små sognekommuners sogneråd. De fleste sogneråd havde ingen embedsmænd – nogle måske en kæmner og ganske enkelte af de største en kommuneingeniør. Derfor foregik næsten alle forhandlinger med sognerådsformanden i dagligstuen, der fungerede som kommunekontor. Når der var møde med fredningsplanudvalgets formand – amtmanden – var det fine porcelæn fremme, og sognerådsformandens kone sad med strikkesøjlet ved døren ud til køkkenet og holdt øje med, om der var kaffe i kopperne. Dengang kunne man tale om sognekonger, og møderne med sognerådsformændene bekræftede, hvilke stovte hædersmænd, som stod i spidsen for sognene. Dengang blev man valgt til sognerådet eller som sognerådsformand efter personlige egenskaber – partipolitik var der ikke mange, der tænkte på.

Når en fredningssag var afsluttet, kunne fredningsfolk og lodsejere snakke afslappet sammen og i god forståelse gennemføre, hvad der var bestemt – om det var anlæg af mindre parkeringspladser eller stier gennem de fredede områder. Men ikke altid:

Ved Nr. Lyngvig fyr ejede Anders Poulsen nogle klitter midt i det fredede område. I gamle dage havde han hentet grus og ral på stranden, men det var forlængst hørt op. Kun resterne af en gammel grustransportør stod tilbage – uden at kunne bruges til noget som helst, troede jeg.



Forfatteren efter nederlaget i diskussionen om resterne af Anders' grustransportør – og cykelstativ – nordvest for Lyngvig Fyr. Nu er transportøren helt væk – og fredningsmanden er gået på pension.

Jeg ville gerne have ryddet pænt op i de smukke klitter og spurgte Anders, om han ikke ville fjerne de sørgelige rester. »Nej«, sagde Anders. Så tilbød jeg at fjerne transportøren uden udgift for Anders. Anders sagde atter nej til stor fortrydelse for den rationelle embedsmand, der ikke kunne forstå afslaget og forundret spurgte hvorfor. »Den bruger jeg til at stille min cykel op ad«, svarede Anders. Til historien hører, at Anders var strandfoged og ofte cyklede til havet.

Jeg gav ikke op og udtænkte en snedig plan, som jeg troede ville sætte Anders skakmat. Jeg tilbød gratis at opstille en trykimprægneret pæl som cykelstativ i stedet for den forfaldne transportør. Anders tænkte sig længe om, inden han sagde: »Nej, for den kan A et find, nær det er tåget.«

Så gav jeg op, og den gamle transportør blev stående, til der kun var de rustne hjul tilbage. Hvem der til allersidst fjernede dem, melder historien ikke noget om.



Gert Alsted, landinspektør
(fhv. amtsfredningsinspektør).
Hoffgaardsvej 13,
6950 Ringkøbing.

Krigens tid i Fjand – set fra barnehøjde

Af Magna Lund Christensen

Den 9. april 1940

Det var en strålende aprildag. Det var en af de første varme dage. Det følte så skønt at kunne stå ude i solen uden overtøj. Små, hvide skyer tegnede sig på himlen. Træerne var ved at springe ud, hylden var allerede udsprunget. Det var, som om det var blevet forår fra den ene dag til den anden.

Der var en mærkelig stemning over de voksne. De var så alvorlige. Vi var her alle sammen. Vi stod nede ved hønsehuset syd for gården og haven. Far, mor, bedstefar og bedstemor, karl og pige og os fire børn. Vi kikkede alle sammen op mod himlen. Jeg forstod ikke, hvad der skete, men det var noget meget slemt, for mor græd. Der var mange flyvemaskiner over os. De kom i bølger. Nogle strøg lavt henover os. Ingen sagde noget, alle var meget alvorlige. Det var den 9. april 1940. Vi stod længe i den dejlige sol, flyvemaskinernes brummen kunne ikke helt ødelægge min glæde over den dejlige sommer, der var kommet så pludselig.

Nervøsitet og frygt

De voksne gik ind, de hørte radio. Jeg forstod, at der var krig. Tyskerne havde besat Danmark. Jeg forstod ikke helt ordene »krig« og »besat«, men far og mor fortalte, at der ville komme mange tyske soldater til Danmark, og at vi skulle forholde os rolige. Vi måtte ikke gøre oprør mod den fremmede magt. Tyskerne var kom-

met for at »beskytte« Danmark. I dagens løb stod folk sammen i små klynger og snakkede. Alle var forfærdede over det, som var sket.

Grethe – min bedstemors søster

Ved siden af vores gård ud mod landevejen blev der bygget et hus til Grethe. Hun var søster til min bedstemor. Grethe var tosset, dvs. hun var intelligent nok, men hun var sindssyg. Til tider råbte og skreg hun. Vi var ikke bange for Grethe, men mange af vores venner var bange for hende.

Vi elskede at drille Grethe, så blev hun helt kulret, løb efter os og råbte en masse ting. Det var forbudt at drille Grethe, men de voksne sov jo til middag, så hvis vi kedede os en smule, kunne vi jo altid drille Grethe.

Bedstefar havde bygget Grethes hus. Han hentede hende i København. Der var kommet bud om, at hun var blevet syg. Hun havde haft egen forretning, men pludselig var hun blevet sindssyg. Ingen anede, hvad der var sket, og vi fik det aldrig nogensinde at vide. Det var et kummerligt hus, Grethe boede i. Der var kun et komfur til at opvarme huset med. Hun havde et lille køkken og en lille stue, hvor hun også sov. Sengen var bare en kasse med ben under. Sengetøjet var pjaltet og laset. Grethe selv var også laset og pjaltet, og jeg ved ikke, om hun nogensinde blev vasket.



*Magna
øverst til venstre
og hendes tre
søskende foran døren
til deres hjem.*

I dagene efter den 9. april var Grethe mere tosset end nogensinde. Hun havde fuldt ud forstået, at der var krig i Danmark. Hun så alle de tyske soldater. Det var mere, end hendes svage hjerne kunne klare. Hun løb ud og ind og råbte og skreg samt fægtede med armene. På hendes gode dage kunne hun komme om på gården og drikke en kop kaffe ved køkkenbordet, så kunne vi snakke næsten normalt med hende. For det meste ville hun ikke komme inden døre. Ude i hestestalden, på kakkkelovnsbænken, stillede vi mad til hende én gang om dagen, ellers var hun sultet ihjel.

Som krigen gik, blev dagene mere komplicerede for Grethe. Hun så de tyske soldater og de mange motorkøretøjer, og hun hujede og skreg efter dem. Men mærkelig nok gjorde ingen Grethe fortræd. Tysker-

ne forstod nok, at hun var et galt menneske.

Grethes hus var omgivet af nogle pju-skede træer. Ud til vejen havde hun en lille slikbod, som hun passede på sine gode dage. Det var jo kun meget små håndører, hun omsatte. Når hun var gået tom for bolsjer, gik hun en lang vej på ca. 30 km, trækkende på sin cykel, for at købe ny forsyning. Det var kun dette ene sted, hun ville handle.

Livet med tyskerne

Vi skulle have mørklægningsgardiner op. Det bestod af en træramme, som passede til vinduet, derpå blev der sat kraftigt, sort papir. Disse »gardiner« blev sat op om aftenen og taget ned om morgenen.

Tyskerne var ankommet. Vi børn betragtede dem med stor interesse. Det betød

endnu flere oplevelser i barndommen. Vi fulgte levende med i deres bunkersbyggeri ude i klitterne. Store mængder af jern og cement blev brugt. Vi sneg os ind på projektet, ingen gjorde os noget. Det var nogle meget fredelige tyskere, vi havde på vores egn. Vi vidste godt, de var fjender, men vi børn betragtede dem ikke som sådan.

Når vi skulle til købmand, skulle vi normalt vise »ausweis«, men os børn kendte de, og vi gik igennem uden nogle kommentarer.

Tyskerne kom hos os og andre steder for at købe æg, kyllinger og andre ting. Det nyttede ikke at nægte, så løftede de bøs-sen, så folk forstod, det var alvor, så vi udleverede bare, hvad de ville have. Vi fik selvfølgelig penge for det.

Der var ved at blive knaphed med mange ting. Vi havde fået rationeringsmærker. Kaffe så vi ikke noget til mere, men vi savnede det heller ikke. Smør kærnedede vi selv. Det var for os børn et hestearbejde at kærne smør, men det smagte jo godt. Kartoffelmel lavede vi også selv. Det lå til tørring oppe på loftet. Det var helt blåt at se på. Det var også noget underligt rødgrød, der kom ud af det. Øl bryggede vi også selv, det smagte fantastisk godt. Vi børn var med i alt arbejde på gården, ude som inde. Dyrene havde navne. Heste, køer, kalve, får, hunde og katte – alle var de kæledyr. Heste ikke at forglemme.

Det var ved havet, tyskerne havde slået sig ned. Vi havde ca. 2-3 km derud. På en firlænget gård helt ude ved havet havde de hovedkvarter. Her boede de øverstbefalende. Hotellet var også blevet beslaglagt. Her boede også nogle af de højststående tyskere. Disse officerer så vi aldrig rundt omkring i sognet. Det var den menige sol-

dat, som gik omkring, standsede op og sagde nogle ord. Det skete engang imellem, at vi børn blev sendt ud til hovedkvarteret med en kurv æg, som var blevet bestilt. Vi blev altid modtaget med megen venlighed, og vi fik penge med hjem – og disse manglede vi jo altid. Der var ikke så mange penge blandt folk, men det var ikke noget, vi tænkte særligt over. Der var altid sund mad på bordet, grov kost og masser af fisk, som var meget billige. Vi boede jo lige ved hav og fjord.

Hjemme hos mor og far

Min far var nok landmand, men han var lige så meget fisker. Det lå ham i blodet. Han var det, som man vil kalde havbonde. Om foråret fiskede han fra åben strand. Det var især, når der var tunger. Senere på sommeren, når der kom markreller i store stimer, kunne han lugte det på stor afstand. Jeg har på fornemmelsen, at alt på gården måtte stå stille, når der var tunger og markreller. Hans yndlingsbeskæftigelse om vinteren var at stange ål, når fjorden var lagt til med is, men det var aldrig den store fangst, han kom med. Mor havde sit håndarbejde. Hun lavede mange broderede ting.

På de lange vinteraftener var vi alle samlet i stuen. Der var en dejlig varme fra kakkelovnen. Brændsel kunne vi altid skaffe fra stranden og fra skoven. Tørv havde vi gravet om sommeren i mosen.

Mor og far læste for os. Alle lyttede med, bedstefar og bedstemor, karl og pige og os fire børn. Der blev bl.a. læst alle Paw-bøgerne, Kr. Vestergaards børnebøger, Klit Per og alle de andre. Der blev altid læst meget i mit hjem. Det var hyggelige aftener. Det var svært at løsrive sig fra de dejlige bøger, men vi skulle jo i

seng, ind i det kolde værelse med rim på væggen og is på dynen om morgenen.

Bedstefar havde et strandlen, dvs., han havde et stykke strand, hvor han havde ret til at indsamle de effekter, som der skyllede i land. Der kunne komme mange sjovtinge, lige fra træ, som selvfølgelig var det vigtigste, til appelsiner og hollandske træsko. Under krigen skulle vi tage os meget i agt for bomber. Den mest simple dåse kunne være en bombe, men mærkeligt nok skete der aldrig noget. Vi måtte ret ofte med bedstefar til stranden for at hjælpe ham med at læsse vognen. Vi kørte i en stiv arbejdsvogn med to sindige belgiske heste, så det gik meget langsomt, og da vi havde 7-8 km til vores strandlen, står det for mig som om, at vi kørte i flere timer.

Strandauktionen om foråret

var en af årets store begivenheder. Alt, hvad vi havde samlet hele året, lå stablet på auktionspladsen vest for gården. Der var noget af alle ting: tømmer, kasser, tovværk, og et mindre skib kunne der også være. Et år var der kommet et anker dejligt øl. Det var inde i laden og led en grum skæbne. Alle gæster, der kom til os i årets løb, skulle smage på øllet. Det foregik under megen latter og højt humør. Da auktionsdagen oprandt, var der ikke mere øl tilbage. Far morede sig hjerteligt med det anker øl.

Det var dommeren fra Ringkøbing og hans fuldmægtig, som ledede auktionen. Folk kom fra hele sognet for at byde på varerne. De høje herrer og andre spiste frokost hos os. Der var altid en bordfuld i den pæne stue. For os børn var strandauktionen en stor oplevelse. Et år stak vi af fra skolen for at kunne være med. Læreren stod tilbage alene og fløjtede og fløjtede.

Han var meget »gram i hu«, da vi kom tilbage.

Beskyttelsesrum og tyskernes manglende tro på sejr

Vi var kommet et godt stykke frem i krigens år. Der var blevet lavet beskyttelsesrum i nogle bakker ved siden af gården i nærheden af Grethes hus. Det var et stort hul i jorden, afstivet med tømmer. Ovenpå var det kamoufleret med græstørv. Indgangen var også kamoufleret. Vi nåede ikke at få brug for det, men det var en glimrende legeplads. Grethe var meget tosset i de dage, vi lavede beskyttelsesrum. Det var jo noget unormalt, der skete.

Tyskerne havde mistet troen på Hitler. De tyske soldater kom nu hver dag i små flokke og bad om lov til at høre den engelske presse. Det fik de lov til. De vidste jo alle, hvor det bar hen. Krigen nærmere sig sin afslutning. Tyskerne stod op i stuen omkring radioen. Én stod vagt uden for gården. De blev meget urolige, hvis de så en tysk bil med en overordnet.

Sejlende får

Vi skulle have fårene over på Fjand ø. De havde gået hele vinteren i den lune stald. Nu skulle de ud på græs. Det foregik på den måde, at vi trak dem ned til fjorden og derefter sejlede dem over på øen. Der gik de så hele sommeren til hen på efteråret og spiste græs.

Det var festligt for os børn, når vi sejlede får over på øen. Vi så jo, hvordan de muntrede sig, når de blev sluppet løse. De andre gårde sejlede også deres får over på øen, så der var en stor flok hele sommeren. Fårene kom hjem om efteråret med sul på kroppen og masser af uld. Pasningen var minimal. Engang imellem sejlede én der-

over for at se, om alt stod vel til med får og lam.

Lykkelige barndomsdage

I hele barndommen havde vi vore venner, som var børn fra de andre gårde. Vi kom og gik ud og ind hos hinanden. Vi var hjemme alle steder. Ingen tog notits af, om der var to eller tre mere eller mindre. Dengang var der ikke noget, der hed slik eller tyggegummi. Vi var altid lækker-sultne efter et stykke kage. Søndag formiddag blev der som regel bagt et eller andet til eftermiddagskaffen. Men når de voksne sov til middag, kunne vi ikke modstå fristelsen og listede ind i spisekammeret og smagte på kagen. Sommetider var vi mange, så pludselig var kagen næsten væk, så mange søndage om eftermiddagen fik vi skældud, men blev sjældent afstraffede. Fars hånd sad ellers løs, der skulle ikke meget til, før vi fik en lus-sing.

Vore lege var mest boldspil. Rundbold spillede vi på en egnet plads syd for gården. »Antonius« spillede vi over laden. Det var en meget yndet leg. Men hvert sted havde sine lege, så det afhang af, hvor vi befandt os den aften. Vinterens lege må vi også have med. Skøjteløbning var en meget yndet beskæftigelse. Vi havde to store damme nede på en mark. Vi kaldte dem »floderne«. Det var meget velegnede steder, idet de ikke var dybe, så faren var ikke så stor. Anderledes farlig var det, når vi skøjtede på fjorden, men det skulle

fryse længe, før vi fik lov til dette. Det kunne være meget farligt, for der var våger, som vi kunne falde i. Men vores tid gik jo ellers med arbejde. Vi fik lært at bestille noget.

Bombardementer i klitterne

En af krigens mest uhyggelige oplevelser var et bombardement af sommerhuse og tyskernes stillinger ude i klitterne. De engelske flyvere strøg lavt hen over os. Det tog vi ingen notits af, men pludselig smed de bomber. Det havde vi aldrig oplevet før. Vi blev meget bange. Vi smed os under køkkenbordet og under vinduerne. Der kom nogle meget høje brag, ruderne klirrede. Alt skete så hurtigt. Vi blev ikke ramt. Mange sommerhuse blev udslettet. – Det var meget spændende bagefter at gå på opdagelse i ruinerne. Det var den eneste gang, vi havde brug for vores beskyttelsesrum under krigen, og da nåede vi det ikke!

Befrielsen

Den 5. maj 1945 hørte vi alle radio. Glæden var stor, da vi hørte, at Danmark atter var frit. Nabokonens træsko klaprede på stenbroen, hun hamrede på vinduet og råbte, om vi havde hørt det, som var sket. Vi fulgte glade med ud. Folk kom ud alle vegne. Vi stod sammen i klynger og snak-kede om det glædelige, som var sket.

Dette var træk af barndommen i 40'erne – under krigens tid.

Magna Lund Christensen. Født 1934, død 1991.

Vendte efter nogle år i Mejlbj ved Århus tilbage til barndomsgaarden, da hun sammen med sin mand købte Thorsminde Hotel.

Manuskriptet er fundet af familien efter hendes død.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Foreningsmeddelelser

BERETNING FOR ÅRET 2006

Da Hardsyssels Årbog 2007 udkom i forbindelse med generalforsamlingen i marts 2007, indeholdt den ikke som normalt beretningsmeddelelser for 2006.

Årsmødet på Borris Natur & Landbrugsskole 26.3.2006 og sommermødet i Harboøre 18.6.2006 er allerede omtalt i Hardsyssels Årbog 2006. Nedenfor bringes supplerende oplysninger.

På generalforsamlingen på årsmødet var der genvalg til styrelsen af Freddy Boysen, mens vi tog afsked med Betina Agerbo og Leif Novrup, som begge ikke ønskede genvalg. Vi kunne i stedet byde velkommen til Kurt Guldbæk, Vinderup, og Inge Lise Jensen, Herning. Revisor Else Madsen ønskede ikke genvalg. Til ny revisor valgtes Jens Olufsen, Ringkøbing.

Styrelsen holdt i 2006 5 møder med planlægning af årbog (jubilæumsskrift) og arrangementer, herunder foreningens 100 års jubilæum.

Den årlige udflugt var i 2006 og er indtil videre stillet i bero bl. a. med baggrund i meningstilkendegivelser på generalforsamlingen. Der overvejes nye former for tilbud i form af kortere arrangementer med vægt på historisk indhold, adgang til steder, hvor man normalt ikke har mulighed for at komme og gerne med kyndige vejledere/omvisere, evt. som aftenekskursioner.

Ved medlemsoptællingen 1.1.2007 havde Historisk Samfund 1095 medlemmer. I

2006 fik vi 20 nye medlemmer og 52 udmeldinger.

Styrelsen har drøftet, om der skal ske ændringer i foreningens vedtægter pga kommunesammenlægningerne og lukningen af Ringkøbing Amt pr. 1.1.2007. Pga. jubilæumsarrangement er dette udskudt indtil videre.

BERETNING FOR ÅRET 2007

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt har til formål at udbrede kendskabet til og øge interessen for amtets lokalhistorie i alle former. For at leve op til dette formål udgives »Hardsyssels Årbog«, og der arrangeres hvert år to møder skiftende steder i amtet, hvor lokalhistoriske emner er på programmet. Vore møder arrangeres oftest i samarbejde med Folkeuniversitetet og er tilgængelige for alle.

Styrelsen

Historisk Samfunds årsmøde med generalforsamling blev i året 2007 afholdt på Skærum Mølle i Vemb. På generalforsamlingen var der genvalg til styrelsen af Knud Jessen, Bent Skaarup Pedersen og Poul Jørgen Madsen, mens vi tog afsked med Per Hauge Mortensen, som ikke ønskede genvalg. Vi kunne i stedet byde velkommen til Jens Johannesen, Vinderup. Revisor Mogens Elming blev genvalgt.

Styrelsen konstituerede sig således: Knud Jessen formand, Bertel H. Jessen næstformand, Poul Jørgen Madsen kasse-

rer og Inge Lise Jensen sekretær. Ansvar for årbogen fik Jens Johannesen (redaktør), Freddy Boysen, Hans-Christian Christensen og Kurt Guldbæk, mens Bent Skaarup Pedersen og Kurt Guldbæk påtog sig afholdelse af møder. Ansvar for foreningens hjemmeside fik Kurt Guldbæk.

Styrelsen har i det forløbne år afholdt fire møder med planlægning af årbog og møder.

Møder

Af hensyn til vore mange medlemmer skal Historisk Samfunds mødeprogram dække Ringkøbing Amts 18 kommuner så godt som muligt. I 2007 afviklede vi vore møder på Skærum Mølle i Holstebro Kommune og på Skarrildhus i Herning Kommune (tidligere Åskov).

Vore møder er gratis tilgængelige for enhver, også for ikke-medlemmer. Alle er lige velkomne, men vi vil ikke undlade at sige til eventuelle ikke-medlemmer, at hvis man indmelder sig i Historisk Samfund, er man med til at sikre Historisk Samfunds arbejde fremover samtidig med, at man modtager foreningens årbog. Grundlaget for enhver forening er et så stort medlemstal som muligt, så alle opfordres til at hjælpe med at skaffe nye medlemmer. Historisk Samfund arrangerer oftest sine møder i samarbejde med Folkeuniversitetet, og vi kan derfor altid byde på velkvalificerede foredragsholdere til at belyse de forskellige historiske emner, som vore møder tager op.

Årsmødet 25.3.2007 med generalforsamling på Skærum Mølle var samtidig en festligholdelse af samfundets 100 års jubilæum. Omkring 300 medlemmer og gæster samledes til en reception, hvor for-

eningen var vært ved et traktement efter velkomst ved formand Knud Jessen, afsløring af jubilæumsbogen 2007 og åbning af udstillinger fra amtets lokalhistoriske arkiver. Alle medlemmer kunne få et eksemplar af årbogen med sig og havde lejlighed til at se de spændende fotos, billeder og effekter, som arkiverne havde samlet med relation til perioden omkring foreningens start. Et diasshow kørte og tre musikere underholdt før og efter åbningen. Jubilæumsarrangementet sluttede med et foredrag ved Hans Edvard Nørregaard-Nielsen om »Mursten i den danske historie«, en underholdende og spændende beretning om danskernes brug af forskellige byggesten og tegl til grave, kirker, borge og boliger. Dansk arkitektur er ikke uden videre identisk med sine milliarder af mursten, men de tegner sig for et væsentligt bidrag til vores bygningskultur i alle dens afskygninger, og teglet går på tværs af tid i den danske selvforståelse. Det begyndte omkring 1150, hvor den unge Valdemar (den Store) besluttede at lade sin magt fremtræde i en dragt af teglsten, som han selv kaldte for »bagte sten«. Kirkerne blev bygget til religiøse formål, men de var også fæstninger, der skulle beskytte mod angreb udefra. Teglstensbygninger var i starten magtens bygninger, siden kom huse og fabrikker. Bygning med mursten signaler individualitet og særpræg, mens pudsede mure snarere signalerer enhed og retten sig ind i samfundet. »Hver enkelt mursten indtager sin plads i helheden på samme måde, som et menneske gør det i et samfund, og man fornemmer hænderne bagved, lige fra stenen bliver brændt, til den ligger på sin plads. Murstenene og bygningerne er som borgeren og samfundet.« Nørregaard-Niel-

sen fortalte livfuldt om den magtfulde Hvideslægt og blodgilder og slag samt om Knud den Hellige, som man tog kronen af så voldeligt, at hovedet røg med. Han kom langt omkring i det danske land og i den danske litteratur, som blev citeret hyppigt undervejs.

Sommermødet 17.6.2007 på Skarrildhus – i dag conferencecenter – samlede trods kraftige regnbyger 80 mennesker. Stedets tidligere inspektør gennem 20 år, Leif V. J. Nielsen, fortalte veloplagt uden manuskript, powerpoint m.v. om det oprindelige Clasonsborg, som kan føres tilbage til slesvigeren Nis Clasons opførelse af en stampemølle i Skarrild i 1841. Efter tiden var det en kæmpevirksomhed, som de næste 50 år producerede klæde, indtil det i 1893 var ovre, og stedet blev omdannet til papirfabrik. Omkring 1918 var også dette forbi, og maskinerne blev overført til fabrikken Brunshåb. 1920 opførte direktør Frederik Lauesen et »sommerhus« på stedet. Han købte jord og drev land- og skovbrug. Senere blev landbruget skilt fra, og efter en turbulent periode, der nær var endt med nedrivning, overtog Danmarks Lærerforening »sommerhuset« og kunne i 1963 indvie det som kursusjendom. Landbruget beholdt navnet Clasonsborg, mens kursusjendommen fik navnet Skarrildhus. Landbruget blev senere også overtaget af lærerne og plantet til med skov. Regnen stoppede med foredraget, så mødet kunne afsluttes med en tur i den smukke park.

Den årlige udflugt er indtil videre stillet i bero. Der overvejes nye former for tilbud i form af kortere arrangementer med vægt på historisk indhold, adgang til steder, hvor man normalt ikke har mulighed for

at komme og gerne med kyndige vejledere/omvisere, evt. som aftenekskursioner.

»*Hardsyssel Årbog 2007*« udkom på jubilæumsdagen i marts. Redaktør Per Hauge Mortensen havde denne gang samlet 144 sider med hovedvægt på Ringkøbing Amts administrative historie i de 100 år, men der bringes også som vanligt artikler om steder, tider og mennesker i området.

Medlemmer

Ved medlemsoptællingen 1.1.2008 havde Historisk Samfund 1068 medlemmer. I 2007 fik vi 16 nye medlemmer, men også 43 udmeldinger. Dette skyldes hovedsagelig naturlig afgang pga medlemmernes høje alder. Vi vil her byde de nye medlemmer velkommen. Desuden vil vi bede medlemmerne huske adresseforandring til kassereren, så at årbog og indbydelser ikke skal udeblive.

Økonomi

Regnskabet, som følger denne beretning, fortæller om foreningens økonomiske forhold. Her skal kun siges, at Historisk Samfund lever af medlemmernes årskontingent, som vi altid har søgt at holde så lavt som muligt, og som vi fastholder til 150 kr. Vi vil gerne takke alle, der har ydet tilskud til Historisk Samfunds virke i 2007, hvilket også gælder tilskud fra kommuner og lokale pengeinstitutter.

Lokalhistorisk samarbejde

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt er medlem af Dansk Lokalhistorisk Forening (DLF), der er en paraplyorganisation for lokalhistoriske foreninger. Denne forening stiller lokalhistoriske konsulenter til rådighed for dem, der arbejder med

lokalhistorie. Så har du brug for rådgivning i forbindelse med en udgivelse, kan du altid rette henvendelse til den lokalhistoriske konsulent, arkivar Peter Korsgaard, Stillidsvej 27, 4300 Holbæk.

ÅRBOG

»Hardsyssels Årbog 2008« er det 101. bind i årbogsrækken og foreligger hermed som 2. række bind 42. Har De kendskab til stof om lokaliteter og tildragelser i Ringkøbing Amt, gerne fra nyere tid, er De meget velkommen til at kontakte redaktionen. Adr. er: Jens Johannesen, Birkevej 11, 7830 Vinderup, tlf. 97441393. Forfattere, der får deres artikler optaget i årbogen, belønnes med 10 eksemplarer af årbogen.

LOKALLITTERATUR TIL SALG

»Hardsyssels Årbog«

Af de ældre årgange kan følgende købes, så længe lager haves (til prisen kommer forsendelsesomkostningerne):

Årgang	Medlemspris	Ikke-medlemmer
1920-1930	30 kr.	50 kr.
1972-1973	60 kr.	125 kr.
1975	60 kr.	125 kr.
1977-1992	60 kr.	125 kr.
1993-1996	90 kr.	140 kr.
1997-2006	125 kr.	160 kr.
2007	150 kr.	180 kr.

ANDRE BØGER

Fæster og husbonde i Hammerum Herred, medlemspris: 12 kr. (ikke medlemmer: 25 kr.).

Herredssegel og kommunale våbener i Ringkøbing Amt, medlemspris: 12 kr. (ikke medlemmer: 25 kr.).

Ringkøbing Amt – geologi og landskab, med-

lemspris: 50 kr. (ikke medlemmer 80 kr.).

Hærvej og hedevej i Hardsyssel, medlemspris: 87 kr. (ikke medlemmer: 125 kr.).

Kirkeskibe i Ringkøbing Amt, medlemspris: 40 kr. (ikke medlemmer: 98 kr.).

Register til Hardsyssels Årbog 1907-1966, medlemspris: 48 kr. (ikke medlemmer: 80 kr.).

Register til Hardsyssels Årbog 1967-1986, medlemspris: 50 kr. (ikke medlemmer: 80 kr.).

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT

Alle interesserede kan blive medlem. Det årlige kontingent er 160,00 kr., som opkræves via PBS.

Indmeldelse kan ske til alle styrelsesmedlemmer eller ved henvendelse til kassereren Poul Jørgen Madsen, Vellingvej 2, 6950 Ringkøbing, tlf. 97323525.

Alle nye medlemmer kan få den sidste udkomne »Hardsyssels Årbog« tilsendt til normal medlemspris, hvis det ønskes. Udmeldelse sker ved henvendelse til kassereren.

**HISTORISK SAMFUND FOR
RINGKØBING AMTS STYRELSE****pr. 1. april 2008****Knud Jessen**

Stenaldervej 12, 6950 Ringkøbing

Tlf. 97 32 52 90

kjrj@privat.dk

Indvalgt 1998, formand fra 1998

Poul Jørgen Madsen

Vellingvej 2, 6950 Ringkøbing

Tlf. 97 32 35 25

pjm@kabelmail.dk

Indtrådt 2005, kasserer fra 2005

Inge Lise Jensen

Herregårdsparken 3, 6. sal, 7400 Herning

Tlf. 97 22 05 97

inge.lise.jensen@mail.tele.dk

Indvalgt 2006, sekretær fra 2006

Jens Johannesen

Birkevej 11, 7830 Vinderup

Tlf. 97 44 13 93

jjoh@post10.tele.dk

Indvalgt 2007, redaktør fra 2007

Freddy Boysen

Julsgårdsvej 27, Tulstrup, 7430 Ikast

Tlf. 97 15 51 72

boysen.ikast@adr.dk

Indvalgt 1998, medlem af redaktionsudvalget fra 2003

Kurt Guldbæk

Hasselholtvej 4, 7830 Vinderup

Tlf. 97 44 36 01 / 51 28 85 54

kurt@arkivet-vinderup.dk

Indvalgt 2006, medlem af redaktionsudvalget, mødearrangør og webmaster fra 2006

Bent Skaarup Pedersen

Fælleddamosen 1, Stauning, 6900 Skjern

Tlf. 97 36 94 01

beskpe@hotmail.com

Indvalgt 2004, mødearrangør fra 2004

Anna Marie Touborg Jensen,

Klostermøllevej 4, Gudum, 7620 Lemvig

Tlf. 97 86 3003

anna.marie.touborg@rr.rm.dk

Indvalgt 1999

Jens Peter Andersen

Skråvejen 17, 6920 Videbæk

Tlf. 97 17 81 07

jpa@post8.tele.dk

Indvalgt 2008

Ann Bodilsen

Søparken 34, Mejrup, 7500 Holstebro

Tlf. 20 64 42 18

ann.bodilsen@holstebro-museum.dk,

ann.bodilsen@mail.dk – Indvalgt 2008

FORENINGENS HJEMMESIDE

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt har hjemmeside på adressen www.historisksamfund.dk. Her kan du bl.a. orientere dig om foreningen, dens styrelse, kommende arrangementer (med kortudsnit over stedet) samt beretningerne efter 1994. Ligeledes er der en liste over alle foredrag og foredragsholdere siden starten i 1907. Et igangværende projekt er indskanning af de gamle årbøger, hvor der er startet med den ældste fra 1907. Med tiden vil alle artiklerne i alle årbøgerne blive bragt på hjemmesiden, dog først de årgange, der er udsolgt. Indgangen til disse artikler er et søgbart register, hvor der kan søges på titel, forfatter eller de stikord, der i tidens løb har været bragt bagest i årbogen.

Regnskab for 2006

	2006	2005
Indtægter:		
Kontingentindtægter vedr. tidligere år	15.150,00	14.195,00
Kontingentindtægter vedr. indeværende år	147.530,00	145.175,00
Tilskud fra offentlige myndigheder	10.200,00	12.000,00
Tilskud fra pengeinstitutter	1.700,00	7.500,00
Salg af årbøger	11.583,00	11.890,00
Renteindtægter	3.569,60	944,57
Overskud fra arrangementer		0,00
Indtægter i alt	189.732,60	191.704,57
Udgifter:		
Udgifter vedr. årbøger tidligere år	0,00	44.396,25
Udgifter vedr. årbøger indeværende år	116.384,25	113.563,75
Udgifter ved arrangementer	21.928,06	19.037,60
Porto og fragt	6.170,52	14.372,45
Kontorartikler	299,00	1.191,45
Øvrige administrationsudgifter	19.590,83	22.834,14
Kontingentudgifter	2.500,00	2.500,00
Renteudgifter	0,00	391,54
Bestyrelsesudgifter	4.106,60	8.617,36
Udgifter vedr. jubilæum i 2007	18.000,00	
Udgifter i alt	188.979,26	226.904,54
Periodens resultat	753,34	-35.199,97
Status pr. 31. december		
Aktiver:		
Ringkjøbing Bank 76502139322	144.771,95	150.798,45
Vestjysk Bank 76014046700	2.379,94	2.350,14
Vestjysk Bank 76011428760	1.639,44	2.107,40
BG Bank 95706439233	31.368,93	24.150,93
Tilgodehavender		0,00
Aktiver i alt	180.160,26	179.406,92
Passiver:		
Skyldige omkostninger		0,00
Egenkapital		
Saldo primo	179.406,92	214.606,89
Periodens resultat	753,34	-35.199,97
		179.406,92
Passiver i alt	180.160,26	179.406,92

Ringkøbing, den 12.02.2007

Poul Jørgen Madsen

Kasserer

Regnskabet er revideret 02.03.2007

Mogens Elming Jens Olufsen

Revisorer

Regnskab for 2007

Indtægter:	2007	2006
Kontingentindtægter vedr. tidligere år	3.190,00	15.150,00
Kontingentindtægter vedr. indeværende år	143.510,00	147.530,00
Tilskud fra offentlige myndigheder	2.500,00	10.200,00
Tilskud fra pengeinstitutter	4.000,00	1.700,00
Salg af årbøger	18.967,79	11.583,00
Renteindtægter	1.434,59	3.569,60
Jubilæumsgaver	4.500,00	
Indtægter i alt	178.102,38	189.732,60
Udgifter:		
Udgifter vedr. årbøger	116.058,75	116.384,25
Udgifter ved arrangementer	17.855,43	21.928,06
Porto og fragt	12.265,07	6.170,52
Kontorartikler	659,65	299,00
Øvrige administrationsudgifter	35.625,66	19.590,83
Kontingentudgifter	2.500,00	2.500,00
Bestyrelsesudgifter	4.996,86	4.106,60
Udgifter vedr. jubilæum i 2007	55.031,65	18.000,00
Udgifter i alt	244.993,07	188.979,26
Periodens resultat	-66.890,69	753,34
 Status pr. 31. december		
Aktiver:		
Ringkjøbing Bank 76502139322	110.950,74	144.771,95
Vestjysk Bank 76014046700	2.232,31	2.379,94
Vestjysk Bank 76011428760	86,52	1.639,44
BG Bank 95706439233	0,00	31.368,93
Aktiver i alt	113.269,57	180.160,26
Passiver:		
Egenkapital		
Saldo primo	180.160,26	179.406,92
Periodens resultat	-66.890,69	753,34
Passiver i alt	113.269,57	180.160,26

Ringkøbing, den 12.02.2008
Poul Jørgen Madsen
 Kasserer

Regnskabet er revideret 12.03.2008
Mogens Elming Jens Olufsen
 Revisorer

Tilskud fra kommuner 2006 og 2007

	2006	2007
Holstebro Kommune	1.000	2.500
Herning Kommune	200	
Brande Kommune	500	
Lemvig Kommune	500	
Ulfborg-Vemb Kommune	1.000	
Trehøje Kommune	500	
Holmsland Kommune	1.000	
Egvad Kommune	500	
Videbæk Kommune	1.500	
Thyborøn Kommune	500	
Ringkøbing Kommune	1.500	
Vinderup Kommune	500	

Tilskud fra pengeinstitutter 2006 og 2007

	2006	2007
Ringkøbing Bank vedr. 2006		2.000
Ringkøbing Bank vedr. 2007		2.000
Ringkøbing Landbobank	500	
Nykredit Ringkøbing	200	
Vestjysk Landboforening	1.000	

Jubilæumsgaver 2007

Skjern Egvad Museum	500
Ringkøbing-Skjern kommune	1.000
Dansk Lokalhistorisk Forening	3.000

Lokalarkiverne i Region Midt-vest

Efter kommunalreformen og amternes nedlæggelse findes Ringkøbing Amt ikke mere. Derfor har foreningen »Lokalarkiver i Ringkøbing Amt« taget navneforandring til »Lokalarkiverne i Region Midt-vest«. Foreningen dækker dog stadig primært det gamle Ringkøbing Amt, men er åben for alle lokalarkiver i den vestlige del af Region Midt.

Oplysninger om foreningen kan findes på hjemmesiden www.lokalarkiver-midtvest.dk, hvor der også er mulighed for at finde frem til de lokalarkiver i dækningsområdet, som foreningen har kendskab til. Den gamle hjemmeside www.slara.dk har samme indhold og er åben til foråret 2009.

En oversigt over områdets lokalarkiver vil blive bragt her i Hardsyssel Årbog hvert andet år.

De enkelte arkiver

Listen over lokalarkiverne er opdelt efter storkommuner og derefter underopdelt efter arkivnavn

1. linie

LHA-nummeret (arkivets nummer) sammensat af kommunekodenummeret og et løbenummer

2.-4.(5.) linie

Arkivets navn og adresse

Tlf.: Arkivets telefonnummer

E-mail: Arkivets elektroniske postadresse

Website: Arkivets hjemmeside på internettet

Åbent: Åbningstid

Leder: Arkivlederens navn, herunder eventuelt adresse og telefonnummer

Kontaktperson: Arkivets kontaktperson, herunder eventuelt telefonnummer

Omr.: Arkivets arbejdsområde

HERNING KOMMUNE

Aaskov Lokalhistoriske Arkiv

»Alhuset«, Kastanieallé 27
6933 Kibæk

651-01

Aulum Haderup Lokalhistoriske Arkiv

Kulturhuset, Markedspladsen 1
7490 Aulum

Tlf. 97 47 16 00 - 97 47 27 56

E-mail: bibhmj@herning.dk

Åbent: Ma. og to. 14-18 eller efter aftale

Omr.: Aulum-Haderup gl. kommune

Leder: Helene Møller Jensen

657-02

Det Lokalhistoriske Arkiv i Herning

Brændgårdvej 2

7400 Herning

Tlf. 96 26 36 74

E-mail: bibdf@herning.dk

Website: www.herningbib.dk

Åbent: Ma. og to. 15-19, fr 12-15 eller efter aftale

Omr.: Herning Kommune

Leder: Doris Frederiksen

685-01

Kibæk Lokalhistoriske Arkiv

Alhuset, Kastanieallé 27

6933 Kibæk

E-mail: kibarkiv@hotmail.com

Åbent: Ti. 15-17, lukket i juli

Omr.: Assing sogn

Leder: Ole Sandfeld

Tlf. 97 19 10 64

667-02

Lokalarkivet for Vildbjerg Sogn

Burgårdsvej 10,

7480 Vildbjerg

Åbent: Ma. 16-18, To 15-17

Omr.: Vildbjerg sogn

Leder: Karl Gregersen

Tranevej 75

7480 Vildbjerg

Tlf. 97 13 13 29

657-01

Lokalhistorisk Samling for Gjellerup Sogn

Højgade 2 C, Hammerum

7400 Herning

Tlf. 97 11 64 99

Åbent: to 17-19

Omr.: Gjellerup sogn

Leder: Svend Eriksen
Toften 9, Hammerum
7400 Herning
Tlf. 97 11 90 13

677-01

Lokalhistorisk Arkiv for Vinding Sogn
Kultur- og Idrætscenteret, Vognstrupvej 11
7550 Sørvad

Åbent: Tirsdag 15-17

Omr.: Vinding sogn

Leder: Ellen Jensen
Udsigten 7
7550 Sørvad
Tlf. 97 43 83 95

677-

Nøvling Lokalhistoriske Arkiv

Burgårdsvej 10,

7480 Vildbjerg

Tlf. 97 13 70 83

Åbent: Ma 14-15 eller efter aftale

Leder: Gothfred Jespersen
Herningvej 74, 7480 Vildbjerg
Tlf. 97 13 70 83

685-03

Sdr. Felding Lokalhistoriske Arkiv

Nørregade 1

7280 Sdr. Felding

Website: www.lokalarkiver.dk/sdrfelding

Åbent: On. 15.30-17.30,

undtager skolerens ferie eller efter aftale

Omr.: Sdr. Felding sogn

Leder: Leif Jørgensen
Høgsvigvej 4
7280 Sdr. Felding
Tlf. 97 19 84 23

685-02

Skarrild-Karstoft Museum og Lokalarkiv

»Kirkely«, Hovedgaden 40, Skarrild

6933 Kibæk

E-mail: susannevestergaard@tdcadsl.dk

Åbent: Sø. 14-16 eller efter aftale

Leder: Susanne Vestergaard
Vardevej 62
7270 Stakroge
Tlf. 96 99 20 20

Åbent: To. 19-21

Omr.: Sunds, Simmelkjær og Ilskov sogne

Leder: Viggo Brusen
Søparken 8
7451 Sunds
Tlf. 97 14 11 71

677-

Timring Lokalhistorisk Arkiv

Burgårdsvej 10,

7480 Vildbjerg

Tlf. 97 13 31 29

Åbent: 2. + 4. to 14-15.30

Leder: Jakob Bergkvist Lillelund
Birkmosevej 49, Timring
7480 Vildbjerg
Tlf. 97 13 21 72

677-

Vind Lokalhistoriske Arkiv

Vind Skole, Skolevej 11, Vind

7500 Holstebro

Åbent: Efter aftale med leder

Leder: Jens Gammelvind
Enebærvej 102, Vind
7500 Holstebro
Tlf. 97 43 05 25

677-

Ørnhøj Lokalhistoriske Arkiv

Søndermarksvej 2

6973 Ørnhøj

Tlf. 97 38 60 26

Åbent: 1. ti i md. 18-20 eller efter aftale

Leder: Thorkild Munk
Søndertoften 1
6973 Ørnhøj
Tlf. 97 38 60 26

657-05

Ørre-Sinding Sognearkiv

Midtpunktet, Sinding, Skoletofte 7, Sinding

7400 Herning

Tlf. 97 13 60 22

E-mail: os-sognearkiv@c.dk

Website: www.sinding-oerre-midtpunkt.dk

Åbent: Ma. 17-19

Leder: Vilhelm Østergaard
Mølleparken 9
7480 Vildbjerg
Tlf. 97 13 11 71

657-04

Sunds Lokalhistoriske Arkiv

Rønneallé 2

7451 Sunds

HOLSTEBRO KOMMUNE

679-01
Egnshistorisk Studiecenter for Ulfborg-Vemb
 Kommune
 Ulfborg Kirkebyvej 8
 6990 Ulfborg
 Tlf. 97 49 14 07
 Åbent: ma 10-12 eller efter aftale
 Leder: Birgith Sørensen

661-01
Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune
 Museumsvej 2, Postbox 1240
 7500 Holstebro
 Tlf. 97 42 37 83
 E-mail: holstebro@lokalhistorisk-arkiv.dk
 Website: www.lokalhistorisk-arkiv.dk
 Åbent: ti-on-to 12-16 eller efter aftale
 Leder: Jannie Würtz Sløk

679-
Lokalhistorisk Arkiv for Sdr. Nissum Sogn
 Kirkebyvej 11, Sdr. Nissum
 6990 Ulfborg
 Åbent: Efter aftale
 Leder: Solvejg Knudsen
 Tlf. 97 49 53 20

683-01
Vinderup Egnshistoriske Arkiv
 Vinjes Torv 1
 7830 Vinderup
 Tlf. 97 44 29 98
 E-mail: mail@arkivet-vinderup.dk
 Website: www.arkivet-vinderup.dk
 Åbent: ma 19-21, on 14-16, fr 10-16 eller efter aftale
 Omr.: Ejssing, Handbjerg, Ryde, Sahl og Sevel sogne
 Leder: Bodil Møller
 Pilevang 1, Sevel
 7830 Vinderup
 Tlf. 97 44 84 41

IKAST-BRANDE KOMMUNE

663-02
Bording Lokalhistoriske Arkiv
 Bording Skole, Solsortevej 10
 7441 Bording
 Website: www.ikast.bibnet.dk/vis_artikel.asp?titel=Lokalhistoriske_arkiver
 Åbent: Ma 14-18, on 10-13 og 15-18
 Leder: Ny tiltræder aug-sep
 Kontakt til Ikast Lokalhistoriske Arkiv
 Tlf. 99 60 51 26

663-04
Engesvang Lokalhistoriske Arkiv
 Engesvang Skole, Gl. Kongevej 97
 7442 Engesvang
 Tlf. 99 60 50 12
 E-mail: frboy@ikast-brande.dk
 Website: www.ikast.bibnet.dk/vis_artikel.asp?titel=Lokalhistoriske_arkiver
 Åbent: ti 14-17 (1. ti i md. 14-19) eller efter aftale.
 (lukket i juli md.)
 Leder: Freddy Boysen
 Julsgårdsvej 27
 7430 Ikast
 Tlf. 97155172 / 23365694

663-01
Ikast Lokalhistoriske Arkiv
 Ikast Bibliotek, Grønnegade 25
 7430 Ikast
 Tlf. 99 60 51 26
 E-mail: sm@ikastbibliotek.dk
 Website: www.ikast.bibnet.dk/vis_artikel.asp?titel=Lokalhistoriske_arkiver
 Åbent: ma 30-18, ti+to 10-18, on 13-18, fr 10-17, lø 10-13
 Leder: Søren Møller

663-03
Isenvad Lokalhistoriske Arkiv
 Isenvad Skole, Bygaden 41
 7430 Ikast
 Website: www.ikast.bibnet.dk/vis_artikel.asp?titel=Lokalhistoriske_arkiver
 Åbent: Efter aftale med leder
 Leder: Jørgen Vingborg
 Bygaden 15, Isenvad
 7430 Ikast
 Tlf. 97 14 00 26

663-01
Lokalhistorisk Arkiv Brande
 Centerparken 2
 7330 Brande
 Tlf. 96 42 73 50
 E-mail: brandebib@brandekommune.dk
 Website: www.brandebib.dk/tilbyder/lokalhi.htm
 Åbent: Ma 14-18, ti 10-18, on 14-18, to 10-18, fr 14-17, lø 10-13. Fra 30/4 - 1/9: lørdag lukket
 Leder: Martin Lindgaard-Leth

663-
Lokalhistorisk Arkiv for Blåhøj
 7330 Brande
 Åbent: Efter aftale med Henning Sørensen
 Leder: Peter Frandsen
 Stakrogevej 31, 7330 Brande
 Tlf. 75 34 51 22

LEMVIG KOMMUNE

665-

»Paraplyorganisationen« for de 14 arkiver
i Lemvig Kommune

Lemvig Bibliotek, Skolegade 3
7620 Lemvig

Website: www.lemvigarkiv.dk

Leder: Lone Krøgh
Lemvig Bibliotek, Skolegade 3
7620 Lemvig
Tlf. 96 63 15 00

665-07

Bonnet Lokalarkiv

Bonnetvej 4

7620 Lemvig

Tlf. 97889403 og 97889050

E-mail: post@bonnet-lokalarkiv.dk

Website: www.bonnet-lokalarkiv.dk

Åbent: Første tirsdag i hver måned kl. 19-21
eller efter aftale

Omr.: Ca. Bonnet by

Leder: Kirsten Didriksen og Birthe Falk Pedersen
Tlf. 97889403 og 97889050

665-06

Bøvling Sognehistoriske Forening og Arkiv

Bøvling Skole, Tangsøgade 70

7650 Bøvlingbjerg

Tlf. 97 88 50 98

E-mail: gran-krog@mail.tele.dk

Åbent: 1. ti i md 14-17, undt. juni, juli og august.

Efter aftale tlf. 97 88 50 98 ell. 97 88 51 40

Leder: Willy Gransgaard
Kroggedevej 13
7650 Bøvlingbjerg
Tlf. 97 88 50 98

665-08

Dybe-Ramme Lokalarkiv

Algade 36, Ramme

7620 Lemvig

Åbent: Tirsdag kl. 14 -16. Ikke i sommerferien.

Omr.: Dybe og Ramme sogne

Leder: Jørgen Sønderby Christensen
Pindsmarkvej 8, Ramme
7620 Lemvig
Tlf. 97 88 92 18

665-09

Fabjerg Lokalhistoriske Arkiv

Solstrålen, Fabjergstad 34

7620 Lemvig

Åbent: Man. kl. 14-16 (lukket 1.maj - 1. aug.)
eller efter aftale

Omr.: Fabjerg sogn

Leder: Krista Lauritsen
Fabjergstad 43, Fabjerg
7620 Lemvig
Tlf. 97 89 30 52

665-10

Fjaltring-Trans Lokalarkiv

Fjaltring Friskole, Vesterløllevej 11
7620 Lemvig

E-mail: bune@fjaltring.net

Åbent: Efter aftale

Leder: Hanne Bune
Kjeldbergvej 13, Fjaltring
7620 Lemvig
Tlf. 97 88 71 14

665-05

Flynder Sognearkiv

Brogade 67B

7660 Bækmarksbro

Åbent: onsdag 19 – 21,30.

Lukket i skolerens sommerferie. Eller efter aftale

Omr.: Flynder sogn

Leder: Georg Torp Madsen
Sydvangen 8
7660 Bækmarksbro
Tlf. 97 88 12 90

665-02

Gudum Sognearkiv

Toftevej 19 B, Gudum

7620 Lemvig

Tlf. 97 86 34 08

E-mail: gudumsognearkiv@mail.dk

Åbent: on 15-17 eller efter aftale

Leder: Mariane Thøstesen, tlf. 97863235, og
Bent Nielsen, tlf. 97893126
Tlf. 97863235 eller 97893126

665-11

Klinkby og Omegns Lokalhistoriske Arkiv

c/o Knud Sværke, Sønderbyvej 30

7620 Lemvig

E-mail: arkiv@klinkby.net

Website:

Åbent: Hver onsdag 14 - 17

Omr.: Hygum, Hove, Heldum,

Vandborg og Ferring sogne

Leder: Ib Noe
Thyborønvej 5
7620 Lemvig
Tlf. 97 83 65 43

665-01

Lemvigegnens Lokalhistoriske Arkiv

Lemvig Bibliotek, Skolegade 3

7620 Lemvig
Tlf. 96 63 15 00
E-mail: dorte.svendsen@lemvig.dk
Website: www.lemvigbibliotek.dk/101
Åbent: ma 14-18, to 10-14
Omr.: Lemvig by og Lemvigegnen
Leder: Dorte Svendsen
Tlf. 96 63 15 00

673-01
Lokalhistorisk Arkiv for Thyborøn-Harboøre
Harboøre Hallen, Lemvigvej 9 A
7673 Harboøre
Tlf. 97 83 46 56
E-mail: thha-arkiv@mail.dk
Website: http://lokalarkiv.adr.dk/
Åbent: to 16 -20
Omr.: Thyborøn, Harboøre og Engbjerg.
Leder: Dorthe Søborg Skriver
Harboørehallen, Lemvigvej 9 A
7673 Harboøre
Tlf. 97 83 46 56

665-03
Lomborg-Rom Lokalhistoriske Arkiv
Lomborg Skole, Lomborgvej 82
7620 Lemvig
Åbent: to 19-21 i vinterhalvåret eller efter aftale
Leder: Lina Madsen
Ringgade 43B, Lomborg
7620 Lemvig
Tlf. 97 88 95 02

665-04
Møborg Sognekirke
v/ Max Nielsen, Møborgkirkevej 88
7660 Bækmarksbro
Tlf. 97 88 15 93
E-mail: post@moeborg-lokalarkiv.dk
Website: www.moeborg-lokalarkiv.dk
Åbent: mandag kl. 19,30 - 22
Onsdag formiddag efter aftale.
Leder: Max Nielsen
Møborgkirkevej 88
7660 Bækmarksbro
Tlf. 97 88 15 93

665-12
Nees Lokalarkiv
Neesvej 11, Nees
7570 Vemb
Tlf. 97 88 40 61
E-mail: nees@pedersen.mail.dk
Åbent: Efter aftale
Omr.: Nees og Skalstrup sogne samt Nisum Fjord

Leder: Karl Pedersen
Neesvej 11, Nees
7570 Vemb
Tlf. 97 88 40 61

665-13
Nr. Nissum Lokalarkiv
Nr. Nissum Skole, Skolevænget 11
7620 Lemvig
Tlf. 97 89 10 09
E-mail: sejbjerg@mvb.net
Åbent: 1. onsdag i md. 14-16 eller efter aftale
Leder: Jørgen Kjær Nielsen
Sejbjerg 35, Nr. Nissum
7620 Lemvig
Tlf. 97 89 10 09

RINGKØBING-SKJERN KOMMUNE

655-02
Aadum Sogns Arkiv
Aadum Forsamlingshus, Bindedølvej 5, Aadum
6880 Tarm
Tlf. 97 37 62 87
E-mail: aadum@oekovin.dk
Åbent: on 20-22 efter aftale
Leder: Jens Lindby
Oderupvej 10, Aadum
6880 Tarm
Tlf. 97 37 62 87

669-03
Borris Sogns Lokalhistoriske Arkiv
Kirkevej 14, Borris
6900 Skjern
E-mail: borrislokalarkiv@skjern-net.dk
Åbent: 1. ma i md 19-20,30 efter aftale
Leder: Ove Enevoldsen
Solparken 12, Borris
6900 Skjern
Tlf. 97 36 60 26

681-
Brejning Lokalhistoriske Arkiv
Skolegade 12
6971 Spjald
Åbent: 2. on i md. 19-21, 4. on i md. 14-16
Leder: Johannes J. Lund
Lindevej 16
6971 Spjald
Tlf. 97 38 14 55

669-04

Bølling-Finderup-Hanning-Sædding

Lokalhistoriske Arkiv

Tingager, Tingagervej 2, Hanning

6900 Skjern

E-mail: erbofogh@post.tele.dk

Åbent: ti 19-21

Leder: Erik Fogh Rasmussen
 Sæddinghedevej 1, Rækker Mølle
 6900 Skjern
 Tlf. 97 36 22 41

669-

Dejbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Dejbjerglund Efterskole, Uglbjergvej 10,

Dejbjerg, 6900 Skjern

Åbent: 1. to i md. 19-21

Leder: Lisbeth Årup
 Dejbjergvej 13, Dejbjerg
 6900 Skjern
 Tlf. 97 34 11 34

655-01

Egvad Egnshistoriske Samling

Egvad Bibliotek, Engvej 2

6880 Tarm

Tlf. 97 37 16 11

E-mail: kirsten.dreier@rksk.dk

Website: www.egvadbib.dk/egns.htm

Åbent: ms, ti, to 10-18, on 12-18, fr 10-17

Leder: Kirsten M. Dreier

669-

Faster Sognearkiv

Aktivitetshuset, Birkevænget 31, Astrup

6900 Skjern

E-mail: poul_holm@post.tele.dk

Åbent: 1. ma i hv. md. 14-16 og 3. ma i hv.md.
 19-21 undt. juli

Leder: Johannes Aagaard
 Birkevænget 21, Astrup
 6900 Skjern
 Tlf. 97 36 42 37

681-

Grønbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Grønbjerg Skole, Skolevænget 1, Grønbjerg

6971 Spjald

Website:

www.groenbjerg.dk/foreninger/lokalarkiv.htm

Åbent: Efter aftale

Kontaktperson:

Erna Medsen
 Byskallet 42
 6971 Spjald
 Tlf. 97 38 42 97

655-03

Hoven Lokalarkiv

Hoven

6880 Tarm

Åbent: 2. og sidste mandag i måneden kl. 17-18.30

Leder: Mie Johnsen
 Hårkjærvej 11A, 6880 Tarm
 Tlf. 75 34 30 60

667-

Hover Lokalhistoriske Arkiv

Åbent: Efter aftale med leder

Leder: Andreas Kjeldgaard Stampe

Hovervej 85, 6971 Spjald

Tlf. 97 34 80 22 / 97 34 81 81

667-03

Lem Lokalarkiv

Kirkegade 5

6940 Lem St.

Tlf. 97 34 23 00

E-mail: kurt.tolsoe@get2net.dk

Åbent: on 14-16

Leder: Kurt Ganer-Tolsøe

659-

Lokalhistorisk Arkiv for Holmsland

Klostervej 39, Kloster

6950 Ringkøbing

Åbent: Flexitid, besøg kan aftales med leder
 eller kontaktperson

Leder: Hans Lodberg
 Nørregade 42
 6960 Hvide Sande
 Tlf. 97 31 11 19

669-01

Lokalhistorisk Arkiv for Skjern Kommune

Tværgade 2, Postboks 46

6900 Skjern

Tlf. 97 35 26 44

E-mail: museum@riskmus.dk

Website: www.skjern-egvad-museum.dk

Åbent: ma-to 12-16, fr 12-14

Leder: Torben Egebjerg
 Email: museum@riskmus.dk

667-01

Ringkøbing Lokalhistoriske Arkiv

Ringkøbing Bibliotek, Ved Fjorden 6

6950 Ringkøbing

Tlf. 97 32 07 15

E-mail: era@vestbib.dk

Åbent: ma 13-20, ti-on 10-18, to 13-20, fr 10-18
 eller efter aftale

Leder: Else Ramskov Andersen

667-

Sdr. Lem Lokalhistoriske Samling

Adelvej 38 A, Højmark

6940 Lem St.

Åbent: Efter aftale med leder

Leder: Jens Degnbol
Korsvad 1, Højmark
6940 Lem St.
Tlf. 97 34 30 20

669-02

Stauning Lokalhistoriske Arkiv

Kirkebyvej 65, Stauning

6900 Skjern

Åbent: ma 19-20

Leder: H. P. Christensen
Kirkebyvej 93, Stauning
6900 Skjern
Tlf. 97 36 92 09

681-04

Troldhede og Omegns Lokalhistoriske Arkiv

Ældrecenteret, Dalgasgade 45, Troldhede

6920 Videbæk

Åbent: 1. ma i md. 19-20, øvr. ma 16.30-17.30
efter aftale

Leder: Kaj Lauridsen
Tlf. 97 19 41 56

667-

Vedersø Lokalhistoriske Arkiv

6990 Ulfborg

Åbent: Efter aftale med leder

Leder: Knud Tarpgaard
Bakvej 1, Vedersø
6990 Ulfborg
Tlf. 97 33 17 88

Velling Sognearkiv

Præstegårdsmarken 2, Kælderren

6950 Ringkøbing

Åbent: Tirsdag 16.20 - 18.00

Leder: Rigmor Gade
Præstegårdsmarken 7
6950 Ringkøbing
Tlf. 97 32 21 12

Videbækegnens Lokalhistoriske Arkiv

Gl.Kongevej 33

6920 Videbæk

Tlf. 97333878

E-mail: lokalhistorien@mail.dk

Åbent: Mandag 14:00 - 16:00

eller efter aftale med leder

Leder: Jens Fjord
Nygade 44
6920 Videbæk
Tlf. 97171768 (Arb. 97171299)

STRUER KOMMUNE

675-01

Egnshistorisk Arkiv for Thyholm og Jegindø

Rughavevej 5, Midtpunktet, Hvidbjerg

7790 Thyholm

Tlf. 96 91 91 94

E-mail: gudrun-chr@tele2adsl.dk

Website: <http://thyholm.lokalarkiver.dk>

Åbent: ti 15-17, to 18.30-20

Leder: Karin Elkjær
Tlf. 97 85 13 11

671-01

Lokalhistorisk Arkiv for Struer Kommune

Søndergade 25, Postbox 1

7600 Struer

Tlf. 97 85 13 11

E-mail: arkiver@struermuseum.dkWebsite: www.struermuseum.dk

Åbent: ma 13-19, to 13-17

Leder: Karin Elkjær
Tlf. 97 85 13 11

*Uden kommunal tilknytning***Lokalarkiv Arnborg Sogn**

Gl. Skarrildvej 28, Arnborg

7400 Herning

Tlf. 97 14 93 66 (leder)

E-mail: egclaus@mail.dk

Åbent: Onsdag 14-16 eller efter aftale

Omr.: Arnborg sogn

Leder: Grethe Clausen
Postkroen 4, Arnborg
7400 Herning
Tlf. 97 14 93 66

DGI Vestjylland, Arkivet

Skovgårdsvej 1

6990 Ulfborg

Det levende Billedarkiv

Hjultorvet 11

8800 Viborg

Kontaktperson:

Niels Mortensen

Skive Byhistoriske Arkiv

7800 Skive

Tlf. 97 52 81 22

Udvalg af litteratur om Ringkøbing Amt 2006-2007

Udvalget supplerer de lister, som siden 1969 hvert andet år har været bragt i »Hardsyssels Årbog«. Avisartikler og årsskrifter fra skoler og institutioner er ikke medtaget.

Listen, der er opstillet efter bibliotekernes decimalklassedeling, er udarbejdet af bibliotekar Erik Nørgaard, Holstebro Bibliotek. Indholder af alle litteraturlisterne, der har været bragt i »Hardsyssels Årbog« siden 1993, er søgbare på internettet på denne adresse: www.lokallit.dk. Klik på »Ringkøbing Amt« og derefter på »Hardsysselbasen«.

Romaner, digte og noveller

Ruby, Jørn Uz

Kaperkongen: roman / Jørn Uz
Ruby. - Helsingør: Per Kofod,
2006. - 333 sider. Leonora er 24
år og læser historie på universitet.
På grund af personlige problemer
graver hun i familiens fortid og
finder frem til forfatteren Niels
Rønn. Ved at finde en forklaring
på hans liv og skæbne kan hun
komme videre med sit eget liv.
Originaludgave: 2006. Om strand-
dinger: * Thorsminde * Fjaltring
* St. George * Defence.

Aamund, Jane

Lemvigkrøniken / Jane Aamund. -
Kbh.: Høst, 2006. - 627 sider.
Vesten for måne: På proprietær-
gården i Lemvig bor to søstre, Ane
og Margrethe, omkring år 1900.
Ane får en bagermester og slægts-
gården, mens Margrethe springer
ud i det uviste med en københavner-
journalist. Udlængsel: Anne
Møller Weibel har overtaget
slægtsgården Nørre Vinkel sam-
men med sin mand Johannes. Da
gården brænder ned i 1920, er
familien tæt på ruin, og de fem
børn må klare sig selv, og alle
søger bort fra Lemvig og ud i den
store verden. Samlet udgave af:
Vesten for måne; Udlængsel.
Originaludgaver: 2002 og 2004.
Med litteraturhenvisninger.

00 – 07 Skrifter af almindeligt og blandet indhold

01.764 Lokalbibliografi

Ringkøbing Amt

Nørgaard, Erik

Udvalg af litteratur om
Ringkøbing Amt 2004-2005.
I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd.
40 (2006). - side 131-147.

06.6 Museer

Glimt fra museernes arbejdsmark.
I: FRAM. - 2006. - side 103-126:
ill. Om Herning Museum, * Hjerl
Hedes Frilandsmuseum *
Holstebro Museum * Lemvig
Museum * Ringkøbing Museum *
Skjern-Egvad Museum *
Strandingsmuseet St. George.

20 - 29 Religion

27.67 Kirkehistorie

Ikast

Ikast Kirke 100 år / foto: Birgit M.
Skinnerup, Frauke Meldgaard,
Merete Østergaard. - [Ikast]: Ikast
Menighedsråd, [2007]. - 61 sider:
ill. i farver. Udgivet i anledning af
Ikast Kirkes 100 års jubilæum
3.2.2007.

30 – 39

Samfundsvidenskab. Pædagogik. Folkekultur

30.12 Kultursociologi

Mojnhabibi: en samling historier
om kulturmøder i Danmark /
udgivet af Kathrine Overgaard
Rasmussen ... [et al.]. - Aarhus:
Eksperimental, 2006 - 91 sider:
ill. En række korte fortællinger
om positive kulturmøder mellem
danskere og nydanskere fortalt af
dem selv. Heri side 10-11: Aage
Christensen (88) pensionist, 7680
Thyborøn. Side 36-37: Rav Åge
(81) pensionist, 7680 Thyborøn.

33.221 Banker

Jyske Bank på det blå ocean: Om at
gøre en forskel / Jørgen Lægaard
og Poul Kristian Mouritsen.
Redaktion Line Rimestad: Jyl-
lands Postens Forlag, 2007. - 287
sider: ill. Om hvordan Jyske Bank
har gennemført en forandringspro-
ces med udgangspunkt i ledelses-
strategien Det blå ocean. Indhold,
ide og struktur: Kunden og sam-

fundets udvikling. Udviklingen i
den finansielle sektor; Jyske Banks
historie og udvikling; Værdi-
grundlaget; Strategi; Kernekom-
petencer; Ledelse; Medarbejdere;
Struktur; Informationsteknologi
og systemer; Jyske Banks styrke-
profil. Heri side: 221-223:
Organisation i afdelingen i
Holstebro – case. Med litteratur-
henvisninger og internetadresser.

34.7 Retspleje

Danmarks tinghuse / redigeret af
Peter Garde ... [et al.]. - Kbh.:
Jurist- og Økonomforbundet,
2006. - 258 sider: ill. i farver.
Udgivet i forbindelse med retsre-
formens 1. januar 2007. Indhold:
Historiske rids om tinghuse: tre
artikler om tingsteder og tinghuse
i fortid og nutid samt om rets-
kredsinddelingen; 26 udvalgte
tinghuse: en illustreret skildring
af 26 tinghuse med bittingssteder af
de retskredse, de betjener, samt af
nogle af de mænd, som har forret-
ter tjeneste der. Øvrige tinghuse:
billeder af de øvrige 56 tinghuse
med bittingssteder samt af kollegi-
ale retter. Heri side: 121-124: Fra
de uvederhæftige byfogeder til det
svævede tag - Holstebro retsbyg-
ning. Side 218-220: Retten i
Herning. Side 222: Retten i
Skjern. Side 223: Retten i Struer.
Side 224: Retten i Lemvig. Med
litteraturhenvisninger.

36.2 Amtsforsvaltning

Ringkøbing Amt

Fra tid til anden:
Strukturreformen i Ringkøbing
Amt / redaktion: Hans Herping ...
[et al.] *. - [Ringkøbing]:
Ringkøbing Amt, 2006. - 191
sider: ill. i farver.

37.206 Spejderbevægelsen Banner, Helene

KODSS - et senior divisionssamar-
bejde i verdensklasse. I mange år
har seniorerne i Vestjyske Division

arrangeret årets første og hårdeste opgavehøj for divisionens stor-spjedere. Et løb, som for alvor sætter både deltagere og teammandskab på hårde prøvelser i den barske vestjyske natur. I: Broen Magazin/Det danske Spejderkorps. - 2006. - nr. 1. - side 32-33.

37.43 Aftenskoler

Svendsen, Jan (f. 1953). Aftenskole og folkeoplysning: AOF Brande 1931-2006 / Jan Svendsen. - Brande: Dialog Forum, 2006. - 91 sider: ill. (nogle i farver); 30 cm. På omslaget: Historien om AOF Brande 1931-2006.

37.5 Skoler

Borris

Borris Skole [Tekst (online)]. - Danmarks Evalueringsinstitut, 2007. - (Erfaringer med kvalitetsarbejde). Serien sammenfattes i: Kvalitetsarbejde. Adgangsmåde: Internet. <URL:http://www.eva.dk/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=%2fFiles%2fFiler%2fProjekter+2006%2fSkoleevalueringer%2fBorris_Skole.pdf>

Herning

Bang Larsen, Bent
Lære med kristent filter: En folkeskole tilsat ånd. I: 500 skoler: historie og historier. - 2006. - side 60-69.

Holstebro

Holstebro Friskole: Jubilæumsskrift: 1981-2006 / redaktion: Jonna Rüd ... [et al.]. - Holstebro: Holstebro Friskole, [2006]. - 58 sider: ill. i farver. Kolumnetitel: Holstebro Friskoles 25 års jubilæum.

37.86 Kulturhuse og forsamlingshuse

Byens forsamlingshus - egnens kulturhus. Kulturelle aktiviteter i A/S Herning-Hallens udstillingsbygning i Østergade fra indvielsen i 1954 til i dag, fra sports- og udstillingsbygning til kongres- og kulturcenter. I: Herning-bogen. - 2006. - side 103-138: ill.

Videbæk Forsamlingshus 1906-2006 / tekst: Carl Brylle og Jens Fjord. - [Videbæk]: [Videbæk Bogtrykkeri], [2006]. - 61 sider: ill.

38.5 Forsorg for børn og unge

Struer Skolehjem 100 års jubilæum

/ redaktion: Chr. Kjær ... [et al.]; foto: ... børn og medarbejdere ved institutionen. - [Struer]: Struer Skolehjem, [2006]. - 96 sider: ill. (nogle i farver). Omslagstitel: Struer Skolehjem, skole, hjem & behandling, 1906-2006. Rygtitel: Struer Skolehjem 1906-2006. På omslaget: 100 år og stadig i bevægelse.

38.7 Forsorg for syge

Hinrichsen, Ellen K.
Hold liv i lysten - og lyst i livet: Livsstilscafeerne i Ringkøbing Amt. I: Kroppen som deltager: idræt og bevægelse i rehabiliteringen: antologi. - 2006. - side 158-177.

38.79 Forsorg for psykisk syge

Bach Jensen, Karl
Skift spor!: Psykosocial indsats over for unge med psykiske lidelser på Skiftesporet i Herning / Karl Bach Jensen. - Kbh.: VFC Socialt Udsatte, 2006. - 80 sider.

40 – 49 Lokalhistorie og egnsbeskrivelse

46.4 Enkelte lokaliteter

Ahler Østergaard
I to generationer. - [S.l.]: [s.n.], [2006]. - 77 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

Blodmosen

Flamsholt Christensen, Jytte
Intet drama - i Blodmose. I: Pensionist Tidende. - 2007, nr. 5. - side 32.

Brande

Husum, Kai
Nord for banen: Mine første Brande-rids / [tekst og tegninger] Kai Husum. - [S.l.]: [Kai Husum], [2006]. - 43 sider: ill. (nogle i farver).

Jegindø

Houkjær, Niels
De danske øer: En lystrejse / Niels Houkjær; billedredaktion: Mogens Kristensen. - Kbh.: Gyldendal, 2007. - 304 sider: ill. i farver; 28 cm. Beskrivelse af ca. 50 af de danske øer, om landskabet, historien og nutiden, folk og få, kulturen og naturen. På omslaget: En lystrejse til Danmarks småøer. Heri side 73-78: Jegindø. Side 79-84: Venø. Med litteraturhenvisninger.

Lemvig

Windfeld-Lund, Eskil Smilehullet:
Et tidsbillede fra det gamle Lemvig / foralt af Eskil Windfeld-Lund; illustrationer: Bent Steffensen. - [Lemvig]: Lemvig Boghandel, 2006. - 59 sider: ill.

Limfjordsøgen

Sørensen, Knud (f. 1928-03-10)
Digterne omkring Limfjorden: en rundtur til stederne / Knud Sørensen; kort: John Fowlie. - [Kbh.]: Gyldendal, 2006. - 172 sider: ill. En guidet køretur på begge sider af Limfjorden med fortællinger om de mange forfatterne, der har haft deres gang på egnen. Indhold: Struer: Johannes Buchholtz; Lidt mere Buchholtz, men ellers Venø; Lemvig: Thøger Larsen. Heri side: 27-32: Struer. Johannes Buchholtz. Side 33-35: Lidt mere Buchholtz, men ellers Venø. Side 36-44. Lemvig: Thøger Larsen. Side 45-47: Mod det nordnordfjordske [Harboøre, Erik Bertelsen].

Ringkøbing Amt

Gang Rasmussen, Torben
Vandture i Danmark / af Torben Gang Rasmussen; kort: Ulla Britze. - Kbh.: Politiken, 2006. - 204 sider: ill. i farver. - (Politikens rejsebøger). Heri side 50-57: Klosterheden, Hjerl Hede og Flyndersø, Stubberkloster, Stråspø Plantage, Rakkerstien og Dejbjerg Hede. Med litteraturhenvisninger. Turen går til Jylland / af Hans Erik Rasmussen og Ole Steen Hansen. - 2. udgave / redaktør: Søren Koustrup / kort: Tom Therkildsen / fotos: Hans Erik Rasmussen og Ole Steen Hansen, 3. oplag. - Kbh.: Politiken, 2007. - 156 sider: ill. i farver. - (Politikens turen går til) (Politikens rejsebøger). Rygtitel: Politikens Turen går til Jylland. Heri side 49-57: Fra Thyborøn til Blåvandshuk.

Skjern

Hersbøll, Sven. Skjern Bank 1906-2006: Byen og dens mennesker - og deres bank / tekst: Sven Hersbøll. - [Skjern]: Skjern Bank, 2006. - 192 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger.

Thyholm

Besættelsestiden på Thyholm / samlet og redigeret af Anders Gade. - [Thyholm]: Thyholm Egnsmuseum, 2006. - 32 sider:

ill. (nogle i farver); 30 cm + 1 dvd-video. - (Den levende egnhistorie). Hertil findes supplerende materiale på forlagets internet-adresse.

Vestjylland

Drivvejen - ad studeidrivers spor i det vestlige Jylland: guide med kort, artikler og små beskrivelser af seværdigheder langs Drivvejen / redaktion: Charlotte Lindhardt ... [et al.]. - [Ringkøbing]: Ringkøbing Amt, 2006. - 195 sider: ill. (nogle i farver). Fortællinger fra Drivvejen, som nu er en sammenhængende vandrute fra Thyholm i nord til byen Læk syd for den dansk-tyske grænse. Med kort og beskrivelser af seværdigheder langs ruten. Udarbejdet i forbindelse med projektet: Nave North Sea Trail. Heri: side 62-112: Oplevelser på den nordlige del af Drivvejen.

50 – 59 Naturvidenskab

50.264 Enkelte lokaliteters naturforhold

Skjern Å

Skjern Å - skulptur & kultur for alle. - Skjern: Styregruppen for Undersøgelserprojektet Nationalpark Skjern Å, 2006. - (folder). Kort redegørelse for Undersøgelserprojektet Nationalpark Skjern Å.

55.9 Vandforskning

Limfjordens miljøtilstand før, nu og i fremtiden / Limfjordsamterne. - [Aalborg]: Nordjyllands Amt, 2006. - 31 sider: ill. i farver. Miljøtilstanden i Skørsvø 2004 / sagsbehandlere [i.e. forfattere]: Karen Brink Nielsen, Anne Gro Thomsen. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2006. - 51 sider: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger og internetadresser.

Nedergaard, Mads (f. 1970-12-04) Miljøtilstanden i Egge sø / sagsbehandlere [i.e. forfattere]: Mads Nedergaard. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2006. - 58 sider: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger og internet-adresse.

Nissum fjord og opland: Analyse af miljøtilstand og næringsstoftransport / sagsbehandler [i.e. forfatter]: Flemming Gertz, Jens Würgler Hansen, Martha B. Laurson. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik og Miljø, 2006. - 43

sider: ill. i farver. Med litteratur henvisninger.

Skriver, Jan

Limfjorden / Jan Skriver; for Limfjordsamterne. - 1. udgave, 1. oplag. - [Aalborg]: Nordjyllands Amt, 2006. - 171 sider: ill. i farver. Om Limfjorden og om de tilstødende amters visioner om en fjord i økologisk balance. Heri side 46-55: Kemisk kaos blev til kemi under kontrol. Side 56-57: Det rene vand kom til at koste milliarder. Side 58-59: Ridderkors til Aage, fjordens stemme.

56.13 Hydrobiologi

Skriver, Jan Limfjorden / Jan Skriver; for Limfjordsamterne. - [Aalborg]: Nordjyllands Amt, 2006. - 171 sider: ill. i farver. Om Limfjorden og om de tilstødende amters visioner om en fjord i økologisk balance.

60 – 69 Praktiske fag

60.1 Virksomhedsledelse

Innovation og prototyper (Bang & Olufsen) / Svend Aage Hansen, Erik Hansen og Poul Kyvsgaard Hansen. I: Innovationsledelse. - 2006. - side 55-71. Innovationsledelse [Tekst (online)] / Frank Gertsen, Poul Kyvsgaard Hansen, Harry Boer (redaktionen). - [Center for Industriel Produktion, Aalborg Universitet], [2006]. Adgangsmåde: Internet <URL:http://innovation.cip.dk/> HTML-titel: Innovationledelse – Home. Afsnittene downloades enkeltvis i PDF-format. Ajourføres. Registreret 20.3.2006. Heri: Svend Aage Hansen, Erik Hansen og Poul Kyvsgaard Hansen: Innovation og prototyper (Bang & Olufsen). Med litteraturhenvisninger og internetadresser.

61.4 Offentlig hygiejne

Beretning Sund By Netværket 2002-2005: Aktiviteter og betydning for det sundhedsfremmende arbejde / Jens Kristoffersen og Tine Curris. - Kbh.: Statens Institut for Folkesundhed, 2006. - 63 sider: ill. Indhold: Netværkets grundlag, struktur og organisering. Netværkets indsats og aktiviteter. Netværkets forankring hos medlemmerne. Netværket set fra politikernes synsvinkel. Interview med politikere. Resultater i valgperioden og udfordringer for den kommende tid. Aktiviteter og

betydningen for det sundhedsfremmende arbejde. Heri side 41: Holstebro - Fokus flytter over på børnene.

61.6 Patologi

Ambulante kontakter og indlæggelse for udvalgte kroniske sygdomme på somatiske hospitaler i Århus, Ringkøbing, Viborg og Nordjyllands amter. - [Århus]: Klinisk Epidemiologisk Afdeling, Århus Universitetshospital, [2006]. - 46 sider: ill. (nogle i farver) - (Rapport; nr. 23). Med litteraturhenvisninger.

61.606 Kræft

Andre sygdommes betydning for overlevelse efter indlæggelse for seks kræftsygdomme i Nordjyllands, Viborg, Ringkøbing og Århus amter 1995-2005. - [Århus]: Klinisk Epidemiologisk Afdeling, Århus Universitetshospital, [2006]. - 53 sider: ill. (nogle i farver). - (Rapport; nr. 22). Med litteraturhenvisninger og internetadresser.

61.6421 Socialpsykiatri

Beboerne og de pårørende har ordet / Kvalitetsafdelingen i Århus Amt / vægne af: Danske Regioner ... [et al.]. - [Højbjerg]: [Kvalitetsafdelingen i Århus Amt], 2006. - (Landsdækkende psykiatriundersøgelser). Undersøgelse i de socialpsykiatriske boformer i Ringkøbing Amt 2006. - Ca. 180 sider. Brugeren har ordet. - [Højbjerg]: [Kvalitetsafdelingen i Århus Amt], 2006. - Ca. 100 sider. - (Landsdækkende psykiatriundersøgelser). Undersøgelse i de socialpsykiatriske beskæftigelses-, aktivitets- og samværstilbud i Ringkøbing Amt 2006.

62.12 Fjernvarme

Svensden, Jan (f. 1953) Tæt på fjernvarme: En bog om Brande Fjernvarmcentral 1956-2006 / Jan Svensden. - Brande: Dialog-Forum, 2006. - 104 sider: ill.

62.28 Vindkraft og vindmotorer

Frimærker for fuld vindstyrke. - [Kbh.]: Post Danmark, 2007. - [40] upaginerede sider: ill. i farver. Katalogiseret efter omslaget. På titelsiden: Vestas, Siemens, LM Glasfiber. Heri: Historien om Vestas. Profil af Vestas. Vestas vindmøller er højteknologiske

produkter. Velkommen ind i en Vestas-vindmølle.

62.31 Elektricitetsværker

Vildbjerg Stationsbys elektriske lysanlæg 1906-2006: et tilbageblik på 100 år med elektrisk lys i Vildbjerg. - [Videbæk]: [Videbæk Bogtrykkeri], [2006]. - 64 sider: ill. (nogle i farver).

62.65 Befæstningsteknik

German bunkers in Denmark: a survey / Jens Andersen & Rudi Rolf; illustrations: Rudi Rolf ... et al. - Middelburg: PRAK, 2006. - 240 sider: ill. - (PRAK; 12). Heri side 156-159: Stützpunkt Agger-Batterie - Stützpunktgruppe Thyborøn. Side 160-162: Stützpunktgruppe Odesund. Side 175: Stelling Thyborøn-Ferring. Side 176-177: Stützpunkt Tørring. Side 178: Stützpunkt Ferring. Side 179-181: Stelling Sønderby-Torsminde, Stelling Ferring-Bjergthuse. Side 182-183: Stützpunktgruppe Flugplatz Rom. Side 184: Stelling Husby K. - Husby S. Side 185-187: Stelling Bjergthuse-Søndervig. Side 188-192: Stelling Hvide Sande, Stelling Søndervig-Nymindedag. Side 193: Stützpunkt Stavning. Literature: side 238.

63.07 Landbrugsforskning

Klitgaard, Jørgen. Forsøgsgården i Borris 1906-1955 / Jørgen Klitgaard, Knud Klitgaard. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006). - side 43-58: ill.

63.519 Havearkitekturens historie

Michelsen, Else. Frilandsmuseets haver / redaktion: Inger Tolstrup, Mikkel Venborg Pedersen og Else Michelsen; tekst og billedvalg: Else Michelsen; foto: Arnold Mikkelsen og Else Michelsen; tegning: Niels Erik Jensen og Jesper Christiansen. - [Lyngby]: Frilandsmuseet, 2006. - 108 sider: ill. i farver. - (Nationalmuseets vejledninger). På omslaget: Nationalmuseet. Indhold: Den gamle bondehave; Kålgård og bihave; De landskabelige bondehave; Nye tider; Herskabshaver; Arbejdernes jordlod. Heri side 60-61: Gård fra Vemb, Vestsjælland. Med litteraturhenvisninger.

63.62 Kvæg

Graugaard, Esben. Nordvestjyske bønder som kreaturhandlere i

Nordsørummet: Studie i netværket omkring en regional kultur- og driftsform o. 1788-1914 / Esben Graugaard. - Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2006. - 729 sider: ill. (nogle i farver) + 9 slægtsavler. Disputats, Syddansk Universitet. Med resumé på engelsk. Med litteraturhenvisninger.

63.9 Erhvervsfiskeri

Hjorth Rasmussen, Alan
En udmærket bevægelse fiskeplads: Årstridsfiskeriet fra Nymindedag og Holmslands Klit i 1800-årene / Alan Hjorth Rasmussen; billedredaktion: Alan Hjorth Rasmussen. - [Kbh.]: Foreningen Danmarks Folkeminder; Varde: Museet for Varde By og Omegn, 2006. - 312 sider: ill. - (Foreningen Danmarks Folkeminders skrifter; bind 89). Med litteraturhenvisninger.

63.907 Fiskeriundersøgelser

Østers (*Ostrea edulis*) i Limfjorden / Per Sand Kristensen og Erik Hoffmann. - Charlottenlund: Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, Danmarks Fiskeriundersøgelser, 2006. - 45 sider: ill. (nogle i farver).

64.909 Krog, hotel- og restaurationshistorie

Leth Frandsen, Allan
Når ti kroner batter: Herning Missionshotels historie / Allan Leth Frandsen; redaktion: Torben Thuesen. - [Herning]: Herning Missionshotel; Stout, [2006]. - 103 sider: ill. (nogle i farver).

65.841 Jernbanetræffikkens historie

Mogensen, Ole Edvard
Herning-Skjern banen gennem 125 år. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006). - side 21-42: ill.
Mogensen, Ole Edvard
Sporene på heden: Om banen fra Herning til Viborg / Ole Edvard Mogensen. - Ry: OEM Consult, 2006. - 64 sider: ill. Udgivet i forbindelse med 100-års dagen for åbningen af banen mellem Herning og Viborg.

65.87 Telefonvæsen

»Taler de«?: Tarm Telefoncentral 1892 til 1968. - [Tarm]: [Inger Hansen], [2006]. - 66 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

65.909 Søfartshistorie

Aagaard Antonsen, Else
Jul og nytår i Sir Mejeri. Barn-

domserindringer. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006). - side 73-80: ill.

Albrechtens, Svend

Grunde, rev og flak / af Svend Albrechtens. - [Kbh.]: Iver C. Weibach, 2006. - VII, 250 sider: ill. i farver. På omslaget: Viden om det, der gemmer sig under overfladen i de danske farvande - en mosaik af fortællinger, forlis og facts fra Danmarks maritime fortid og nutid. Heri side 26-28: Torsminde. Side 28-30: Harbøre Tange. Side 42-45: Agger og Thyborøn. Side 46-47: Jegindø. Med litteraturhenvisninger.

Domino, Aage

Da Prins Hamlet kom hjem til familien i Ringkøbing. Om damperen Prins Hamlet, der sejlede på Ringkøbing Fjord. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006). - side 59-72: ill.

65.98 Redningsvæsen og søulykker

Damgaard, Ellen
Alexander Nevskij: Historien om en russisk orlogsfregat og dens dramatiske forlis på den jyske vestkyst 1868. I: FRAM. - 2006. - side 9-34: ill.

Damgaard, Ellen

Alexander Nevskij / tekst: Ellen Damgaard; kortudsnit ...: Kort- og Matrikelstyrelsen. - Lemvig: Lemvig Museum, 2006. - 32 sider: ill. (nogle i farver). Om den russiske orlogsfregat Alexander Nevskij, der forliste på Harbøre Tange 25.9.1868. Udgivet i forbindelse med udstilling på Kystcentret Thyborøn 1.6.2006. Omslagstitel: Den russiske orlogsfregat Alexander Nevskij - et møde mellem verdener. Med litteraturhenvisninger.

66.25 Teglsten

Stemplede mursten og gulvtegl / Jørgen G. Berthelsen, Verner Bjerger; fotos: Jørgen G. Berthelsen. - [Kokkedal]: Karlebo lokalhistoriske Forening; Kbh.: Tegl, 2006. - 189 sider: ill. (nogle i farver). Registrant over mursten, formstent og gulvtegl med navnestempel fra det danske område ordnet alfabetisk efter teglværkets navn. Heri side 63: Holtbjerg (Herning). Side 107-108: Odgård Teglværk (Thyholm). Side 110: Overhoved Teglværk (Struer). Side 117: Struer Teglværk (Struer). Side 160-162: Vosborg Teglværk (Ulfborg-Vemb). Med litteraturhenvisninger.

66.84 Bryggerier

Ølrueten: Guiden til danske mikrobryggerier / Henrik Bøegh. - Kbh.: Bøegh, 2006. - 193 sider: ill. i farver. Årlig årspublikation. Heri side 34-37: Baggårdsbryggeriet, Holstebro. Side 38-40: Bryggeriet Herning.

66.85 Slagtere og kødindustri

Pedersen, Ove (f. 1920). Slagtere i 100 år: Fire generationer Gøttsche 1906-2006 / Ove Pedersen. - Herning: C.H.P. Gøttsche, 2006. - 130 sider: ill.

68.09 Håndværkets historie

Lykke Jensen, Kim
Gamle erhverv - og gæve mennesker / tekst ...: Kim Lykke Jensen; fotos...: Henrik Schütt ... Carsten Lauridsen ... forfatteren. - Mørke: Vældungerne, 2006. - 149 sider: ill. Gennemgang af 18 forskellige håndværk, der trods samfundsudviklingen stadig udføres. Med beskrivelser af håndværket, forrettningen og erhvervet samt intervjuer med håndværkere, der fortæller om deres liv. Heri side 90-97: Skomagere (Orla Egon Nielsen, Holstebro). Side 123-131: Bødkeren (Mads Christensen, Holstebro, Jens Peter Nissen, Holstebro.

69 Byggeteknik

Det er så yndigt at følges ad: En debat- og metodebog om offentlig-privat partnerskab / Per Nikolaj Bukh, Torben Korsager. - Kbh.: Børsen, 2006. - 303 sider: ill. Præsentation af de væsentligste danske erfaringer med offentlig-privat partnerskab samt et indblik i processen fra planlægning til succesfuld drift. På omslaget: Danske erfaringer med offentlig-privat partnerskab. Heri side 76-101: OPP i praksis: en ny skole i Vildbjerg. Med litteraturhenvisninger.

69.61 Vejbygning

Lige ud på landevejene: Med hestevogn og bil på amternes veje 1868-2006 / Jørgen Burchardt og Mette Schönberg; billedredaktion ved forfatterne. - Hølbæk: Danmarks Vej- og Bromuseum, 2006. - 383 sider: ill.; 28 cm. Landeveje til nærtrafik i jernbanens tidsalder: 1868-1880; Landeveje til andelstidens køretøjer - hestevogn og cykel: 1880-1900; Landeveje til hestevogn og automobil: 1900-1910; De støvede veje: 1910-

1926; Biler på langfart: 1926-1939; Uden gummi og benzin: 1939-1953; Hverdagen på vej: 1953-1973; Vejtransporten i det gennemregulerede samfund: 1973 - 2006. Heri side: 21-23: Stationsveje til den vestjyske længdebane. Side 303-306: Kaj Munk og vejene i Ringkøbing. Med litteraturhenvisninger.

69.87 Forening

Rothenborg, Michael
I strid med naturen / Michael Rothenborg. - [Kbh.]: Gyldendal, 2006. - 192 sider: ill. En debatbog om nutidens naturtilstand i sammenhæng med foreningens, landbrugets og miljøreglernes historie og med VK-regeringens miljøpolitik. Heri side: 23-25: Rav-Aage og Det gule Hav. Side 38-39: Rav-Aage og Den døde Fjord. Side 43-45: Protester mod afvandingerne. Med litteraturhenvisninger og internetadresser.

69.899 Brandvæsenets historie

100 års jubilæum: Holstebro Brandvæsen, 1. juni 1906-1. juni 2006. - [Holstebro]: [Holstebro Brandvæsen], [2006]. - 90 sider: ill. (nogle i farver). Med litteraturhenvisninger.

70 - 79 Kunst. Teater. Musik. Spil. Idræt**70.964 Kunstshistorie**

Ringkøbing Amt
Regionsudstillingen 2006: Billedkunsternes Forbund, Vestjylland - Tistrup: Janus Bygning, 2006. - 20 sider: ill. i farver; 30 cm. Helga Bugge, FASTERHOLT. Knud Laursen, Herning. Hans Morten, Lemvig. Beate Skou, Herning. Lizzie Swoboda, Herning. Søren Taaning, Kibæk. Jan Torstenson, Ringkøbing. Henrik Voldmester, Husby. Ejgil Westergård, Nørlem. Udgivet i forbindelse med udstilling 25.2.-2.4.2006.

71.864 Kirkearkitektur og -kunst

Vestjylland
Jensen, Bertel
Stenansigtterne i vore vestjyske kvaderstenskirkene. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006).

71.9564 Bebyggelsesgeografi og -historie

Lunde Lauridsen, Per

Landsbyernes kulturmiljø som resurse / forfatter: Per Lunde Lauridsen; redaktion: Per Lunde Lauridsen, Kim Clausen; tegninger og kort: arkitekt partner. - Skjern: Skjern-Egvd Museum, 2006. - 71 sider: ill. i farver.

72 Kunstnere

Hadsund, Henrik
Kvadratisk landskab: 25 års jubilæumsudstilling 1981-2006 / overstået: Judith Parsons. - [Struer]: [Henrik Hadsund], 2006. - 71 sider: alle ill. i farver. Gengivelser af billedkunstneren Henrik Hadsunds (f. 1956) værker. Udgivet i forbindelse med jubilæumsudstilling på Anne Bjerre Keramik 7.4-7.5.2006, Morsø Kunstforening af 1961 28.10-19-11.2006, Aulum-Haderup Kunstforening 14.-29.4.2007. Parallele tekster på dansk og engelsk. Af indholder: Jesper Knudsen: Malerisk udfoldelse udsat for streng disciplin. Søren Hadsund Mortensen: Porten foran/ bagved. Lars Kærulf Møller: Rendyrker form og farve. Nina Bernth-Andersen: Linie, flade og farve. Tom Jørgensen: Hævet, himlen og horisonten - eller hvordan man både kan blæse og have mel i munden; English translation of texts.

Have, Finn

Dit sted - mit sted / [malerier af] Finn Have; foto Karin Andersen ... [et al.]; tekst Finn Terman Frederiksen og deltagere i projekter; redaktion Finn Nygaard og Finn Have. - Odde: Anna, 2006. - 143 sider: ill. i farver. 32 mennesker har udpeget hver sit yndlingssted i naturen, og maleren Finn Have (f. 1952) har fortolket disse steder i en række malerier. Udgivet i forbindelse med udstilling på Randers Kunstmuseum 13.10-10.12.2006. Heri side 54-55 og 92-93: Marens Maw, Husby Klit. Side 6-69 og 100-101: Minns Høj, Tim.

Voldmester, Henrik Vilhelm
Skulptur i 25 år: Et bidrag til min verdensberømmelse / [skulpturer og] tekst: Henrik Vilhelm Voldmester. - 118 sider: alle ill. i farver.

74.64 Malerkunstens historie

Ringkøbing Amt
Bang Larsen, Bent
Da Jylland blev opdaget: Om nogle af hedens malere og den litterære forudsætning. Med litteratur-

henvisninger. I: Midtjyske fortællinger. - 2006. - side 135-145: ill.

76.096 Kunstindustrihistorie

Holmsted Olesen, Christian Jacob Jensen / Christian Holmsted Olesen. - 1. udgave, 2. oplag. - [Kbh.]: Aschehoug, 2006. - 84 sider: ill. (nogle i farver). - (Danske designere; 4. bind). Om formgiveren Jacob Jensen (f. 1926) og hans arbejde inden for industriel design, herunder B&O-designet. Heri side 40-59: Fra mekanisk præcision til elektronisk virtualitet. Med litteraturhenvisninger.

79.606 Sports- og Idrætsforeninger

Bunde, Knud

Vildbjerg Sportsforeninger: 100 år i ord og billeder / skrevet og redigeret af Knud Bunde; indlæggen fra de enkelte foreningers virke ... skrevet af: Tonni Jansen ... [et al.]. - [Vildbjerg]: Vildbjerg Sportsforeninger, [2006]. - 83 sider: ill. (nogle i farver).

Maul, Jønne

Sunds Idrætsforening: Kærligheden til den røde trøje / af Jønne Maul. - Sunds: Sunds Idrætsforening, 2006. - 318 sider: ill.

Svendsen, Jan (f. 1953)

BIF'ere om BIF gennem 100 år: Brande Idrætsforening 1906-2006 / Jan Svendsen. - Brande: DialogForum, 2006. - 192 sider: ill.

79.692 Camping

Ohlsen, Bettina

Ud i det blå: På camping i Danmark / Bettina Ohlsen. - [Kbh.]: DR, 2007. - 125 sider: ill. i farver. Om camping i Danmark - med en række opskrifter på mad, der kan tilberedes på bål eller grill. Heri side 101-103: Dejlig østemning.

79.706 Boldklubber

De jyske fodboldklubbers historie: bind 1 A-L: Milepæle, bedrifter og profiler: Om udviklingen i jysk fodbold fortalt med klubbernes egne ord / redaktion: Møller, Mads D, Kristensen, Lykke Møller og Jensen, Bo H. - Viby: Jydsk Boldspil-Union, 2006. Om udviklingen i de jyske fodboldklubber - primært med fokus på begivenhederne i de seneste 50 år. Videreførelse af: Jysk fodbold i fortid og nutid. Ajourføres på forlagets internetadresse. Emne: Anatalia UF og KF - Herning * Arnborg IF - Herning * Aulum IF - Aulum * BK Klitten - Hvide Sande *

Borbjerg GU - Holstebro * Bording IF - Bording * Bork FK - Hemmet * Borris IF - Skjern * Brande IF - Brande * Bremdal IK - Struer * Bur IF - Vemb * Bøvling UF - Bøvlingbjerg * Dejbjerg KFUM - Skjern * Ejsing B - Vinderup * Engesvang B - Engesvang * Engesvang Fremad - Engesvang * Fåbjerg KFUM - Lemvig * FASTER B - Lemvig * FC Vestjylland - Struer * Feldborg/Haderup IF - Haderup * Fjelderstevang IF - Kibæk * Grønberg IF - Spjald * Gudum IF - Lemvig * Gullestrup IF - Herning * Hammerum IF - Herning * Hanning B - Skjern * Harboøre IF - Harboøre * Haunstrup IF - Herning * Hee SF - Ringkøbing * Hellas IF - Lemvig * Herning Egnen - Herning * Herning Fremad - Herning * Herning IK - Herning * Herning KFUM Fodbold - Herning * Herrup IK - Vinderup * Hjerm FIF - Hjerm * Hodsager UF - Aulum * Holmsland GU - Ringkøbing * Holstebro Boldklub - Holstebro * Hoven IF - Tarm * Hover UIF - Spjald * HSV IF - Hemmet * Høglild IF - Herning * Idom IF - Holstebro * Ikast FS - Ikast * Ikast KFUM - Ikast * Ikast SV - Ikast * Isenvad FK - Ikast * Karstoft IF - Kibæk * Kibæk IF - Kibæk * Klinkby B - Lemvig * Kølkeær/Fasterholt IF - Herning * Lem B - Lem St. * Lemvig GF - Lemvig * Lidenlund B - Lemvig * Lind/Kollund (KLG) - Herning * Linde B - Struer * Lomborg IF - Lemvig * Lyngs IF - Thyholm * Kibæk IF - Kibæk * Arabisk/ Dansk Venskabsforening - Holstebro.

79.929 Jagerindringer

Krogsgaard, Oskar Peter Clausager. En jæger gik at jage: Søren Clausager in memoriam i skrevet og udgivet af Oskar Peter Clausager Krogsgaard. - Aulum: Oskar Peter Clausager Krogsgaard, 2006. - 127 sider.

90 - 99 Historie og biografier

91.15 Forhistorisk tid

Rostholm, Hans
Herning Museums arkæologiske virksomhed. I: Midtjyske fortællinger. - 2006. - side 7-12: ill.

91.157 Enkelte lokaliteters forhistorie

Dværgebakke

Dværgebakke: Spor af 3000 års bosættelse fra åhrensburg- og maglemoskulturen ved Bølling Sø. I: Midtjyske fortællinger. - 2006. - side 13-20: ill.

Herning

Juul Pedersen, Vibeke Lægdsgård og Skovby Sydøst / Vibeke Juul Pedersen og Hans Rostholm. Med litteraturhenvisninger. I: Midtjyske fortællinger. - 2006. - side 35-52: ill.

Overgård

Møjberg, Tinna Overgaard. En boplads fra sidste del af eretbøllekulturen. I: Midtjyske fortællinger. - 2006. - side 21-26.

Tjørning

Juul Pedersen, Vibeke Gilmoosevej: Foreløbig analyse af bopladsspor fra yngre stenalder og bronzalder. I: Midtjyske fortællinger. - 2006. - side 27-34.

99.1 Biografiske samlinger

Brovst, Bjarne Nielsen

Glædens øjeblikke: Fortællinger om Lise Munk, Ulla Poulsen Skou, William Heinesen, Jørgen Frantz Jacobsen, Sven Havsteen-Mikkelsen, a hower godt mi bette ti - om bestefar og far / Bjarne Nielsen Brovst. - Herning: Poul Kristensen, 2006. - 110 sider: ill. Fortællebog om lykken i tilværelsen i form af erindringer om personligheder, som forfatteren har kendt. Heri side 13-35: Varmen i mine ord - om Lise Munk og Ulla Poulsen Skou. Med litteraturhenvisninger.

99.4 Biografier af enkelte personer

Agger, Knud

Elbak, Søren Knud Agger - Liv og værk 1895-1973 / Søren Elbak; redaktion: Folke Kjems. - Holstebro: Holstebro Kunstmuseum, 2006. - 271 sider: ill. (nogle i farver); 28 cm. Om maleren Knud Agger (1895-1973) og hans kunst. Udgivet i forbindelse med udstillingen »Knud Agger - kærlighedens vej« i Jens Nielsen & Olivia Holm-Møller Museet 26.8.-22.10.2006, Johannes Larsen Museet 24.11.2006-28.1.2007 og Sophienholm 24.2.-22.3.2007. Omslagstitel: Agger. Med litteraturhenvisninger.

Bjerg-Thomsen, J.

Munck, Ernst - Mit jordiske paradis: Jens Bjerg-Thomsens historie/fortalt af Ernst Munck. - 5. oplag. - [Ringkøbing]: Heebro, 2006. - 166 sider: ill.

Brogaard, Ruth B.

I det lille Vostrup / fortalt af Ruth B. Brogaard. - [Ringkøbing]: Heebro, 2006. - 89 sider: ill. På omslaget: Oplevelser i barnehøjde 1927-1944.

Christensen, Henny

Luftkrig i Lybæk. Barndomserindringer om luftangreb nær Lybæk i Vestjylland. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006). - side 81-84: ill.

Christensen, J. C.: f. 1856**Duedahl, Poul**

J.C. Christensen: Et politisk menneske / Poul Duedahl. - [Kbh.]: Gyldendal, 2006. - 508 sider: ill. Om I. C. Christensen (1856-1930), der, trods han kun var regeringsleder i tre år, havde stor indflydelse på dansk politik gennem hele sin politiske karriere 1890-1924, herunder kampen for den parlamentariske folkestyre, indførelsen af kvindelig valgret, stiftelsen af Det radikale Venstre og Venstre, Albertiaffæren, påskekrisen og genforeningen med Sønderjylland. Med litteraturhenvisninger.

Ejby, Tine

Til tjeneste: dengang i 70erne / Tine Ejby. - [Kbh.]: Gyldendal, 2006. - 230 sider: ill. (nogle i farver). Tine Ejby (f. 1957) fortæller om 1970'erne, som ung studerende, hvor man helst skulle være på venstrefløj, oplevelser fra Tvind, RUC og Nørre Beboeraktion, hvor hun forsøgte at føre de revolutionære tanker ud i livet.

Holm, Mogens

Nogle minder og oplevelser fra én, som var barn under besættelsen. Barndomserindringer. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006). - side 85-92: ill.

Hof, Ove Vilmar

En pioner i arbejderbevægelsen / redaktion: Elly Madsen ... [et al.]. - [S.l.]: ASRA, Arbejdshistorisk Støttekreds - Ringkøbing Amt, 2006. - 43 sider: ill.

Jensen, Holger

Dreng under krigen. Barndomserindringer fra Skjern under besættelsen. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006). - side 93-102: ill.

Jensen, Søren

Dagligdag og dagligliv under besættelsen i Ringkøbing Amt. Barndomserindringer fra Skjern under besættelsen. Erindringer. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006). - side 103-108: ill.

Jørgensen, Hanne

En broget f. Hverdag i Herning - opvækst og skoleår for en menneskealder siden. Opræksten i 1950'ernes og 19'ernes Herning med beskrivelser af de mennesker, der omgav og prægede forfatteren. I: Herning-bogen. - 2006. - side 9-96: ill.

Kierkegaard, Søren**Tudvad, Peter**

Kierkegaards Jyllandsrejse / Peter Tudvad; billedredaktion: Peter Tudvad. - [Kbh.]: Politiken, 2006. - 250 sider: ill. i farver. I 1840 begiver den 27-årige Søren Kierkegaard (1813-1855) sig ud på en længere rejse til Jylland. Man følger hans rejse fra forberedelserne i København, rundt i forskellige købstæder, til han vender hjem til hovedstaden. Med citater fra Kierkegaards rejsedagbog. Heri side 146-157: Holstebro. Side 158-167: Ringkøbing. Side 168-203: Sædding. Med litteraturhenvisninger.

Larsen, Birgit

Min barndom i Herning: Hverdag i Herning - opvækst og skoleår for en menneskealder siden. I: Herning-bogen. - 2006. - side 97-133: ill.

Larsen, Thøger

Thøger Larsen (f. 1875): Et udvalg, 2006 / [udvalgt af] Lars Ebbensgaard. - [Lemvig]: [Lars Ebbensgaard], 2006. - 46 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

Nytoft, Svend

En skoledrengs erindringer fra besættelsen. Barndomserindringer. Erindringer. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006). - side 109-114: ill.

Nørland Troelsen, Iris

Min historie / af Iris Nørland

Troelsen. - [Sunds]: [Iris Nørland Troelsen], 2006. - 55 sider: ill. (nogle i farver).

Plesner, Ulrik**Høgh, Jon**

Ulrik Plesner: Bind 2. - 2006. - 84 sider. Omslagstitel: Ulrik Plesner og Ringkøbing Priorgaarden, Ringkjøbing og Omegnens Spare- og Laanekasse, Plejehjemmet Aldershvile, Magasinbygningen på Havneplassen, Højskolehjemmet, Højskolehotellet, Ringkjøbing Skole.

Poulsen, Gert, f. 1837

Erindringer fra Bording. Erindringer om Gert Poulsen, født 1837 i Bording, nedskrevet af hans barnebarn. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006). - side 13-20: ill.

Sørensen, Grethe, f. 1939-01-17

Barndommens dal / af Grethe Sørensen; redigering: Jannie Larsen. - Thisted: Power House, 2006. - 110 sider: ill. Erindringer om en fattig barndom i Hobro, ophold på børnehjem i Tarm og en voksentilværelse i Varde og Lunde i Vestjylland.

Tarboisen Christensen, Chr.**Henriksen, Tove**

Far - en klibro fra Houvig: Tiden 1894-1921 / udgiver [i.e. forfatter]: Tove Henriksen. - Løkken: Tove Henriksen, [2006]. - 39 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

Thorsen, Jens Jørgen, f. 1932**Falbert, Bent**

Provo: Jens Jørgen Thorsen / Bent Falbert. - [Kbh.]: Politiken, 2006. - 211 sider: ill. (nogle i farver). Om kunstneren Jens Jørgen Thorsen (1932-2000). I bogen fortælles mange ukendte historier om den verdensberømte danskers liv. Han foragtede verden med Jesusfilmen. Imponerede med sin kunstviden. Glædede med sine erotiske malerier. Dele af indholdet: Trygheden i Holstebro - Ruths tre hemmeligheder - To skarpe Larsen'er - Stort hus, små penge - Dr. Thorsens synsprøve - Mor Grethes diplomati - Gymnastik for provokatører - Brødrene blev pengemænd - Jazz på tre instrumenter - Legede læge med genboen. Med litteraturhenvisninger og filmografi.

Vrist, Arne Rønn

Mine erindringer om Anden Verdenskrig. Barndomserindringer. I: Hardsyssels årbog. - 2. rk. bd. 40 (2006). - side 115-122: ill.

99.9 Stamtavler og anetavler*Jørgensen*

Buskbjerg Thomasen, Anna. Mine aner fra Hardsyssel: 1550-2006: Forslægt til Laust Jørgensen og Maren Jensen i Tvis Sogn: Efterslægt fra mine oldeforældre i sognene Tvis og Vinding / Anna Buskbjerg Thomasen. - Videbæk: Eget forlag, 2006. - 2 bind: ill.

99.94 Slægtshistorie*Nygaard*

Erindringer fra heden: To generationer Nygaard fra Sevel Søndre sogn 1873-1973. - [S.l.]: Eget forlag: i kommission hos Underskoven, 2006. -154 sider: ill. Udgivet af: Peder Lykke Nygaard.

Toftlund

Toftlund, Lilly. Historien om mine slægter: i Merrild, Vildbjerg sogn, Skibbildgård i Nøvling sogn, Tjagvad i Vinding sogn, Moustgård i Gimsing sogn og Wahr i Aulum, alle fra Ringkø-

bing amt / af Lilly Toftlund. - Kbh.: Underskoven, 2006. - 141 sider: ill. Indhold: En kort beskrivelse af mit liv; Mine forældre. Hvem var de, og hvad havde præget dem?; Bedsteforældre (Min fars slægt); Oldeforældre; Tipoldeforældre; 2 x tipoldeforældre; 3 x tipoldeforældre; Bedsteforældre (Min mors slægt); Oldeforældre; Tipoldeforældre; 2 x tipoldeforældre; 3 x tipoldeforældre; Mine tanker om perioden; Nye problemer i mit liv; Anetavle.

Register

omfattende personer (personer, der bare er nævnt,
men ikke videre omtalt, er udeladt), stednavne og emner.
B angiver billeder, og K angiver kort.

1. verdenskrig: 69
Aaberg, Christen: 23
Aaberg, Christen Pedersen: 23
Aaberg, Peder Christensen: 23, 25, 29
Aaberggaard: 23
Abildgaard (købmand): 75
Adelgade, København: 29
Adelsslægter: 23
Afholdsrestaurant: 52
Afvanding: 95, 99, 101
Agergaard: 22, 29
Agger Nielsen, Kirsten: 69
Agger, Kirsten: 69, B69, B79
Alderslyst: 37
Alexander den III (Zar): 63
Alexander Newskji-kapellet: 63
Allierede fly: 56
Alrum: 87
Alrum Bro: 88, B88
Alsted (avlshane): 104
Ambassade (russisk): 66
Amt: 96, 98-99
Amtsarkitekt: 98
Amtsfredningsinspektorer: 104
Amtskommune: 104
Amtsråd: 104-105
Andersdatter, Kirsten: 6
Andersen, Emil: 29
Andersen, Ole: 6-9, 12
Andreas (farbroder): 87
Anne Marie (skarnskvinden): 64
Annonce fra Nygård i Gudum: 71
Antonie, Jean: 44
Arnborg: 43, 46
Ausweis: 109
Bach, Arthur (amtmand): 98
Backe (inspektør): 18
Baconsvin: 87
Bagge (enkefru): 64
Balle, Anne Marie (Marie Pedersen): 9-10
Barnemordet i Tvis: 62
Beck, Jokum (lensmand): 70
Befrielsen: 111
Bertelsen Wolder, Anders: 24
Beskyttelsesrum: 110
Besættelsen 1940-1945: 56, 83
Bettefanden: 8-9
Bier: 70
Billersalgssted: 52
Birkebæk (skovridergård): 43-44, 46-50, B43
Birkebæk, Thomas: 43
Bistader: 70
Bjerregaard: 29
Bjerregaard Rasmusdatter, Anne: 26, 29
Blicher, St. Steensen: 10
Bombardement: 111
Bombemaskine, Canadisk: 65
Borch, Peter (skovrider): 44, 48-49, B44
Bording Sogn: 32
Bording-egnen, kort over: K34
Borris: 102
Borris Kirkegård: 65
Borris Sogn: 69
Borrislejren: 65
Brabrand: 37
Brandborg Mejeri: 76
Bryllup: 22
Brøndsted (ingeniør): 48
Bunkersbyggeri: 109
Bur: 52
Bækmarksbro Station: 72
Bøvling: 70
Bøvling Amt: 25
Bøvling Fjord: 101
Bøvling Slot: 70
Bøvling Sogn: 25
Bøvlingbjerg: 73, 76
CAMPING ÆG: B103
Cassius, herremand: 43
Cattrum Bøflingæ: 69
Centralsikring: 56
Centralsikringsanlæg: 58
Christensdatter, Ane Kirstine: 29
Christensdatter, Bodil: 26
Christensdatter, Maren: 23
Christensdatter, Mette: 25, 29
Christensen Aaberg, Peder: 23, 25, 29
Christensen Møller, Jens: 26, 29
Christensen Stougaard, Poul: 29
Christensen Volder, Peder: 29
Christensen Wolder, Poul: 22-23
Christensen, Jens: 26

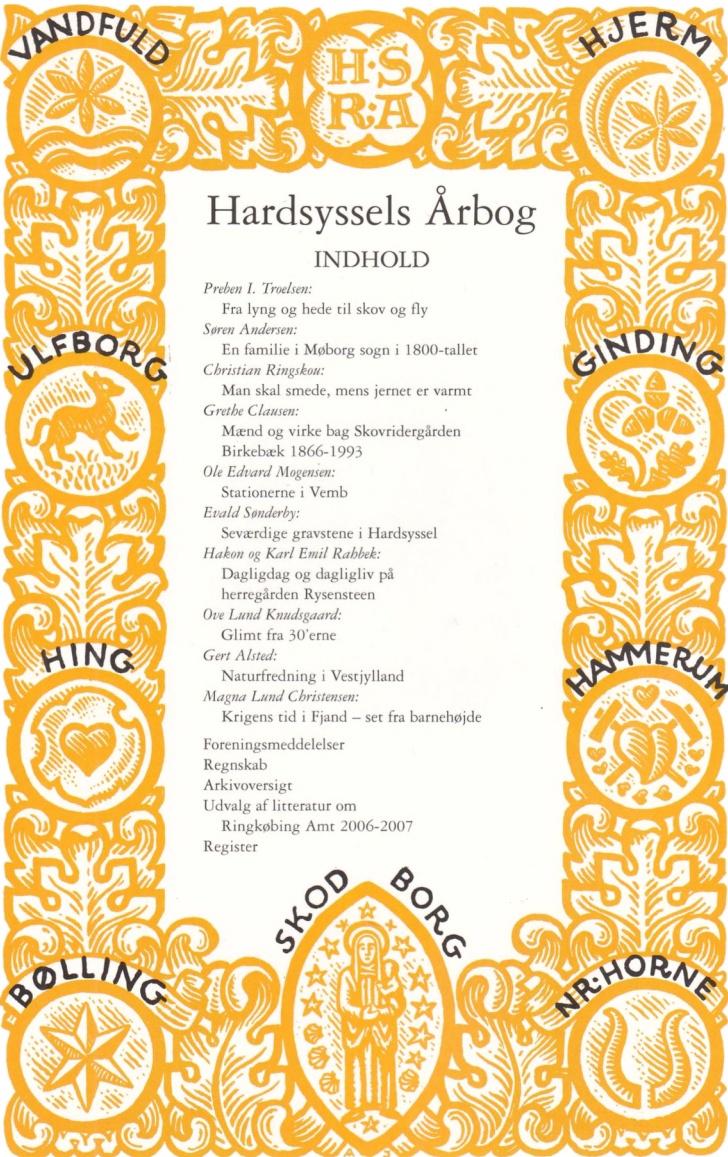
- Christensen, Poul: 22-23
 Christiania: 99
 Cirkus Gedhus: 17
 Citatfejl, Stave og: 67
 Dagmar (enkekejerinde af Rusland): 63
 Dalgaard, Ellen Margrethe: 26
 Dalgas (inspektør): 18
 Dalgas (kapitajn): 23
 Dalgas, Chr. (skovrider, direktør): 11, 44-50, B44
 Dalgas, Enrico: 46-48, 50
 Dalgas, Enrico Mylius (oberstløjtnant):
 11, 19, 44, B44
 Dalsgaard, Anders (hestehandler): 89
 Damhuså mergelleje: 54, 60
 Damplokomotiver: 56
 Danmarks Naturfredningsforening: 101
 Dannevirke-stillingen: 28
 Dansk Andels Ægeksport: 54
 Dansk Folkemindesamling: 31, 41
 Den jyske hede før og nu: 13
 Den store Commissionssag: 9
 Den Viborg Samler (avis): 7
 Det danske Hedeselskab: 18, 44, 50, 100-101
 Det flyvende Korps: 45
 Det kongelige Landhusholdningsselskab: 102, 105
 Det nye Gedhus: 16-17
 Difteritis: 62
 Drewsens Teglværk: 36
 Dride Å: 23
 Dridiegaard: 26
 DSB: 56, 60
 DSB-tog: 59
 Dybe Sogn: 26
 Ebbesen, Jens: 27
 Eksercerskolen: 27
 Eksport af lyng: 17
 Elektricitet: 74, 82, 85
 Endholm (gård): 65
 Engvandingsskole: 48
 Enevælden: 70
 Engelske flyvere: 111
 England: 65
 Epidemisygehuset, Holstebro: 62
 Eriksen (købmand): 88
 Eriksen, Mylius: 13, 15
 Eskildsen, Niels Jensen: B92
 EU: 96
 Eventyr: 31, 38
 Eventyrfortæller: 38
 Fabjerg: 23
 Fabjerg Kirke: 22
 Fabjerg Mølle: 26
 Fabjerg Sogn: 26, 30
 Fabjerg Vester Mølle: 26
 Fabricius, V. (skovrider): 50
 Faldvand: 26
 Fangeflugt: 17
 FDB: 54, 60
 Feldborg Sdr. Plantage: 17
 Fenger: 11-17
 Ferguson: 64
 Fjand: 107, 110
 Fliegerhorst Grove: 19
 Flynder: 23
 Flynder Kirke: 22
 Flyvergravene: 64
 Flyvesand: 23
 Flyvestation Karup: 19
 Folkeregistret: 99
 Folkets Nordjylland (avis): 9
 Fousing: 29
 Fra Heden til Havet: 8
 Frank, H. H.: 65
 Fredericia: 27
 Frederik III, Kong: 70
 Fredningsdelegation: 102
 Fredningsplanudvalg: 95-96, 98-99, 101-104
 Fredningssag: 99, 102, 105
 Fritz, N. (skovrider): 50
 Frøstruplejr: 99
 Fuglsang, Anton, forfatter: 41
 Fugård Nielsen, Niels (husmand): 69
 Får: 110-111
 Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger
 (FDB): 54
 Fødsel i dølgsmål: 64
 Gamle Stine: 12-13
 Gammelsogn: 64
 Gedhus: 5-8, 10-13, 15, 18
 Gedhus Plantage: 18
 Gedhus, Ole: 6
 Gedhusplantagen: 18
 Gedhusvagten: 5, 19
 Genbegravelser: 63
 Genbegravet: 65
 Gengasgenerator: 56
 Giedhus: 5, 7
 Giftermål: 23
 Gjaldbæk, Enevold (fhv. gårdejer): 66
 Gjellerup Kirkegård: 67
 Godsslagter: 31
 Granslev Kirke: 29
 Granslev Sogn: 29
 Gravsten/e: B61, B62, B64, B65, B66, B67, B86
 Gravstene: 61
 Grethe (bedstemors søster): 107
 Griseopdræt: 70
 Grustransportør (cykelstativ): B106

- Gudum: 23, 70, 72
Gudumkloster: 70-71
Gulag slavelejre: 66
Gørding Kirkegård: 65
Gørding Sogn: 52
Gørding-Bur-Vemb Kommune: 56
Haderslev: 27
Haderup Sogn: 5, 6
Handberg, lærer: 41
Hansen, Anders (Nørager), smed: 8
Hansen, Emma Henriette: 11
Happegiejskalle: 90-91
Harreskov: 43
Heder: 101-102
Hedeselskabet: 11, 43-46, 48-50
Herning: 36, 38, 46
Herning Folkeblad: 37
Herning-Viborg banen: 19
Hernings lokalhistorie: 31
Herningsholm, herregård: 31, 36-37, B37
Herredsfogden, Ringkøbing: 64
Hesselvig: 45-46, 48
Heutz (forstmand): 49
Himmerlands-smeden: 7
Hitler: 110
Hobro: 44-45
Holmsland: 64
Holmsland Klit: 96, 98
Holstebro Avis: 26
Holstebro Dagblad: 104
Holstebro-Ringkøbing (jernbane): 51
Holsted Kirkegård: 63
Holsten: 27
Holt (skovrider): 18
Holt, Ferdinand: 11-12
Horsens Straffeanstalt: 11-12
Houlberg Herred: 29
Hovedkvarter: 109
Husted: 87, 91
Høgild: 43
Høllund Søgård: 44-45
Idom Kirkegård: 64
Ikast Sogn: 32
Ilskov: 18, 35
Indenrigsministeriet: 105
Inflation: 25
International Krigskirkegård: 65
Isted, Slaget ved: 28
Jagthytter: 99
Jensdatter, Anne: 6
Jensdatter, Anne Kirstine: 6
Jensdatter, Ellen Margrethe: 26-30, B29
Jensen Eskildsen, Niels: B92
Jensen Smed, Christen: 26
Jensen, Christian (fhv. officer, Liverpool): 66
Jensen, Jens: 22-23
Jensen, Jens Christian: 22
Jensen, Jens, fæster: 43
Jensen, Johannes (Bettefanden): 8
Jensen, Karen Marie: 45
Jensen, Thomas: 26
Jeppesen, Alfred: 8
Jepsen, Robert (tømmerhandler): 66
Jerk, Flemming: 31
Jernbanen Herning-Viborg: 19
Johansson, Aage (opsynsmand): 66
Jyske Myremalms- og Plantningsselskab:
 Hotel Phoenix, København: 11
Jyske Vestbane: 52
Jørgensen, Jens: 6
Kagstrøget (Bettefanden): 9
Kanslergadeforlig: 100
Karl Gustav krigene: 70
Karup Flyveplads: 5
Karup Kommune: 19
Kattegat: 65
Kejserkrigen 1627-1629: 70
Kirkegårde (begravelsespladser): 61-67
Kirsten (Jensdatter): 9-10
Kloster: 64
Kloster Kirkegård: 64
Klosterheden: 23
Klosterhedens Plantage: 26
Knoldhøj: 26, 29
Kolding: 27
Kolding: 96
Kommunalreform 1970: 105
Kommune: 99, 104
Kong Christian IV: 46
Kongens hederejse: 46
Kongenshus Hede: 102
Kongerevy: 27
Korinterbrev: 67
Korshuus: 5
Kovspil: 15
Kragelund: 27
Kragssø: 10
Kragssøhus: 13
Kreditforeningen: 87
Krigen 1848: 27
Krigskirkegård, International: 65
Krigskirkegård, Rensborg: 65
Krigsmindesten (russisk): 66, B66
Krigstjeneste: 23
Kristensen, Evald Tang (folkemindesamler):
 31-32, B39
Kristensen, Poul (husmand og røgter): 62-62
Krogshede Enge: 101

- Krydsningsspor: 51
 Krydsningsstation: 21
 Kulturlandskab: 95
 Kulturministeriet: 105
 Kystmilitsen: 26
 Købke, Marie Magdalene: 44
 Kølvråa, Ole: 6
 Køreplan: 51
 Landbrugskrise i 1930'erne: 87
 Landsbyggeloven: 97
 Larsen, Ludvig (smedemester): 61
 Larsen, Martin (fra Overhure): 10-11
 Lauralyst: 63
 Laurits (Rahbek): 71-72
 Lauritsdatter, Kirsten: 22, 23
 Lauritsdatter, Kirsten: 29
 Laursen, Olle: 23
 Legetøj: 13
 Lejrkommandant (tyske): 66
 Lemvig: 23, 52, 54, 71, 75
 Lemvig Svineslagteri A/S: 75, 85
 Lemvigbanen: 52-53, 56, 59
 Lemvigbanens anden station i Vemb: B53
 Lemvigbanens damplokomotiv: B58
 Lendberghus: 29
 Licthenberg, godsejer: 11
 Lille Hamborg: 96, B97
 Lilleåen: 102
 Linde, familien: 43
 Lungebetændelse: 62
 Låstrup: 65
 Lægd: 25
 Lægdsmand: 25
 Lægdsrulle: 26
 Læhegn: 50
 Madsdatter, Ane: 6
 Madsdatter, Kirsten: 6, 9
 Madsen, Knud (fødgænger og filosof): 61
 Magna og hendes tre søskende: B108
 Malkebesætning: 74
 Meld Børring: 26
 Mersaljalkow, Peter (russer): 65
 Militæret: 102
 Militærpoliti (tyske): 66
 Mindetekster: 61
 Minelægningsoperation: 65
 Misrøgt: 63
 Mosekultivering: 45
 Myremalm: 5
 Møborg Kirke: 22, 25, 28-29
 Møborg Sogn: 21-22, 25, 29-30, 52
 Møller Pedersen, Jens: 29
 Møller, Henrik: 26
 Møller, Jens Christensen: 26, 29
 Møltrup: 43
 Mørch Sørensen, Anker (skovrider): 45, B45
 Mørklægningsgardiner: 108
 Natmandsfolk: 6, 7
 Naturfredning: 95, 99, 104
 Naturfredningslov: 102-103
 Naturgenopretning: 101
 Naur: 52, 61
 Nees Sogn: 52
 Nielsen, Kirsten Agger: 69
 Nielsen, Maren (husbestyrerinde): 62-63
 Nielsen, Niels Fugsgård (husmand): 69
 Nielsen, Olaf: 6
 Nissum Fjord: 99, 101
 Nr. Lyngvig: 97-98
 Nr. Lyngvig Fyr: 96, 105
 Nygaard, E.: 61
 Nygård: 70
 Nysogn: 64
 Nørlem Sogn: 22, 26, 29
 Nørre Felding: 69
 Nørre Holmgaard: 22-23, 25-26, 29, B24, K21
 Nørre-Vium Sogn: 69
 Olesen, Anders: 6
 Omlæsningsperronen i Vemb: B59
 Overfald, Ole Andersen: 7, 8
 Overhuregård: 10
 Overmølle: 25
 Pedersdatter Sudermark, Maren: 25
 Pedersdatter, Mette: 6
 Pedersen Aaberg, Christen: 23
 Pedersen, Ane Katrine Stougaard: 29-30
 Pedersen, Christen Rahbek (husmand): 69
 Pedersen, Holger, grosserer: 11
 Pedersen, Jens Møller: 29
 Pedersen, Peder Stougaard: 28
 Pedersen, Thygge, gårdudstykker:
 31-32, 35-37, 40-42, B35
 Petersen, Jens Peter: 9
 Plantage: 23
 Plantning i heden: B47
 Plantningselevskolen: 70
 Plantningsselskabet Steen Blicher: 10-11
 Pløjning af heden: B47
 Post 2 på Vemb Station: B57
 Postvæsenet: 52, 60
 Poulsdatter, Maren: 23
 Poulsdatter, Maria: 29
 Poulsen Stougaard, Peder: 27-30, B28
 Poulsen Wolder, Christen: 22, 23-25, 29
 Poulsen, Anders (strandfoged): 105
 Poulsen, Christen: 25
 Poulsen, Jens Christian: 29
 Poulsen, Kristen: 29

- Poulsen, Laurids: 29
 Poulsen, Maren: 29
 Poulsen, Peder: 23, 26, 28-29
 Poulsen, Peder: 91, B91
 Poulsen, Poul Wolder: 29
 Prioritet: 23
 Produkter fra plantagen: B49
 Provsthusets Planteskole: 46
 Påbøl (Tarm): 11
 Rahbek Pedersen, Christen (husmand): 69
 Rahbek, Anders Vendelbo: 69, B69, B79
 Rahbek, Hakon: 69
 Rahbek, Karl Emil: 69
 Rahbeksminde: 69
 Ramme: 71
 Ramme Kirke: 25, 26
 Ramme Sogn: 22, 24-26, 29
 Rammegård: 71
 Rangerhest: 54
 Rangering: 54
 Rangetraktor: 56, 60, B55
 Rasmusdatter, Ane: 26
 Rasmusdatter, Anne Bjerregaard: 26, 29
 Rationeringsmærker: 109
 Reformationen 1536: 69
 Relæanlæg: 58
 Relæsikringsanlæg: 59
 Rensborg Krigskirkegård: 25
 Resen Sogn: 24
 Rettergang: 9
 Ribe: 72
 Ribe Amt: 96
 Ribebispen: 69
 Ringkøbing: 52, 95, 98
 Ringkøbing Amt: 96, 98, 105
 Ringkøbing Fjord: 98-99
 Ringkøbing Museum: 64
 Ringkøbing Station: 54
 Riskjær Bro: B90
 Rold Skov: 9
 Rom: 23
 Rom Sogn: 26, 29
 Rosenberg: 27-30, B27, K21
 Ruse, Henrik (hollænder): 70
 Ryes brigade: 28
 Rysensteen (baroni): 24
 Rysensteen (herregård): 69-73, 76, 83-84, B73
 Rysensteen, Juel (adelsslægt): 70
 Råsted Sogn: 52
 Røde Mølle: 23, 26, 28-30, B25, K21
 Rørskovl: B93
 Røverstuen: 10
 Sabroe, Peter (folketingmand): 63
 Salgsannonce, Røde Mølle: 26
 Salmebog: 15
 Sankt Petersborg: 63
 Scheel, Vilhelm Frederik: 45
 Scheele, Emilie: 44
 Schmidt, August (arkivmedarbejder): 41
 Schmit, Niels Frederik (sagfører): 31, 36, 41
 Sdr. Felding: 49
 Seier, Anne Marie: 64
 Sikringsanlæg: 59-59
 Silkeborg: 36-38
 Silkeborg Langsø: 37
 Silkeborg-egnen, kort over: K34
 Simmelkær: 32, 35-36
 Skaaphuset: 5
 Skarnskvinde Anne Marie: 64
 Skarrild Klitplantage: 46
 Skarrild Krat: 46
 Skifte: 27
 Skiftesag: 22
 Skinnerholm: 10
 Skjern Station: 54
 Skjern Turistguide: 66
 Skjern Å: 101
 Skjernådal: 101
 Skodborg Herred: 24
 Skovbjerg: 43
 Skovbjerg: 49
 Skroget af Christian Jensen: 66
 Skåphus: 32
 Skåphus Mark: 32, 36
 Skæmtesagn: 40
 Skønau, Nicolaj: 25
 Smed, Christen Jensen: 26
 Snefstruphede: 31-32, 35
 Snebjerg Sogn: 43
 Socialdemokratiet: 100
 Sognekommune: 98, 105
 Sognepræst: 24
 Sogneråd: 97-98, 105
 Sognerådsformand: 97-98, 105
 Sommerhuse: 96-98
 Sortebrødre Sogn, Viborg: 45
 Spejlægget: 59
 Spekulant: 31-32
 Stadil Fjord: 87
 Stadil Kirke: 88
 Statsbanerne: 51-53, 55-56, 59
 Statsstøtte: 100-101
 Staunstrup, P. (lokalhistoriker): 31
 Stave- og citatfejl: 67
 Stenild (Hobro): 8
 Stibolt, Andreas Henrik (kommandørkaptajn): 44
 Stibolt, Johanne Tamine: 44
 Store Pugholm: 26

- Stork: B89
 Stougaard Pedersen, Ane Kirstine: 29-30
 Stougaard Pedersen, Peder: 28
 Stougaard, Peder Poulsen: 27-30, B28
 Stougaard, Poul: 22, 25
 Stougaard, Poul Christensen: 29
 Stougaard, Simon: B25
 Strandauktion: 110
 Struer: 53
 Struer Kirke: 29
 Struer Station: 54
 Stubkær: 32
 Stude: 72
 Studedrift: 25
 Styrtbad: 15
 Sudermark, Maren: 25
 Sudermark, Maren Pedersdatter: 25
 Sunds Sogn: 5, 32
 Sunds-egnen, kort over: K33
 Svenskekrigene: 70
 Svinekort: 87
 Søgård (herregård): 64
 Sønderby Skovriddergård: 26
 Sørensen, Anker Mørch (skovrider): 45, B45
 Sørensen, Th. (studehandler): 73
 Tanderup, gård: 43
 Tang Kristensen, Evald (folkemindesamler):
 31-32, B39
 Tegning af Bo Bojesen: B100
 Tertiærdrift: 52
 Tetens, Kammerråd: 25
 Thorsted Kirkegård: 63
 Thorvald (campingpladsejer): 103-104
 Thyborøn: 54, 96
 Tim: 51
 Tjærebrænding: B48
 Tjæreovne: 45
 Toft i Mejlbj: 91, B92
 Toksvig: 43
 Trans Kirkegård: 67
 Transittrafik: 54
 Trebundet markskel: 64
 Trolldhede: 70
 Tvis: 62
 Tyskerne: 107-111
 Tørveproduktion: 45
 Tøttrup, Per F. (skovrider): 45, B45
 Uglkær: 62
 Ulfborg: 51
 Ulfborg Sogn: 52
 Vadum: 65
 Valdemarsdag: 64
 Vammen Kirkegård: 61
 Vandlidende områder: 100-101
 Vandmølle: 26
 Vandtårn: 56
 Varde: 72
 Vejlerne i Thy: 99
 Vemb: 51-52, 54, 56
 Vemb sogn: 52
 Vemb Station: 54-59, B60
 Vemb Statsbanestation: 56
 Vendelbo Rahbek, Anders: 69, B69, B79
 Venstre (parti): 100
 Verdenskrig, 1.: 69
 Vester Mølle: 26, 29-30
 Vester Mølle, Fabjerg: 26
 Vester Stougaard: 21-22, 25-30, B22, K21
 Vester Yderstræde: 26, 29
 Vestergård, Søren (Hee): 63
 Vesterhavet: 67, 96
 Vestjyder: 95, 104-105
 Vestjylland: 95, 97, 100-102, 105
 Vestre Kirkegård, Herning: 61
 Veterandeklegation: 66
 Veteranmyndigheder: 65
 Vind: 102
 Vindmølle: 74, 81
 VLTJ: 60
 VLTJ-tog: 59
 Vogterhuse: 52
 Volder (gård): 22, 25
 Volder Poulsen, Poul: 29
 Volder, Peder Christensen: 29
 Vollerum Bro: 91
 Vordingborg: 63
 Vorgod Å: 70
 Vrangstrup: 29
 Vådområder: 101
 Værnengene: 99
 Warming, Eugen (professor): 102
 Wehrmacht (tyske): 65
 Westenholz (forstkandidat): 44
 Westergaard, Jens (mosedistriktsbestyrer): 50
 Wilster (general): 46
 Wolder, Anders Bertelsen: 24
 Wolder, Christen: 25
 Wolder, Christen Poulsen: 22-25, 29
 Wolder, Poul: 24
 Wolder, Poul Christensen: 22, 23
 »Ugens Nyheder« (ugeblad): 62
 Århus: 37
 Ærbødigt (Berlingske Tidende): 17
 Ørre Sogn: 32
 Øster Snede: 27
 Øster Stougaard: 23



Hardsyssels Årbog

INDHOLD

Preben I. Troelsen:

Fra lyng og hede til skov og fly

Søren Andersen:

En familie i Møborg sogn i 1800-tallet

Christian Ringskov:

Man skal smede, mens jernet er varmt

Grethe Clausen:

Mænd og virke bag Skovridergården

Birkebæk 1866-1993

Ole Edvard Mogensen:

Stationerne i Vemb

Evald Sønderby:

Seværdige gravstene i Hardsyssel

Hakon og Karl Emil Rahbek:

Dagligdag og dagligliv på

herregården Rysensteen

Ove Lund Knudsgaard:

Glimt fra 30'erne

Gert Alsted:

Naturfredning i Vestjylland

Magna Lund Christensen:

Krigens tid i Fjand – set fra barnehøjde

Foreningsmeddelelser

Regnskab

Arkivoversigt

Udvalg af litteratur om

Ringkøbing Amt 2006-2007

Register